

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI

Yüksek Lisans Tezi

ERASMUS+ PROGRAMLARININ HOŞGÖRÜ
KÜLTÜRÜ OLUŞTURMADA YERİ VE ÖNEMİ

Hatice ÖZMEN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Zelal Başak KIZILKAN

Mardin, 2019

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI

Yüksek Lisans Tezi

ERASMUS+ PROGRAMLARININ HOŞGÖRÜ
KÜLTÜRÜ OLUŞTURMADA YERİ VE ÖNEMİ

Hatice ÖZMEN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Zelal Başak KIZILKAN

Mardin, 2019

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı 15759003 numaralı öğrencisi Hatice ÖZMEN' in hazırladığı “Erasmus+ Programlarının Hoşgörü Kültürü Oluşturmada Yeri ve Önemi” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 13/05/2019 Pazartesi günü saat 13.00 'te yapılmış, tezin onayına OY ÇOKLUĞU / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan _____

Dr. Öğr. Üyesi Zelal Başak KIZILKAN (Danışman)

Üye _____

Dr. Öğr. Üyesi Hasibe SEVİNÇ

Üye _____

Doç. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulunun _____ tarih ve
_____ sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../2019

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Ömer BOZKURT

ÖN SÖZ

İlk olarak, tez konuma karar vermemde katıldığım bir projesiyle bana ilham veren Diyarbakır Çevre ve Kalkınma Derneği'ne, tez önerisinin hazırlanmasında bana destek olan ve çatışma çözümlerinde birçok çalışması olan Prof. Dr. Nimet BERİKER'e, tezi yazma sürecinde bana destek ve yardımcı olan Avrupa Birliği alanında çalışmaları olan Prof. Dr. Hakan SAMUR'a ve tezi sonuçlandırmamda yardımcı olan bölüm başkanımız sayın Dr. Öğr. Üyesi Zelal Başak KIZILKAN hocama katkılarından dolayı teşekkür ederim.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Erasmus+ Programlarının Hoşgörü Kültürü Oluşturmada Yeri ve Önemi

Hatice ÖZMEN

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

2019: 112 Sayfa

Bu çalışmada farklılıkları anlayabilme, başkalarının eksiklik ve hatalarına yapıcı ve anlayışlı bir dille yaklaşabilme ve sorunları şiddete, husumete ve düşmanlığa başvurmadan çözüme kavuşturmak için çabalama anlamına gelen hoşgörü kültürü oluşturulması bağlamında Erasmus+ programlarının etkilerinin analiz edilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmayla elde edilen verilerden Erasmus+ programların dil gelişimi, mesleki bilgi ve tecrübe kazandırılması gibi kişisel kazanımlar ile Avrupa'nın şu anda karşı karşıya olduğu ve gelecekte muhtemelen karşılaşacağı sorunlara çözüm bulma, farkındalığı artırma, bireyleri topluma dâhil etme ve sosyal adaleti sağlama ile gençler ve karar alıcılar arasında diyalogu artırma gibi genel kazanımların edindirdiği ve programların çoğulculuk, ayrımcılığın karşıtlığı, tolerans, adalet, dayanışma ve eşitlik gibi kavramları AB değerlerinin en odak noktasında tuttuğu, kültürler arası ve dinler arası tolerans, özgürlük, insan haklarına saygı ve değerlere teşvik ettiği; ortaklık, network kurma, hibe ve iyi pratiklerin AB düzeyinde değişimiyle programlarının insanlık onuru, eşitlik, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi değerleri tanıma ile bunlara duyarlılığın artırılması, başka kültürler hakkındaki farkındalığın artırılması, gerek dini, gerek ırkçılığa dayanan, gerekse geçmişte ülkeler arası yaşanan savaşlardan kaynaklanan ve gerekse medyanın oluşturduğu etkiden kaynaklanan ön yargıların kırılması, hoşgörünün artırılmasında fayda sağladığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB, Çokkültürlülük, Erasmus+, Hoşgörü Kültürü Oluşturma, Tolerans

ABSTRACT

Master Thesis

The Place and Importance of Erasmus+ Programmes on Building a Culture of Tolerance

Hatice ÖZMEN

Mardin Artuklu University

Institute of Social Sciences

Department of Political Science and International Relations

2019: 112 pages

In this study, it is aimed to analyse the effects of Erasmus+ on building a society having a culture of tolerance which means an effort trying to solve problems without applying violence, hostility and hate, understanding differences, performing a positive and understanding attitude to the deficiency and mistakes of others.

With the data gained for this study to analyse the effects of Erasmus+ programmes on building a culture of tolerance; it has been understood that programmes help individuals improve personal gains such as language skills, build up vocational/scientific knowledge and abilities and also help to get overall gains such as finding a solution to problems that Europe face today or will probably face in future, expanding awareness, helping inclusion, providing social justice, and supporting a dialogue between youth and decision makers. It also has been proved that Erasmus+ programmes focuses on values like pluralism, tolerance, non-discrimination, solidarity, justice and equality at utmost level and promotes intercultural dialogue and religious freedom, tolerance, respect and value human rights and with the helps of partnership, networking, remittance and exchanging of good practices at EU level programmes help to approve and raise awareness of values as human dignity, democracy, freedom, rule of law, equality, respecting human rights, raise awareness of other cultures, break down prejudices based either on religion, racism or the wars that countries had in their past or based on the effects of social media; so that, help to build a culture of tolerance.

Keywords: Erasmus+, Building a Culture of Tolerance, Multiculturalism, Tolerance, the EU

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
1.GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Arka Planı.....	1
1.2. Problem Durumu.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Amaçları.....	3
1.5.Yöntem ve Teknikler.....	3
1.6. Sayıtlar.....	4
1.7.Sınırlılıklar.....	4
2.AVRUPA BİRLİĞİ , ERASMUS+ PROGRAMLARI ve HOŞGÖRÜ KAVRAMI	6
2.1. AB ve AB'nin Hedefleri ile Değerleri.....	6
2.1.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi.....	6
2.1.1.1. Lizbon Antlaşması.....	9
2.1.2. AB'nin Hedefleri ve Değerleri ile AB'nin Hukuksal Kaynaklarında Hoşgörü.....	10
2.1.2.1. AB'nin Hedefleri ve Değerleri.....	10
2.1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	12
2.1.2.3. Kopenhag Kriterleri.....	15
2.2. AB Kimliğinin Kavramsal Çerçevesi.....	16
2.2.1. Avrupa Kimliği.....	16

2.2.2. Sosyal Yapılandırıcılık ve AB’de Hoşgörünün Ortaya Çıkması.....	19
2.2.3. Çokkültürlülük.....	22
2.3 Erasmus+ Programı.....	24
2.3.1. Erasmus+ Programının Kapsamı.....	24
2.3.2. Erasmus+ Programının Kısa Tarihçesi.....	29
2.4. Hoşgörü Kavramı ve Erasmus+ Programlarında Hoşgörü Teması.....	33
2.4.1. Hoşgörü ve Tolerans Kavramları.....	35
2.4.2. Erasmus+ Programlarında ‘Hoşgörü’ Teması.....	48
3.BULGULAR VE YORUMLAR.....	55
3.1. Katılımcılarla İlgili Kişisel Bilgiler (Katılımcıların Demografik Dağılımı).....	55
3.2. Erasmus+ Programlarının Genel Kazanımları	62
3.3. Bireysel Kazanımlar Bağlamında Erasmus+ Programları.....	66
3.4. Erasmus+ Programlarının Hoşgörü Kültürü Oluşturmada Yeri ve Önemi.....	75
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA.....	86
EK 1 : ANKET SORULARI.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	101
İNTİHAL RAPORU.....	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.3.1.1: Erasmus+ Programları ile İş Birliği Yapılabilecek Ülkeler.....	28
Tablo 3.1.1: Katılımcıların Vatandaşlık Dağılımları.....	58
Tablo 3.3.1: Erasmus+ Programlarının Bireylere Kazandırdığı En Önemli Husus...	70

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.3.2.1 : Erasmus+ Programlarının Ana Eylem Kategorileri.....	31
Şekil 2.4.1.1 : Hoşgörüsüzlüğün Belirtileri	40
Şekil 2.4.1.2 : Toleranslı Olmanın Yolları.....	43
Şekil 2.4.1.3 : Hoşgörüsüzlüğün Sonuçları.....	45
Şekil 2.4.1.4 : Hoşgörü Kültürü Oluşturma Yolları.....	47

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 3.1.1. : Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı.....	56
Grafik 3.1.2. : Katılımcıların Yaş Dağılımı.....	57
Grafik 3.1.3. : Katılımcıların Erasmus+ ile Yurt Dışında Bulunma Süreleri.....	61
Grafik 3.2.1. : Erasmus+’ ın Avrupa’nın Sorunlarına Çözüm Sağlama Etkisi.....	63
Grafik 3.2.2. : Erasmus+’ın Dünya Sorunlarına Çözüm Bulmadaki Etkisi.....	64
Grafik 3.2.3. :Erasmus+’ın Sosyal Adaleti Sağlama ve Bireyi Topluma Entegre Etmeye Etkisi.....	65
Grafik 3.2.4. :Erasmus+’ın Gençler ile Karar Alıcılar Arasındaki Diyalogu Geliştirmeye Etkisi.....	66
Grafik 3.3.1. : Erasmus+’ın Dil Gelişimine Etkisi.....	67
Grafik 3.3.2 : Erasmus+’ın Mesleki ve Bilimsel Becerileri Geliştirmeye Etkisi.....	68
Grafik 3.3.3 : Erasmus+’ın Bireyleri Avrupalılaştırmaya Etkisi.....	69
Grafik 3.4.1: Erasmus+’ın İnsan Onuru, Demokrasi, Özgürlük, Hukukun Üstünlüğü, Eşitlik ve İnsan Haklarına Saygı gibi Değerleri Tanıtma ve Bunlara Duyarlılığı Artırmadaki Etkisi.....	75
Grafik 3.4.2 : Erasmus+ Programlarının Başka Kültürlere Karşı Farkındalığı Artırmaya Etkisi.....	76
Grafik 3.4.3 : Erasmus+ Programlarının Bireylerde Hoşgörü Oluşturmaya Etkisi..	77
Grafik 3.4.5 : Erasmus+ Programlarının Şiddete Yol Açan Radikalleşmeyle Başa Çıkma Etkisi.....	78
Grafik 3.4.6 : Katılımcıların Program Öncesi Herhangi bir Dini Grup, Etnisite veya Diğer Topluluklara Karşı Önyargıları.....	79

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGH: Avrupa Gönüllülük Hizmeti (EVS- European Voluntary Service)

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

EC: European Commission (Avrupa Komisyonu)

ERASMUS+: European Region Action Scheme for the Mobility of University Students (Üniversite Öğrencilerinin Hareketliliği için Avrupa Topluluğu Eylem Planı)

EU: European Union (Avrupa Birliği)

EURATOM: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)

LLP: Lifelong Learning Programme (Hayatboyu Öğrenme Programı)

MUN: Model United Nations (Model Birleşmiş Devletler)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UA: Ulusal Ajans

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)

1.GİRİŞ

Bu çalışmada Avrupa Birliğinin düzenlemiş olduğu bir hibe programı olan Erasmus+ programlarının güncel dünya sorunlarından olan hoşgörüsüzlüğe çözüm bağlamında hoşgörü kültürü oluşturulması üzerine etkileri analiz edilecektir.

1.1. Çalışmanın Arka Planı

Bugün sadece Avrupa'da değil dünyanın dört bir yanında artan terörist saldırıları, katliamlar, savaşlar bizlere şiddete ve terörizme yol açan radikalleşmenin, tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün yeniden arttığını göstermektedir.

Güncel dünya sorunlarından olan hoşgörüsüzlük ve önyargı gibi etmenlere karşı bir hoşgörü kültürü oluşturulması, şiddete yol açan radikalleşmenin bir nebze de olsa önlenmesi adına yarar sağlayabilir. Hoşgörü kültürü oluşturulması ancak bir etkileşim gerektirmektedir. Farklı kültürlerden insanları bir araya getirip bir etkileşim fırsatı sunan ve bugün dünyadaki milyonlarca insana ulaşabildiğinden güçlü sayılan oluşumlardan biri olan Erasmus+ programları bir hoşgörü kültürü oluşturulmasında önemli bir yer edinebilir. Bu anlamda Erasmus+ programlarının hoşgörü kültürü oluşturmadaki etkilerini araştırmaya ihtiyaç duyulmuştur.

1.2.Problem Durumu

Erasmus+ programı en temel olarak gençlik ve spor ile eğitim, öğretim alanlarında bireylere yaş ile eğitim geçmişlerine göre kısıtlamalar koymaksızın yeni beceriler ve yetkinlikler kazandırmayı, bireylerin iş ve istihdam olanaklarını artırmayı ve kişisel gelişimlerini güçlendirmeyi amaçlayan bir Avrupa Birliği hibe programıdır. Programlarla Avrupa'nın gelecekte muhtemelen karşılaşacağı temel sorunlar olan sosyo-ekonomik problemlerin çözümüne katkıda bulunmak ile büyüme, istihdam sağlama, eşitlik ve bireyleri sosyal hayata dâhil etme hedeflenmektedir.

Fiziksel aktiviteleri geliştirmek, istihdam olanaklarını artırmak ile bireylerin kişisel gelişimlerini güçlendirmek adına kesimler arasında işbirliği inşa etmeye kadar

çeşitli hedefleri olan programın etkililiğini araştırmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada özellikle “Erasmus+ Programları, ‘hoşgörü kültürü’ oluşturulmasını hangi ölçüde etkilemektedir?” araştırma sorusuna dayanır. Çalışmada aynı zamanda aşağıda sıralanan alt-problemlere cevap aranacaktır:

1. Erasmus+ programlarının hoşgörü kültürü oluşturmada bireylere kişisel katkıları nelerdir?
2. Erasmus+ programlarının toplumsal katkıları nelerdir?
3. Erasmus+ programlarının kazandırdığı en önemli husus nedir?
4. Erasmus+ programı öncesi ve sonrası karşılaştırıldığında bireylerin farklı kültürlere bakış açısında ne tür değişiklikler olmuştur?
5. Programa katılan bireylerin programlarla edindikleri deneyimlerinin hoşgörülü olmalarına etkisi nedir?
6. Katılımcılar dış görünüşleri, dil, din veya ırkından dolayı herhangi bir önyargıyla karşılaştılar mı? Veya kendileri herhangi bir kültüre karşı önyargılı mıydılar?
7. Program öncesi ve program sonrası önyargı düzeylerinde nasıl bir değişim oldu?
8. Erasmus+ programlarının bireylerin mesleki ve bilimsel gelişime katkısı ne oldu?
9. Katılımcıların arkadaş edinme becerilerinin hoşgörü kültürü oluşturulmasına etkisi ne oldu?
10. Arkadaş edinme süreçleri bireylerin önyargı düzeylerini ne derece etkilemiştir?
11. Çokkültürlü bir ortamda bulunmak hoşgörü kültürü edinmeyi ne derece etkilemektedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, 1987’de yürürlüğe giren ve esasen 2004 yılından itibaren Türkiye’de de uygulanmaya başlanan, dünyanın farklı coğrafyalarından insanları bir araya getirme fırsatı sunan Erasmus+ programlarının, hoşgörüsüzlüğü önleme ve bununla mücadele bağlamında hoşgörü kültürü oluşturmada ne derece etkili olduğunu tespit etmek açısından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Amaçları

Yapılan bu çalışmayla hoşgörü kültürü oluşturmanın anlam ve önemini ortaya çıkarmak, Erasmus+ programlarının hoşgörü kültürü oluşturmada ne derece etkili olduğunu tespit etmek ve bu konuda bilimsel doküman oluşturmak amaçlanmıştır.

1.5. Yöntem ve Teknikler

Araştırmanın literatür taraması için Mardin Artuklu Üniversitesi ve Dicle Üniversitesi kütüphanelerindeki kaynaklar, yine bu üniversitelerin veri tabanlarından ulaşılabilen makale ve bildirimler, Ulusal Tez Merkezi'nden ulaşılan bir takım yüksek lisans ve doktora tezleri, Google Akademi ve Academia gibi veri tabanları, Erasmus+ program rehberleri ve bildirimleri, AB'nin çeşitli hukuksal kaynakları, Avrupa Komisyonu ile ülkelerin ulusal ajanslarında yayımlanan bildirimler ile çeşitli web sayfalarından yararlanılmıştır.

Veri toplama yöntemi olarak açık uçlu ve kapalı uçlu sorulardan oluşan bir anket uygulanmıştır. Katılımcılar mesafe olarak birbirinden çok uzak coğrafyalarda bulunduğu ve daha çok katılımcıya daha kısa sürede ulaşma fırsatı sunduğundan anketimiz Google formlar üzerinden online olarak uygulanmıştır. Linki kaynakçada verilen anketimizde yerli ve yabancı katılımcılar bulunduğu, katılımcılara kolaylık sağlamak amacıyla Türkçe ve İngilizce dil seçenekleri sunulmuştur.

Anketin uygulanabilirliğini test etmek amacıyla öncelikle birkaç kişiye örnek anket doldurtmuş, anlaşılmayan kısımlar revize edildikten sonra ikinci örnek anketler uygulanmış, bütün soruların anlaşılmasının ve teknik olarak sorunların giderilmesinin ardından anket yaygınlaştırıp veri toplanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın evren ve örnekleme ile ilgili bilgiler vermek gerekirse öncelikle evren olarak tablo 2.3.1.1'de gösterilen gruplardaki ülkeler çalışmaya katılımcı olabilmektedir. Nitekim bu çalışmada da herhangi bir ülke, coğrafya kısıtlanması yapılmayıp programın uygulandığı mümkün merteye çeşitli ülkelere katılımcının katılmasına özen gösterilmiştir. Ancak programlar öncelikle ve de yoğunlukla Avrupa'da uygulandığından katılımcıların çoğu Avrupa Birliğine üye ve aday

lkelerden oluşmaktadı. Bununla birlikte Avustralya, Rusya, Meksika, Malta, Irak, Endonezya, Pakistan, Yemen, İsrail, Filistin ve Mısır' a kadar çeşitli ülkelerden katılımcılar da bulunmaktadır.

Veri toplamada kartopu örnekleme kullanılmıştır. İlk olarak şahsımızın da katıldığı Norveç'te düzenlenen 'Tolerans Göster' isimli Erasmus+ gençlik değişim projesindeki diğer katılımcı arkadaşlara anketi doldurttuktan sonra, kendileri de çalışmaya katkıda bulunmak amacıyla daha önceden birlikte programlara katılmış oldukları diğer arkadaşlara anketi ulaştırıp doldurtular. Aynı şekilde birkaç niversitenin Erasmus+ birimleri ile bunun yanı sıra yurt içinde ve yurt dışında program yürüten derneklerin yöneticilerine ulaşabilme fırsatı yakaladık ve onların da kendi dernek üyelerine ve katılımcılara anketi uygulamalarıyla katılımcı sayısının artırılmasına katkıda bulundular. Son olarak çeşitli yüksek lisans veri toplama ve Erasmus+ ile ilgili bir takım sosyal medya paylaşım platformlarında yapılan katılım ağrularıyla ankete katkıda bulunan kişilerle birlikte 502 katılımcı sayısına ulaşılmıştır.

1.6. Sayıtlar

Katılımcıların demografik bilgilerini doldururken eksiksiz ve gerçek bilgileri paylaştığı, anket sorularını ciddiye ve içtenlikle, gerçek görüşlerine göre cevapladıkları ve Erasmus+ program rehberlerindeki programın hedefleri temel alınarak hazırlanan anketin araştırma problemini aydınlatacak nitelikte olduğu varsayılmıştır.

1.7. Sınırlılıklar

Yapılan bu araştırma Erasmus+ rehberinde listelenen programdan yararlanabilen ülkelerden daha önce herhangi bir Erasmus+ programına katılmış olan bireylerle sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda araştırma, program yararlanıcılarından anketimize katılmış olan 502 katılımcıyla ve bu katılımcıların anket sorularına verdiği cevaplar ile araştırma sonucunda bu cevaplardan elde edilen analizlerle sınırlandırılmıştır.

Esasen 5 bölüm ve sonuç bölümünden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde Erasmus+ programlarını yürüten yapı olan Avrupa Birliği ve AB'nin hedefleri ile değerleri ve AB hukuksal kaynaklarında hoşgörünün nasıl tanımlandığıyla ilgili bir takım hususlardan söz edilecektir. İkinci bölümde AB kimliğinin kavramsal çerçevesi incelenecek olup AB kimliği, sosyal yapılandırıcılık ve çok kültürlülük kavramları ile AB'de hoşgörünün nasıl ortaya çıktığıyla ilgili birtakım bilgiler verilecektir. Bu kavramsal çerçevenin ardından üçüncü bölümde nihayet tezimizin ana değişkenlerinden biri olan Erasmus+ Programının kapsamından ve kısa bir tarihçesinden söz edilecek olup programın hedefleri ve toplumsal içeriğine ve son olarak programın yararlanıcıları ile bu program bağlamında işbirliği yapılabilecek coğrafyalar hakkında bilgiler verilecektir. Dördüncü bölümde ise tezimizin ikinci değişkeni olan hoşgörü ve tolerans kavramları ile Erasmus+ programlarında hoşgörü temasına değinilecektir. Beşinci bölümde ise Erasmus+ programların hoşgörü kültürü oluşturulması üzerine etkilerini daha somut verilerle sunabilmek amacıyla tarafımızca yapılan alan çalışması ve bu çalışma sonucunda elde edilen tespitlerden söz edilecek olup sonuç bölümünde ise çalışmadan elde edilen veriler ve yapılan çıkarımlar üzerine genel bir değerlendirme yapılacaktır.

2.AVRUPA BİRLİĞİ, ERASMUS+ PROGRAMLARI ve HOŞGÖRÜ KAVRAMI

Bu bölümde tezimizin ana değişkenlerinden olan Erasmus+ programları ve hoşgörü kavramlarının daha iyi anlaşılması adına esasen Erasmus+ programlarının doğmasına vesile olan Avrupa Birliği uluslararası yapısı ve AB'nin hedef ve değerleri ile AB'nin hukuksal kaynaklarında hoşgörünün nasıl yer aldığı, AB'de hoşgörünün ortaya çıkması ve AB kimliğinin kavramsal analizi yapılacak olup, bu kimliğin daha iyi anlaşılması adına sosyal yapılandırıcılık kuramı ve çok kültürlülük kavramlarından söz edilecektir.

Bu kavramların anlam ve önemini anlaşılmasının ardından esas konumuz olan Erasmus+ programlarının yapısı, kapsamı ve tarihçesi hakkında bilgiler verilip son olarak hoşgörü kavramı ve bu kavramın Erasmus+ programlarındaki yeri ve öneminden bahsedilecektir.

2.1. AB ve AB'nin Hedefleri ile Değerleri

Bu bölümde öncelikle ele aldığımız Erasmus+ programları ve hoşgörü kavramının daha iyi anlaşılabilmesi adına başlangıç noktası olarak tezimizin ana değişkenlerinden Erasmus+ programlarını organize eden kuruluş olan Avrupa Birliği'nin tarihçesinden söz edilecek olup, sonrasında AB kuruluş sürecinde yapılan antlaşmalar ve imzalanan sözleşmeler ile oluşumun temel ilkeleri, hedefleri ve değerleri ile son olarak Avrupa Birliği'nin hukuksal kaynaklarından fikir olarak Avrupa'da savaş ve şiddete yol açan radikalleşmenin giderilmesi ve hoşgörü kültürü oluşturma ile ilişkilendirebilecek hususlar hakkında bilgiler verilecektir.

2.1.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi

28 Avrupa ülkesinin bir araya gelerek oluşturdukları Avrupa Birliği veya AB, coğrafi olarak belirli bir konumdan ziyade hükümetler arası ve uluslar üstü bir ekonomik ve siyasi yapıdır. Bir zamanların ileri gelen düşünürlerinin hayallerinde yer alan Birleşmiş Avrupa fikri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Kıtası için barış ve huzur ortamı oluşturma adına bir umut olabilmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, kıtada ağır sonuçlara ve büyük yıkımlara, kayıplara neden olduğundan savaş sonrasında çok sayıda kişi veya örgüt şu veya bu şekilde Avrupa'da bütünleşme sağlanması yönünde arayışlara girmiştir. Savaş süresince totaliterliğe karşı olanlar, Avrupa'da devletler arasındaki bu husumetleri bir şekilde bitirip bir barış ortamı oluşturma niyetinde olmuşlardır.

Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde savaştan önce, savaş sırasında veya savaştan sonra ortaya çıkan Enternasyonalizm, Federalizm, Neo-Fonksiyonalizm gibi birleşme yaklaşımlarını savunan çok sayıda örgüt Aralık 1947'de bir araya gelerek Avrupa Birliği Hareketleri Uluslararası Komitesi'ni kurmuş ve bu Komitenin öncülüğünde Mayıs 1948'de Hollanda'nın La Haye kentinde 16 ülkeden 800 delegenin katıldığı bir Avrupa Kongresi düzenlenmiştir. Kongre sonunda hazırlanan "Avrupalılara Mesaj" adlı bildiri de malların, insanların ve düşüncelerin serbestçe dolaşacağı bir Avrupa dileği belirtilmiş; ayrıca bir İnsan Hakları Bildirisi hazırlanması ve bunun uygulanmasını sağlayacak bir mahkeme kurulması önerilmiştir. Kongre sonunda, farklı birleşme modellerinin uyumlaştırılması ve bir ortak noktada buluşması için çalışacak Batı Birliği Komitesi tesis edilmiştir.

Batı Birliği Komitesi'nin çalışmaları nihayetinde esasen İngiltere ve İskandinav ülkelerinin savunduğu enternasyonalist yaklaşımla 5 Mayıs 1949'da hükümetler arası işbirliğine dayanan Avrupa Konseyi kurulmuştur.

Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın, Jean Monnet tarafından geliştirilen fikri ele almasıyla ve 9 Mayıs 1950'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kuruldu. Böylelikle ilk somut adım atılmış olup bir zamanlar birbiriyle savaşan ülkeler artık sanayi üretiminin ve silah sanayinin temel enerji ve hammaddeleri konumunda olan kömür ve çelik üretimi için ortak bir pazar oluşturulacak, böylelikle savaşın ham maddeleri uzlaşma ve barışa vesile olacaktı. Avrupa bütünleşmesinde Federal Almanya, Belçika, İtalya, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda'nın kömür ve çelikte ortak pazar kurmak için bir araya gelmeleriyle ilk adım atılmış oldu.

Avrupa Konseyi'nin esas belirleyici özelliğini 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan ve esasen 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile bu Sözleşmenin ve ekli protokollerinin uygulanmasını gözetmek için 1959'da kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi oluşturacaktır; ancak, Avrupa Konseyi Avrupa'nın ihtiyacı olan ve altında bulunduğu riskleri önleyebilecek bir yapılanma olmayıp herhangi bir yaptırım gücü olmadığından ve Konseyin etkisi sınırlı olduğundan arayışlar devam etmiştir.

Bu arada AKÇT'nin başarılı olması, işbirliğinin farklı alanlarda da genişletilmesi çalışmalarını hızlandırmıştır. Haziran 1955'te AKÇT devletlerinin dışişleri bakanlarının katılımıyla gerçekleşen Messina Konferansı'ndaki¹ çalışmalarla işbirliğinin ekonomik alanlara ve nükleer enerji alanına yayılması öngörülmüştür.

Bunların sonucunda 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren antlaşmalar ile ekonomik bütünleşme gerçekleştirilmeden siyasi bütünleşmenin gerçekleştirilemeyeceği gerçeği anlaşıldığından öncelikle gümrük birliği ve ortak pazar oluşturulmasını daha sonra da ileri düzeyde ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasını hedefleyen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve nükleer enerji sanayinin geliştirilmesi ve bu enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını amaçlayan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuş ve böylece bugünkü AB'nin (o zamanki ismiyle Avrupa Topluluğu) temeli oluşturulmuştur.

Girişimin başarılı olmasıyla 1973'te Danimarka, İrlanda ve İngiltere, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılmaya karar vermiş ve böylelikle topluluğun üye sayısı dokuzaya çıkıp ilk genişleme gerçekleşmiştir. Ardından 1981'de Yunanistan, 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla üye sayısı 12'ye çıkmıştır.

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile Avrupa'nın siyasetin yüzü çarpıcı bir şekilde değişti. 3 Ekim 1990'da Almanya yeniden birleşmeye katılmış olup, bu olay Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet kontrolünden çıkarak

¹ Konferansla ilgili detaylı bilgi için: <https://lawlegal.eu/messina-conference/>.

demokratikleşmelerine yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin kendisi de Aralık 1991'de dağılmıştır. 1992 Maastricht Antlaşması ile Topluluğun kurumlarının güçlendirilmesiyle topluluk, daha geniş yetkiler elde edip, bugünkü Avrupa Birliği (AB) doğdu.

Kıtanın değişen jeopolitiği ve dinamiği nedeniyle, 1 Ocak 1995'te Finlandiya, Avusturya ve İsveç, 1 Mayıs 2004'te Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Polonya, Slovakya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Estonya, Kıbrıs ve Malta Avrupa Birliğine katıldı. Böylece Birlikte ilk kez büyük bir genişlemeye gerçekleşti ve 1 Ocak 2007'de Bulgaristan ile Romanya'nın da birliğe katılmasıyla Avrupa Birliği 450 milyona yakın bir nüfusa sahip büyük bir yapı haline gelmiştir. Son olarak Hırvatistan'ın da katılmasıyla 1 Haziran 2013 itibariyle AB üye ülkeleri bugünkü sayısı olan 28'e ulaşmıştır.

2.1.1.1. Lizbon Antlaşması

Avrupa Birliği, Lizbon Antlaşması'nın imzalanmasıyla kıtayı dönüştürme ve birleştirme hedefleri bağlamında tarihi bir adım atmıştır (Oğurlu, 2008: 7).

Hug ve König' e göre (2007: 105) uluslararası örgütlerin zaman içerisindeki gelişmeler ve yeni üyeliklerle birlikte mevcut olan yapılarının değiştirilmesi ve iyileştirilmesi bir gereklilik haline gelmektedir. Bir taraftan bu yapıların bünyelerindeki demokrasiyi koruması gerektiği, öbür yandan da daha etkin ve işlevsel bir yapı oluşturabilme çabaları, üye sayısı sürekli artmakta olan bu tür örgütlerin karar alma mekanizmalarında kaçınılmaz olarak bir tıkanıklık oluşmaktadır.

Anayasalar, uluslararası örgütlerin bir yandan demokratik meşruiyetlerini koruma, öbür yandan da etkin ve işlevsel yapı oluşturabilme aracı olarak görülmektedirler. Dünyadaki önemli uluslararası örgütlerinden olan Avrupa Birliği'nde, Birlik genelinde geçerli olacak bir anayasa oluşturulması hususunda fikir birliğine varılmasının ardından gerekli çalışmalara başlanılmıştır (Oğurlu, 2008: 7).

Bu anlamda Lizbon Antlaşması, 27 üye ülkede onaylanan 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren AB'nin kurumsal yapısında bazı değişiklikler getiren AB anayasasıdır. Lizbon Antlaşması ile Avrupa Topluluğu terimi yerinde artık Avrupa Birliği terimi kullanılmaya başlanmıştır. Topluluğun yerini alan Birlik, komisyonun yasal temsilcisi konumuna gelmiştir. Lizbon Antlaşması ile Birliğin yetkilerini netleştirilip AB'ye tam tüzel kişilik kazandırılmıştır. Bu nedenle, kendi yetki alanlarına ilişkin uluslararası anlaşmalar imzalama veya uluslararası bir kuruluşu katılma kabiliyetini, birliğe devredilmiştir. Birlik, yalnızca AB hukuku ile uyumlu uluslararası anlaşmalar imzalayabilir.

Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yenilikler *kurumsal yenilikler* ve *politika değişiklikleri* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Antlaşmanın temel amacı AB'yi hem kurumsal olarak hem de uluslararası platformlarda gücüne güç katmak ve ekonomik, sosyal ve çevresel yenilikleri bir araya getirmek ve Birliği daha etkin hale getirmeye çalışmak olmuştur (Brady ve Barysch, 2007).

İnsan Hakları alanında detaylı düzenlemeler getiren Avrupa Birliği enstrümanı Temel Haklar Şartı, Lizbon Antlaşması ile hukuki olarak bağlayıcı hale getirilmiştir.

2.1.2. AB'nin Hedefleri ve Değerleri ile AB'nin Hukuksal Kaynaklarında Hoşgörü

Bu bölümde öncelikle AB hedefleri ve değerlerinden söz edilecek olup, ardından AB'nin bir takım hukuksal kaynakları ve bu hukuksal kaynaklarında hoşgörüsüzlüğün giderilmesiyle ilgili olan hususlar hakkında bilgi verilecektir.

2.1.2.1. AB'nin Hedefleri ve Değerleri

Avrupa Birliğinin hedefler ve değerleri, Birliğin temelini oluşturur ve bunlar Lizbon Antlaşması ile AB İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ortaya konmuştur. Avrupa Birliği dengeli ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma, tam istihdam ve sosyal ilerleme ile birlikte rekabetçi bir piyasa ekonomisi ve çevre koruma, bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi teşvik etmek, AB ülkeleri arasında ekonomik, sosyal ve

bölgesel uyum ve dayanışmayı geliştirmek, para birimi Avro olan ekonomik ve parasal birliği kurmanın yanı sıra tez konumuz olan hoşgörülü bir toplum oluşturma bağlamında ise *barışı*, değerlerini ve vatandaşlarının refahını arttırma, zengin kültürel ve dilsel çeşitliliğine saygı, sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla mücadele ve özgürlük, güvenlik ve adalet sunmak gibi ilkeleri hedeflemektedir.

İnsanlık onuruna, insan haklarına, özgürlüğe, demokrasiye, eşitlik ve hukukun üstünlüğüne saygı, AB'nin en temel değerlerini oluşturur. İçerme, hoşgörü, adalet, dayanışma ve ayrımcılığa karşı olmayı hüküm süren bir toplumda AB ülkeleri için ortaktır. İnsanlık onuruna saygı temel hakların gerçek temelini oluşturmaktadır. Özgürlük değeri, özel hayata saygı, düşünce özgürlüğü, din, meclis, ifade ve bilgi gibi bireysel özgürlükler ile vatandaşlara Birlik içinde serbestçe hareket etme ve yerleşme hakkını kapsamaktadır. Bunların yanı sıra vatandaşlara aday olabilme ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanma hakkı gibi politik haklarla demokrasi değeri; tüm vatandaşların için eşit haklara sahip olmasını öngören eşitlik değeri; herkes tarafından saygı gösterilmesi gereken hukuk ve adaletin bağımsız bir yargı tarafından desteklenmesiyle ve AB'nin attığı bütün adımların AB ülkeleri tarafından gönüllü ve demokratik olarak kararlaştırılmasıyla hukukun üstünlüğü değeri; cinsiyet, etnik köken veya ırk, din veya inanç, yaş, engellilik veya cinsel yönelim, kişisel verilerinizin korunmasına ve adalete erişim hakkına dayalı olarak ayrımcılığa uğrama hakkını kapsayan ve AB Temel Haklar Şartı ile korunmakta olan insan hakları değeri elementlerinden oluşur.

Bu değerleri tanımayan bir ülke birliğe üye olamazken, Avrupa Birliği'nin de temel hedefi nitekim bu değerleri savunmak ve vatandaşların huzuru ve saadetini arttırmaktır. Bu nedenle Avrupa Parlamentosu bu değerleri AB hukuksal kaynaklarında vatandaşlarına garanti etmiştir.

AB üye ülkeler çoğulcudur, birlikte ayrımcılık yasaklanmış olup tam tersi temsilcilerin birbirlerine saygılı hoşgörülü olmaları esastır. Herkese adil davranılması, azınlık haklarının korunması, kadın erkek arasında eşitliğin teşvik edilir. Birlik, sosyal eşitlik için çalışmakta, sosyal güvenliği geliştirmekte ve en

zayıfları bile korumaya çalışmakta olup Birlikte dışlanma ve ayırmacılık engellenmeye çalışılmaktadır (Avrupa Parlamentosu, 2019).

AB'nin temel değerleri ile evrensel vatandaşlık haklarının yanı sıra siyasi, ekonomik ve sosyal haklar, 2009 Lizbon Antlaşması'nda belirlenmiştir. Birliğin insan onuruna saygı, demokrasi, özgürlük, hukukun üstünlüğü, eşitlik, azınlık haklarını koruma ve insan haklarına saygı değerleri üzerinde kurulduğu Antlaşmanın 2. maddesinde belirtilir.²

AB, diplomaside önemli bir rol oynamakta ve uluslararası düzeyde istikrar, güvenlik ve refah, demokrasi, temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmek için sürekli olarak çalışmaktadır. 2012'de Avrupa Birliğine Avrupa'daki barış, uzlaşma, demokrasi ve insan haklarının nedenlerini geliştirmek için Nobel Barış Ödülü verilmiştir. (Kaynak: Avrupa Birliği resmi web sayfası,2019)

Bu çalışmamızda da Erasmus+ programlarının AB değerlerini ne ölçüde odak noktasında tuttuğu ve AB'nin hedeflerine ulaşma noktasında Erasmus+'ın ne derece amaca hizmet ettiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

2.1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa kıtasındaki 47 devletin, Avrupa Konseyine üyeliği bulunmaktadır. Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile demokrasiyi ve hukuku geliştirmeyi amaçlamakta olup kurulduğu sene olan 1949'dan beri uzlaşma aracı olmuştur.

Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanmış olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1950'de Roma'da imzalanmış ve bir giriş, üç bölüm, toplamda 59 maddeden oluşur. 2015 yılı mayıs ayı itibariyle, Sözleşmeye ek 16 Protokol bulunmaktadır.³

Avrupa Konseyi'nin amacı, üye ülkeler arasındaki birliği geliştirmek, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunup ve geliştirilmesiyle, dünyada barış ve adaletin

² Antlaşmanın tam metni için : <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign>.

³ Sözleşmenin tam metni için: https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf.

temelini teşkil eden demokratik bir yapıya, ve insan hakları konusunda temel özgürlüklere derin bağlılıkla siyasal gelenekler, ve özgürlüklere saygı ile hukukun üstünlüğü konularında, Evrensel Bildiride yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlamaktır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde gelişen hukukun en önemli özelliklerinden biri 'denge' ye yönelik bir sisten kurmaktır. İnsan hakları evrenseldir ve ancak bu evrensellikte denge sağlanırsa hukukun temeli olan adalet sağlanabilecektir.

Sözleşmede yer alan ve konumuzla ilişkilendirebileceğimiz bazı ilkeleri sıralamak yararlı olacaktır. AİHS' ye göre:

- Sözleşmede yer alan haklar ve özgürlükler herhangi bir ayırım olmaksızın herkes için uygulanmalı, yasa önünde eşitlik sağlanmalı, kadınlara ve çocuklara ayrımcılık yapılmamalıdır. Her birey kendi yaşamına ve vücut bütünlüğüne saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olup hiç kimse keyfi olarak bu haktan yoksun bırakılamaz.

- Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. Sözleşmeye göre kölelik, köle ticareti, insanlık dışı ve *aşağılayıcı ceza sayılmıştır*.

- Adil yargılanma hakkı esastır. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.

- Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz.

- Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet,

öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de kapsar.

- Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir.
- Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.
- Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz.
- Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgâhını seçebilme hakkına sahiptir.
- Ayrıca vatandaş olmayan belli bir ırk, milliyet ve ya dine ait toplulukların kitle halinde sınır dışı edilmesi yasaklanmıştır.
- Birey, kendi toplumunun kültürel yaşamında özgürce yer alabilir.
- Ailenin toplumun temel birimi olup, devletler, onu koruyup gözetmelidir.

Tez konumuz olan hoşgörü ve dolayısıyla saygı, her zaman AB'nin temel değerlerinden olmuşlardır. Birkaç maddeyi detaylı incelemek gerekirse Sözleşmenin birinci bölüm, ikinci maddesinde herkesin yaşam hakkının yasayla korunduğu, kimsenin ölüm veya idam cezasına çarptırılmayacağı kimsenin yaşam hakkına son verilemeyeceği belirtilir.

Yine bu durumu aktif olarak savunmak için birinci bölüm 19. maddede Konseyin, güçleri ve Avrupa Parlamentosunun rızasıyla Avrupa'da ayrımcılıkla mücadele etmesi gerektiği belirtilir. Ayrımcılık çeşitlerinin cinsiyet, ırk, din, engel, yaş ve cinsel tercihler olarak sıralandığı 21. maddede ayrımcılığın yasaklandığı belirtilir. 10. maddede herkese düşünce, ifade ve din özgürlüğü, 20. maddede kanun karşısında eşitlik olduğu belirtilir.

AB birliği, bugün bu ilkeleri esas alarak ayrımcılıkla mücadele için doğrudan veya dolaylı olarak ırk ve etnik kökene dayanan istihdam, mesleki eğitim, sosyal koruma, kamu halk ve hizmetlerine erişim için Irksal Eşitlik Yönergesi; sadece istihdamdaki ayrımcılıkla mücadele için İstihdamda Eşitlik, cinsiyete dayalı ayrımcılıklarla mücadele için Cinsiyet Eşitliği Yönergesi, gurur kırıcı yabancı

düşmanlığı ile mücadele için 2008 Komisyon Çerçeve Kararı ve kurbanlar ile suçtan nefret için minimum hakları belirten Suçun Kurbanları Yönergesi yayımlamıştır.

Bütün bu maddelerden hareketle AB'nin kuruluş ilkeleri itibariyle birincil kaynaklarında da hoşgörüsüzlüğü azaltmak ve hoşgörüyü artırmaya önem verdiği ve bugün ayrımcılıkla mücadele ile hoşgörü oluşturmak için çalışmalarını artırdığı sonucuna ulaşabiliriz.

2.1.2.3. Kopenhag Kriterleri (22 Haziran 1993)

Ülkelerin sorunlarını savaşmak yerine barışçıl yöntemlerle işbirliği yaparak çözme prensibine dayanan ve Avrupa Birliği bütünleşmesinin temelini oluşturan Kopenhag Kriterleri, 22 Haziran 1993 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde alınan kriterlerden oluşur.⁴ Avrupa Konseyi tarafından Birlik içerisinde yeni alınacak üyeler veya alınması kararlaştırılacak adaylar için belirlediği birtakım koşullardan oluşan Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen ülkelerin sağlaması gereken birtakım koşulları içerir.

Bu anlamda bir ülkenin üyelik için aday olabilmesi için hukukun üstünlüğünü, demokrasiyi, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumlara sahip olmasını gerektiren *siyasi kriterler*, Birlik içinde rekabete ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisine sahip olmasını gerektiren *ekonomik kriterler* ve aynı zamanda birliğin hedeflerine bağlı kalmak adına üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmalarını gerektiren *topluluk mevzuatının benimsenmesi* gibi kriterleri sağlaması gerekmektedir.

Bir ülkenin AB'ye aday olabilmesi için sağlaması gereken kriterler olan Kopenhag Kriterleri'nde de görülüyor ki AB, bir ülkeyi birliğe dâhil edebilmek için hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına saygı ve azınlık haklarını güvence

⁴ Kriterlerin tam metni için: https://eurlex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html .

altına almak gibi dolaylı olarak hoşgörüsüzlüğü önleme ile ilişkilendirebilecek siyasi hususların bir ön şart olarak temin edilmesini istemektedir.

AB'nin kısa tarihçesinin, hedefleri ve değerleri ile AB'nin hukuksal kaynakları hakkında bilgiler verilen bu bölümdeki bilgilerle esasen tezimizin sonraki bölümlerinde ele alacağımız AB'nin ürünü olan Erasmus+ programlarının hedeflerinin bu maddeler ile ne derece ilişki içerisinde olduğu, bu ve diğer AB değerler ve ilkelerinin yaygınlaştırılması amacıyla Erasmus+ programlarının ne derece önemli olduğunu tespit edebilme adına veriler sunulması amaçlanmıştır.

2.2. AB Kimliğinin Kavramsal Çerçevesi

AB'nin siyasi öneminin arttığı bir zamanda; AB'nin karar verme etkisi iç işlerinde git gide daha fazla arttığından hem içten, hem de Birliğin dış eylemlerde gelişmiş faaliyet kapsamından ötürü dışarıdan; AB entegrasyonunun gelişmiş kökenini ve doğasını anlamak her zamankinden daha fazla önem arz etmektedir (Eilstrup-Sangiovanni, 2006: xiii).

Bu bölümde Avrupa Birliğinin entegrasyonunun oluşumuyla ilişkili olan AB kimliğinin daha iyi anlaşılması adına bir takım kavramlar hakkında detaylı bilgiler verilecektir.

2.2.1. Avrupa kimliği

Avrupa'da birleşme hareketlerine daha 18. yüzyıldan beri yön veren çok önemli bir husus Avrupa'nın neresi olduğunun yani sınırlarının nerelere kadar uzandığı ve aynı bağlamda Avrupalılığın ne olduğu noktasında düğümlenmiştir. Bu çerçevedeki görüş farklılıkları günümüze kadar sürmüştür.

Coğrafi sınırlandırmanın belirsizliğinden hareketle Avrupa'yı tanımlamayı, Avrupalılığı tanımlama üzerinden yapmak daha yaygın bir yöntem olmuştur. Yani ortak bir Avrupa kimliği ve Avrupalılık tanımlanabilirse, bu kimliğin ait olduğu topraklar da tanımlanabilir. Ortak Avrupa kimliğinin ne olduğu hususunda da eskiden beri çok farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Kimileri Avrupa milliyetçiliği

(Avro-milliyetçilik) adı verilen ve tarihi-kültürel bir takım referans noktalarına dayanarak Avrupalılığın tarihsel süreçlerle tanımlanabilecek bir değerler bütünü ve yaşam tarzı olduğunu savunurken kimileri bu tanımlama yaklaşımlarına çeşitli şekillerde itirazlar etmiş, tarihi-kültürel referansların seçmeci bir mantıkla ele alındığını sadece başarılı yönler vurgu yapıldığını oysaki Avrupa tarihi sadece sayılan bu aşamalardan ibaret olmadığını, aynı zamanda bir sürü olumsuzluğu, savaşları ve kötülükleri de içerdiğini, bahsi geçen tarihi süreçlerin bugünkü AB ülkelerinin hepsinde aynı oranda ve aynı yönde etkisini göstermediğini ve Avrupa'nın tarihsel gelişim sürecinde diğer bölge ve toplumların da (Müslümanların, Rusların, eski Ortadoğu ve Afrika topluluklarının) göz ardı edilemeyecek katkıları olduğunu, Avro milliyetçilerin bunları hesaba katmadıklarını savunurlar.

Sonuç olarak bütün bu ve benzeri eksiklik ve eleştirilerden hareketle söz konusu tarihselci-kültüralist yaklaşımın karşısına politik bir ortak Avrupa kimliğini koyan görüşler de ortaya atılmıştır. Bu Avrupa kimliği demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve çok kültürlülük gibi siyasi değerlere dayanmaktadır. Bugünün Avrupalı devletlerini bünyesinde barındıran Avrupa Birliği de bu yaklaşımı benimsemiş ve söz konusu değerlere dayalı bir Avrupa vatandaşlığını ihdas etmiştir.

Özetlemek gerekirse Avrupa'yı aslında coğrafi bir toprak parçası olarak değil, bu coğrafyada yaşayan kişilerin sahip olduğu özelliklere göre sınıflandırmanın daha doğru olacağı kabul edilmektedir. “*Avrupa' kavramı tinsel hayatın, aktivitelerin, yaratıcılığın, ilgi alanlarının bütünlüğüne ve bu bütünlüğün yarattığı anlamlı kurum ve örgütlere karşılık geliyor*” (Husserl, 1955: 273; akt. Benhabip, 2007).

Alpan'ın (2015: 9) çalışmasında *Avrupa kimliğinin*⁵ ana hatlarını özetle şu şekilde çizmiştir:

⁵ Avrupa Kimliği ile ilgili literatür için:

Bennhold, K. (2005). “Quietly Sprouting: A European Identity”. *International Herald Tribune*, Sayı. 26. 1-3.

Bloom, W. (1993). *Personal Identity, National Identity and International Relations*. Australia: Cambridge University Press.

- a) *Bir tarih, coğrafya ve kültür alanı olarak Avrupalılık.*
- b) *Bir barış projesi olarak Avrupalılık:* Avrupalılık meselesi, savaşın yıkıntıları içerisinde olan kıtayı eskisi gibi hareketlendirmek ve kıtadaki ülkelerin tekrardan birbiriyle savaşmasını engellemek amacıyla var olan bir proje olarak görülmektedir.
- c) *Bir ekonomik dayanışma alanı olarak Avrupalılık:* 1970’li yıllarda yaşanan siyasi ve ekonomik krizlerin Avrupa için bir kimlik krizine dönüşmesini önlemek gayesiyle aidiyet, kimlik gibi kavramlara vurgu yapılarak Avrupalıların birbirlerine karşı olan bağlarını güçlendirmek, ve uluslararası arenada yerlerini sağlamlaştırma adına yürütülen bir proje olarak ortaya çıkar.
- d) *Bir ‘yakınlaşma’ ve ‘modernleşme’ aracı olarak Avrupalılık:* 1992-Maastricht Anlaşması ile isim olarak Avrupa Topluluğu’ndan Avrupa Birliği’ne çevrilen birliğin üç sütunlu yapıya kavuşmasıyla vatandaşlık ve demokrasi gibi kavramlar tartışma konusu olmaya başladı ve artık Avrupa, sadece ekonomik bir birlik değil; aynı zamanda bir değerler bütünü ve aidiyetlerin söz konusu olduğu bir alan olarak karşımıza çıkacaktır.

“Avrupa halkları, kendilerini ne kadar Topluluk ve onun kurumlarıyla özdeşleştirirlerse, Topluluğun şikâyetçi olduğu otorite ve saygınlık eksikliği de o derece çözümlenebilir. Ancak ulus üstü (supranational), ulusal kimliklerin üstünde ve kendine has sembolleri olan kolektif bir kimliğin ve siyasi mitin inşasıyla mümkün olabilir”(Shore, 1993: 785; Akt. Alpan, 2015).

Checkel, J. T., Katzenstein, P. J. (Eds.). (2009). *European Identity*. NewYork: Cambridge University Press.

Cinpoes, R. (2008). “Thematic Articles: National Identity and European Identity”. *Journal of Identity and Migration Studies*, Cilt. 2. Sayı. 1, 3-14.

Delgado-Moreira, J. M. (1997). “Cultural Citizenship and the Creation of European Identity”. *Electronic Journal of Sociology*, Cilt. 2. Sayı.3, 1-24.

Delanty ve Rumford kimlikle ilgili çalışmalarında (2005), 1990'lı yılların kimlik tartışmalarındaki en önemli hususun, aidiyet kavramının evrensel vatandaşlık temelinde değil, yalnızca *toplumsal cinsiyet, ırk ve etnik köken* olarak tanımlanmaya başlaması olduğunu belirtmektedirler. Avrupa da 1990'lı yıllarda kimlik kavramının, artık verili ve etnik bir kavramdan ziyade '*sosyal olan*' ı ve toplumu şekillendiren '*açık uçlu bir süreç*' haline geldiğinin altını çizip, 1990'ların küreselleşen dünyasında Avrupa'nın, '*farklı, projeler, söylemler, aktörler, farklı toplum modelleri ile normatif fikirlerden çekişme ve direniş zamanlarında üretilen bir inşa süreci*' olduğu belirtilmektedirler.

Bir diğer başlığımızda bu Avrupalı kimliğinin oluşmasında etkili olduğunu belirttiğimiz 'inşa süreci' nin nasıl yorumlanması gerektiğiyle ilgili açıklamalar yapılacaktır.

2.2.2. Sosyal Yapılandırmacılık ve AB'de Hoşgörünün Ortaya Çıkması

Dilimize "inşacılık" olarak tercüme edilen constructivism⁶ kavramının tanımını açıklamadan önce kavramın ortaya çıkmasına vesile olan dönemin siyasi atmosferiyle ilgili bilgi vermek kavramın daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında gerek Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki demokratikleşme ve liberal ekonomiye geçiş süreci ve Sovyetler birliğinin dağılmasıyla küresel sistem tarihi bir dönüşüm sürecinden geçerken söz konusu dönemin liderleri ve başat güçleri enteresan bir şekilde askeri müdahale edebilecek güce sahip olup bu ülkelerin düşmesini kolaylıkla engelleyebilecekken buna başvurmayıp, rejimlerin kendi tercih ettikleri yolda ilerlemelerine izin vermeyi tercih etmişler ve böylece Varşova Paktı üyesi olan ülkeler kendi istedikleri yolda

⁶ Uluslararası ilişkiler literatüründeki 'constructivism' kavramının Türkçe karşılığıyla ilgili bir karmaşa vardır. Bazı akademisyenler "konstrüktivizm"i tercih ederken, bazıları "yapısalcılık" kavramını kullanmaktadırlar. "Konstrüktivizm" kavramı kelimenin İngilizce orijinaliyle iç içe geçmiş olup Türkçede bir anlam ifade etmemektedir. Bununla birlikte "yapısalcılık" kavramının ise yapısalcı(structural) teorilerle karıştırılması ihtimali mevcuttur. Bu nedenle bu kavramın Türkçe karşılığı için "inşacılık", "yapılandırmacılık" ya da "oluşturmacılık" kelimeleri tercih edilmektedir (Demirtaş, 2015: 169).

ilerleyebileceklerdi. SSCB hiçbir ülkenin sosyalist blokta kalması için güce başvurmayacaktı. Aynı süreç SSCB'nin dağılması sırasında da yaşandı, bağımsızlık yolunda gösteriler başladığında birkaç istisna dışında SSCB gibi başat bir güç, elinde onlarca nükleer silah ve güç parametresi mevcutken ülkenin dağılmasını kendi haline bıraktı ve güce başvurmadı. (Demirtaş, 2014: 167)

Öbür taraftan Vestfalya'dan beri devletler, egemenliklerini başka bir ülkeye devretmeyi kabul ediyor, AB'nin entegrasyonu daha da güçleniyordu. Dönemin mevcut teorileri bu olayları açıklamada yetersiz kalmışlardır. Bu anlamda 'sentezci' ve 'ortayolcu' olarak tanımlanabilecek inşacılık yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Sosyoloji ve felsefe gibi diğer sosyal bilimler alanlarından da destek alarak uluslararası politikanın aktörleri ve yapısı etkileşimler ve önceliklerle insanlar tarafından inşa edilebileceği fikri, ilk olarak ABD'li akademisyen Nicholas Onuf tarafından kullanılmıştır.

İnşacılık, yapılanma (structuralism) kuramına yeni bir boyut getirip, sadece yapı ve aktörün değil, aynı zamanda yapı ile aktörün sosyal boyutunun da incelenmesi gerektiğini belirtir. Yumuşama döneminin başlamış olması ve bu sayede diyalogun artması inşacılığın ortaya çıkmasına önemli rol oynamıştır. İnşacılık bir yandan devlet içi dinamiklere yoğunlaşırken öbür yandan uluslararası örgütlerin rolüne odaklanmakta ve ulus ötesi ittifaklarla bakmaktadır. İnşacı kurama göre tüm aktörler, tüm zamanlar ve tüm coğrafyalar için geçerli sabit bir ulusal çıkar olmayıp devletin çıkar algılamaları esasen kimlikleri tarafından belirlenmektedir (Wendt,1992: 424; Akt: Demirtaş, 2014).

Sosyal ilişkileri anlamlı kılmaya çalışan sosyal yapılandırmacılık, ortaya konan kavramları değil; kültürü, bilgiyi, düşünceyi, toplumsal normları odak noktasında tuttuğundan AB entegrasyon sürecini daha karmaşık bir çerçeveye açıklamaya çalışan en elverişli yaklaşım olmuştur.

Temelleri 1980'li yılların ortalarına dayanan sosyal inşacılık, 1990'lı yılların sonunda önem kazanıp Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle savaş sonrası dönemde

kurallar, normlar, söylemler ve kimlikler gibi etmenlerin uluslararası ilişkilerde önem kazanmasıyla bir ivme kazanmıştır. Uluslararası ilişkilerde dünya politikalarının sosyal boyutlarının da incelenmesiyle farklılaşan bir düşünce akımı olan konstrüktivizm, ancak ilişkiler anlaşıldığında devletlerin eylemlerinin daha iyi öngörülebileceğini belirtir. Yapılandırmacılık, kuruluşlardan çok daha fazlası anlamına gelir. Yapılandırmacılığa göre kurum; sağlam bir kimlik ve ilgi alanlarının bütününden oluşur. Ülkelerde işbirliği içinde veya çatışma halinde olan farklı sosyal kimlikler olabilir. Devletlerin bu sosyal kimlikleri bir parçası oldukları sosyal durumları iyi yorumlayarak ilgi alanlarını belirlemesi önem arz etmektedir. Bir toplumda sosyal ilişkilerin incelenmesi ve analiz edilmesi gerektiğinden eğer belirli bir yapı oluşturulamıyorsa, toplumdaki sosyal yapıları yönetmenin yeterince anlaşılammış olduğunu belirtilir (Griffiths, O'Callaghan ve Roach, 2008).

Konstrüktivist yaklaşımlarda uluslararası siyasanın sosyal oluşumuna vurgu yapılmakta olup aynı zamanda uluslararası yapı, güvenlik, anarşi ve egemenlik gibi bazı temel kavramlarının süjeler-arası anlamlandırma yoluyla sosyal bir mantık içerisinde ele alınmasının mümkün olabileceği ve dünyanın aslında insanlar tarafından 'yapılmış' olan bir şey olduğunu iddia edilmektedir (Kaya, 2008:109).

Bu bölümü özetlemek gerekirse sosyal konstrüktivizme göre gerçekliğin insanların yarattığı sosyal ve kültürel etkileşimler sonucu inşa olduğu, insanların diğer insanlarla olan ilişkileri ve yaşadıkları çevrenin asıl bilgiyi oluşturduğu sonucuna ulaşabilir. Sosyal konstrüktivistlere göre öğrenme bile sosyal bir işlem olup anlamlı öğrenmeler ancak bireylerin sosyal aktivitelere dâhil olup etkileşim içerisinde girdikleri zaman oluşmaktadır. Öğrenim ve öğretim gerçekleştirilecek etkinlikler yoluyla bireylerin ortak katılımıyla düzenlenir. Bu anlamda tez konumuz olan Erasmus+ programları bir inşa süreci fırsatı olarak değerlendirilebilir. Gerek AB kimliğinin oluşumunda gerekse ileriki bölümlerde değineceğimiz tez konumuz olan Erasmus+ programlarındaki süreçlerin, amaç ve değerlerin sosyo-kültürel yapısalılık kavramının anlaşılmasıyla daha geniş bir perspektif sunması beklenmektedir.

2.2.3. Çokkültürlülük

Kültür ve çok kültürlülük kavramlarını AB'nin resmi web sayfası olan Avrupa Gençlik Portalı'ndaki tanımlarla şu şekilde açıklayabiliriz:

“Kültür kavramı en genel anlamıyla bir topluma özgü o bir toplumun sanatı, edebiyatı, adet ve gelenekleri ile dilini ifade eder. Bir toplumun kurumlarının tümünün bir toplamı ve bu kurumların varlığını sağlayan dinamikler, kalıplar, yargılar ve roller kültür kavramını oluşturur. Aynı zamanda kültür, içgüdüsel ve kalımsal değil, her bireyin doğduktan sonra yaşam süreci içinde kazandığı alışkanlıkları da içerir. Bu nedenle toplum içinde kazanılır ve toplumsaldır.”

“Çokkültürlülük ise farklılıkları bir arada yaşatmak ve birlikte yaşamayı yönetmektir, çoğulcu bir ortamda, birlikte yaşamanın hukukunu oluşturmaktır. Bir toplumda devlet yapısı içinde, alt kimlik ve kültürlerin kendilerini ifade edebilmelerinin önünü açmak, bu özgürlüğü topluma sunabilmektir. Çokkültürlülük üzerine çalışmaları ile tanınan Charles Taylor, kültürel kimliğe saygının ve bu kimliğin tanınmasının çok önemli ve belirleyici bir insani unsur olduğunu vurgulamaktadır. Çok kültürlülük, ulusal kültürün bir parçası olarak, farklı kültür yapılarının doğal gelişim süreçlerini yaşamalarını ve kendilerini geliştirmelerinin kabulüdür. Bu bağlamda toplum içinde barınan ve yaşayan tüm kültür öğelerinin; bir arada bulunabilme özgürlüğüne, kendini sürdürebilme hakkına ve karşılıklı olarak alışverişine çok kültürlülük diyebiliriz.”

1980'lerin ortalarında modern toplum ile ulus devlet modeline gelen eleştiriler ve artan küreselleşme sonucunda yaygınlık kazanan bir sosyo-kültürel olgu olan çok kültürlülük, modernleşme, küreselleşme, çoğulculuk, demokrasi, insan hakları gibi kavramlarla ilişki içerisindedir. Çokkültürlülüğün demokrasinin temelini oluşturduğu, vatandaşlar arasında birliktelik ruhunu ve ortak aidiyet duygusu yarattığı belirtilir. Çokkültürlülükte bireyleri "onlara ait olmayan" kültürlerden arındırmaktan ziyade onları oldukları şekilde yaşamalarını sağlayacak koşullar oluşturulmaya çalışılır. Bu nedenle kültürlerarası yaklaşım, çok kültürcülüğün neden

olduğu düşünölen toplumsal çözümlenin çözümlüne katkıda bulunacak bir yöntem olarak göze çarpmaktadır (Çelik, 2008: 319) .

Ekonomi, kültür, eğitim, dil gibi hayatın çoğu alanlarında söz konusu olan hız kesmeden devam eden bir değişim olarak açıklanan küreselleşme, AB'yi ve AB'nin önem verdiği çok kültürlülük ile çok dillilik uygulamalarına da etki etmiştir. Çokkültürlülük, bir yapının kültürel kimliğini talebine tezimizin konusu olan hoşgörü temeliyle yaklaşır. AB, farklılıkların korunabilmesi için kültürlülüğe önem vermektedir. Çok kültürlülük kavramı aslında *özlenen bir dünya düzeni* niteliğindedir. AB, esasen çok kültürlülük ve çok dillilik ayakları üzerinde yükselmekte olup *“farklılıktaki birlik”* ilkesinden hareketle çokkültürlülüğe ne kadar önem verdiğini göstermiştir (Köktürk ve Ak, 2013).

Hoşgörü eksikliği, bölünme, düşmanlık gibi olumsuz siyasal eğilimlerin üstesinden gelebilmede çokkültürlülüğün önem arz ettiğini belirten Özhan'a (2006 : 39, Akt. Köktürk ve Ak, 2013) göre: “İşlevsel bir kavram olan çokkültürlülük ya da kültürel çoğulculuk; farklı ırk ve milletlerden oluşan, değişik dilleri konuşan, çeşitli örf, adet ve geleneklere sahip olan bununla beraber bir arada yaşayan toplumsal yapılara karşı kullanılmaktadır.”

Bu anlamda Erasmus+ programları çok kültürlülüğe en güzel örnek olarak verilebilir. Program boyunca farklı kültürlerle bir arada yaşama, bilgi, deneyim ve tecrübeleri paylaşma fırsatı yakalayan katılımcılar büyük bir etkileşim içerisinde girmekte bunun sonucunda programda informal bir öğrenme süreci gerçekleşmektedir. Buna örnek vermek gerekirse ileriki bölümlerde paylaşacağımız üzere çoğu katılımcı programlarla daha önce önyargılı oldukları bir toplumla etkileşimde bulduklarında önce bir dengesizlik durumu olduğunu ancak sonrasında birlikte daha çok paylaşım yaptıkları zaman aslında karşı tarafın da kendileri gibi benzer kaygı ve amaçlara sahip olduklarını program ile birlikte oluşturulan çokkültürlü ortamda keşfettiklerini belirteceklerdir. Böylece çokkültürlü bir ortamda bir sosyal inşa süreci gerçekleştiği söylenebilir.

AB'nin hedefleri ve değerleri ile AB kimliği, sosyal yapısalcılık ve çok kimlilik kavramlarının anlaşılmasının ardından bu bölüme son vererek bir sonraki bölümde bu belirtilen hususları bir somut olarak uygulama aracı olarak algılanabilecek Erasmus+ programlarından söz edilecektir.

2.3. Erasmus+ Programı

Bu bölümde önce bölümlerde hedef ve değerlerinden kuruluş ilkelerinden söz ettiğimiz AB'nin yürüttüğü Erasmus+ programının kapsamından ve kısa bir tarihçesinden bahsedilecektir. Programın kapsamı bağlamında öncelikle tanımından başlanıp programın hedefleri ve toplumsal içeriğine ve son olarak programın yararlanıcıları ile bu program bağlamında işbirliği yapılabilen ülkeler/coğrafyalar hakkında bilgiler verilecektir. Programın hedefleri açıklanırken de özellikle tezimizin ana konusunu oluşturan hoşgörü kültürü ile ilgili olan hususlara vurgu yapılacaktır.

Erasmus+'ın tarihçesi bağlamında ise programın yaklaşık 32 yıllık geçmişine ait tarihsel gelişimi, değişimle beraber oluşturulan eylem eşitleri ve hareketlilik kategorileri ile son olarak hareketlilik rakamları ve programın maddi boyutlarına ilişkin çeşitli bilgiler paylaşılacaktır.

Erasmus+ programlarının kapsamı ve tarihçesi ile ilgili bilgilerin paylaşıldığı bu bölümde, programlar çoğunlukla sınırları ve kapsamı Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan rehberlere ve raporlara dayanan teorik bilgiler ve istatistik rakamlara dayandığından; bu bölümdeki içerikler kaynak olarak en temelde Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Erasmus+ rehberleri ve raporları ile yine Avrupa Komisyonu resmi sayfasında yayımlanan diğer çeşitli içerikler ve Türkiye Ulusal Ajansı ile diğer ülkelerin ulusal ajanslarının resmi web sayfalarındaki bilgilere dayanır.

2.3.1. Erasmus + Programının Kapsamı

İngilizce orijinal açılımı *European Region Action Scheme for the Mobility of University Students*⁷ olan ve Aralık 2013'teki yeniliklerle Erasmus+ adını alan **Erasmus programı, Erasmus öğrenci değişim programı veya Erasmus Projesi** en geniş tanımı itibariyle gençlik ve spor ile eğitim ve öğretim alanlarında bireylere, yaşları ve eğitim geçmişleri dikkate alınmaksızın yeni beceriler kazandırılması, onların kişisel gelişimlerinin güçlendirilmesi ve istihdam olanaklarının artırılmasını amaçlayan bir Avrupa Birliği hibe programıdır.

Program, 4 milyondan fazla Avrupalıya çalışmalar, eğitim, iş deneyimleri, ya da yurt dışında gönüllülük hizmetleri yoluyla yeterlilik ve kişisel, sosyo-egitimsel ve profesyonel gelişim elde etme fırsatı sağlamayı amaçlamakla birlikte, aynı zamanda eğitim-öğretim, gençlik ve spor alanlarında aktif olan organizasyonların her düzeydeki politika reformlarına katkıda bulunacak teşviklerini destekleyerek kalite iyileştirmesi, inovasyon, mükemmellik ve uluslararasılaşmasını hızlandırmayı amaçlar.

Bireylere yatırıma önem veren Avrupa Birliği'nin ürünü olan bu programlardan sadece Avrupalılar değil; dünyanın dört bir yanında kapsamı program rehberlerinde verilen çeşitli coğrafyalarda yaşayan diğer milyonlarca kişi de aynı şekilde bu programlardan yararlanabilmektedir. İlk olarak eğitim işbirliği şeklinde başlayan Erasmus+ programlarında eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarının bütünleştirilmesi ile birlikte, bugün çok daha fazla insan artık bu programlardan yararlanma şansına sahip olabilmekte ve bu sayede programların da eskiye nazaran hedeflerindeki etkinliklere de çok daha kolay ulaşabilmektedir.

Programların Avrupa'nın gelecekte muhtemelen karşılaşacağı temel sorunlar olan sosyo-ekonomik problemlerin çözümüne katkıda bulunmak ile büyüme, istihdam sağlama, eşitlik ve bireyleri sosyal hayata dâhil etmeyi hedefleyen Avrupa Birliğinin bu politikaların hayata geçirilmesini desteklemede büyük katkı sağlayabileceğine inanılmaktadır.

⁷Üniversite Öğrencilerinin Hareketliliği için Avrupa Topluluğu Eylem Planı/Programı

Programın hedeflerinden kısaca söz etmek gerekirse rehberinde sayıldığı üzere Erasmus+'ın Avrupa'da sporu ve fiziksel aktiviteleri geliştirmekten istihdam olanaklarını artırmaya ve kişisel gelişimleri güçlendirmekten daha iyi işleyen eğitim ve gençlik politikaları oluşturmak için kesimler arasında işbirliği inşa etmeye kadar uzun ve kısa vadede olmak üzere çok çeşitli hedefleri vardır. Bu hedefler içerisinde biz, özellikle tez konumuz olan hoşgörü kültürünün oturduğu daha çok pozitif bir barış ortamının olduğu bir toplum oluşturulmasıyla ilgili olanları şu şekilde sıralanabilir:

- Okullaşma oranının artırılması Avrupa Ajandasının temel hedefleri arasında bulunmaktadır. Bu eylem işsizliğin azaltılması ve kalifiye eleman yetiştirilmesinin yanı sıra bunlardan çok daha öte olan sosyal marjinalleşmenin önlenmesine katkı sağlayabilir.
- Avrupa'nın önem verdiği bir diğer nokta ise bütün vatandaşlarının demokratik hayatta aktif olarak rol almasını sağlamaktır. Bu bağlamda Erasmus+ programlarına göçmenler, azınlıklar ve diğer dezavantajlı kesimlerden gelen bireylerin dâhil edilmesinin teşvikiyle sosyal entegrasyonlarının güçlendirilmesi, kültürlerarası anlayışın ve bireylerin topluma bağlılık duygusunun artırılması ve böylelikle kısmen de olsa şiddet içeren radikalleşmenin önlenmesi gibi Avrupa değerlerinin yaygınlaştırılması adına büyük katkılar sunacağına inanılır.
- Ayrıca, gençlerin Avrupa'da demokratik hayata katılımının teşvik edilmesi ile gençler arasında sosyal sermayenin geliştirilmesi; kurum/kuruluşlara ve çalışanlara eğitim ve işbirliği fırsatları sağlayarak gençlik kuruluşlarının ve gençlik çalışanlarının profesyonelliğinin ve gençlik çalışmalarının Avrupa boyutunun geliştirilmesi sağlanacaktır.
- Suç oranlarının düşürülmesine ya da bireylerin topluma aidiyet duygusunu artırmaya katkıda bulunacak bir diğer alan ise hiç şüphesiz spor. Spordan sorumlu kuruluşlar arasında işbirliğinin teşvik edilmesiyle Avrupa'da spor ve fiziksel aktiviteler ile ilgili bilginin ve teknik uzmanlığın (know-how)

değişimi ve paylaşımı için fırsatlar sunarak Avrupa’da fiziksel hareketsizliğin sosyal ve ekonomik maliyetini azaltmak ve beşeri sermaye potansiyelinin gelişiminin artırılıp spor alanında da Avrupa boyutunun geliştirilmesine çalışılacaktır.

- Eğitim, öğretim ve gençlik alanlarındaki reformlar, politika yapıcılar ve paydaşlar arasında paylaşılmış bir vizyon, farklı alan ve düzeyler arasında işbirliği ile daha iyi işleyen eğitim-öğretim sistemleri ve gençlik politikalarının oluşturulması, işgücü piyasasının ve ekonominin gerektirdiği becerileri sunmanın yanı sıra, bununla insanlara toplumda aktif bir rol oynama ve kişisel tatmine ulaşmalarına izin vererek daha pozitif bir toplum oluşturulmasına yönelik çalışmaları güçlendirilecektir.
- Ve en nihayetinde Erasmus+ çatısı altında toplanan bu eylemlerle bilgiye, becerilere ve yeterliliklere yapılan bu yatırım ile bu programların büyümeye katkı sağlayarak Avrupa ve ötesinde eşitlik, refah ve sosyal içermeyi temin ederek bireylere, kurum/kuruluşlara ve bütün olarak topluma fayda getireceğine inanılır.

(Kaynak: Erasmus + 2017 rehberi, Program hakkında genel bilgiler: s.4)

Erasmus+ programlarının sunduğu bu deneyimlerden yararlanabilen kişiler/oluşumlar ise şu şekilde sıralanabilir: Yükseköğretim alanında üniversite öğrencileri, akademisyenler ve yükseköğretim çalışanları; mesleki eğitim alanında öğrenciler, çıraklar, profesyoneller, eğitimciler, mesleki eğitim alanındaki diğer çalışanlar; okul eğitimi alanında ilk ve ortaöğretim öğrencileri, öğretmenler ve okul çalışanları; yetişkin eğitimi alanında öğrenciler, eğitimciler, yetişkin eğitimi veren kurumların üyeleri ve çalışanları; gençlik alanında 13-30 yaş arası gençler, gençlik çalışanları, gençlik kuruluşlarının üyeleri ve çalışanlarından oluşur. Kısaca ifade etmek gerekirse okul öncesinden her yaş ve her kesimden bireyler ile her düzeyden kurum ve kuruluşlara kadar geniş bir yelpaze, bu programlardan yararlanma hakkına sahiptir.

Erasmus+ Programı ile işbirliği kurulacak ülkelerin sayısı ve coğrafyası sürekli olarak genişlemektedir. Her faaliyet türü için farklı seçenekler olmakla birlikte, işbirliği yapılabilecek ülkeleri Erasmus+ rehberi 2018 versiyonuna göre şu şekilde bir tabloyla gösterebiliriz:

TABLO 2.3.1.1: Erasmus+ İşbirliği Yapılabilecek Ülkeler

<p>A. 28 AB Üyesi Ülke</p>	<p>Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan</p>
<p>B. AB Üyesi Olmayan Program Ülkeleri</p>	<p>Norveç, İzlanda, Lihtenştayn, Makedonya ve Türkiye</p>
<p>C. Üçüncü Ülkeler</p>	<p>1. BÖLGE: Batı Balkanlar (Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Karadağ Cumhuriyeti, Sırbistan) 2.BÖLGE: Doğu Katılımcı Ülkeler (Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova, Ukrayna) 3. BÖLGE: Güney Akdeniz ülkeleri (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin⁸, Suriye ve Tunus) 4. BÖLGE: Rusya Federasyonu</p>
<p>D. Diğer Dünya Ülkeleri</p>	<p>Kimi merkezi projeler için diğer dünya ülkeleri ile ortaklıklar kurulabilir. <i>*Bunların listesi için (bkz: Erasmus+ Rehber 2018:22)</i></p>

⁸ Rehberde bu maddenin Filistin'in bir devlet statüsünde tanınması olarak yorumlanmaması ve üye ülkelerin bu mesele üzerine bireysel pozisyonlarına dikkat edilmeksizin yazıldığı belirtilmektedir.

2.3.2. Erasmus+ Programının Kısa Tarihçesi

Erasmus+ programı ilk olarak 1987 yılında yalnızca yükseköğretim alanında 3000 öğrencinin hareketlilikle bulunmasıyla başladı ve zamanla eğitimin diğer çeşitli alanları ve gençliği de kapsayarak programın kapsamı sürekli genişleyip geliştirildi. Socrates, Leonardo da Vinci, Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik isimleri ile yedişer yıllık dönemlerle uygulanmasının ardından program, 2007-2008 akademik yılında Avrupa Birliği'nin LLP (*Lifelong Learning Programme- Hayatboyu Öğrenme Programı*) programlarının ana branşlarından biri oldu (Şahin, 2008: 7) .

2007-2013 döneminde ise Avrupa Komisyonu tarafından *Hayatboyu Öğrenme Programları* adı altında yürütüldü. Bu dönemde yıllık 230.000 öğrenci bu programdan yararlanmıştır. Bununla birlikte yüksek öğrenimde 4.000 kurum ve 33 katılımcı ülkeyle 300.000 öğretmen ve personel Erasmus programlarının fırsatlarından yararlanmıştır.

1 Ocak 2014 itibariyle 'Erasmus+' adını alan program, her ne kadar ilk yürürlüğe girdiği dönemlerde hedef kitle olarak yükseköğretim öğrencilerinden oluşsa da, bugün 'Erasmus+ for all'⁹ sloganıyla toplumun hemen hemen her kesimindeki bireylere yönelik destekler içeren bir çatı programına dönüşmüştür. Herkes için Erasmus+ programı, 2014-2020 dönemini kapsayacak olup¹⁰ bu dönemde mevcut Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programlarının yerini alarak kolaylaştırılmış yeni bir yapı tesis etmektedir. Bu yapıyla Hayatboyu Öğrenme Programları bünyesinde yürütülmüş olan Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig programları ile Gençlik Programı ve 5 uluslararası işbirliği programı (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink ve Sanayileşmiş Ülkelerle İşbirliği Programı) da dâhil edilerek 'Erasmus+ Programı' başlığı altında toplanmış olup bu sayede daha basit başvuru kuralları ve prosedürler getirilerek parçalı yapı ve mükerrerlikler sona erdirilmeye çalışılmıştır (Ulusal Ajans, 2019) .

⁹ Herkes için Erasmus

¹⁰ Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in 'Erasmus+': Eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanındaki Birlik Programını kuran 11 Aralık 2013 tarih ve 1288/2013sayılı tüzüğü

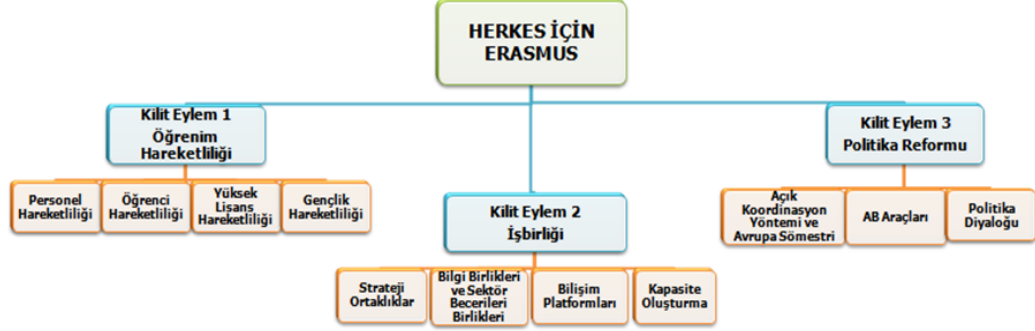
Ortak ‘Erasmus+’ genel program adına ek olarak, aynı zamanda belirli bir sektörü hedefleyen eylemlere yönelik olarak şu isimler kullanılabilir:

- Okul eğitimi ile ilgili olan program faaliyetleri için; "*Erasmus+: Comenius*";
- Yükseköğretim alanı ile bağlantılı olan faaliyetler için; "*Erasmus+: Erasmus*";
- Erasmus Mundus Ortak Yüksek Lisans Derecesi ile ilgili olan eylemler için; "*Erasmus+: Erasmus Mundus*";
- Mesleki eğitim ve öğretim ile ilgili program faaliyetleri için, "*Erasmus+: Leonardo da Vinci*";
- Yetişkin eğitimi ile ilgili olan program faaliyetleri için, "*Erasmus+: Grundtvig*";
- Gençliğin yaygın ve örgün eğitimi ile ilgili faaliyetleri için, "*Erasmus+: Gençlik*";
- Avrupa Birliği çalışmaları ile bağlantılı olan program faaliyetleri için, "*Erasmus+: Jean Monnet*";
- Spor alanı ile ilgili program faaliyetleri için ise "*Erasmus+: Spor*".

(**Kaynak:** Erasmus+ Program Rehberi, 2017: 5).

Oluşturulan bu yeni program, temelde *bireylerin öğrenme hareketliliği, yenilikçilik ve iyi uygulamalar için işbirliği* ile *politika reformuna destek* olmak üzere 3 ana eylem kategori ile *spor destekleri* ve *Jean Monnet Programı* olmak üzere iki özel eylem alt kategorilerinden oluşmaktadır.

ŞEKİL 2.3.2.1: Erasmus+ Programındaki Ana Eylem Kategorileri

(Kaynak: AB, 2019).

Hareketlilik faaliyetleri çerçevesinde sunulan imkânlar ortak bir kurumda eğitim vermek, öğrenim görmek, iş deneyimi kazanmak, gönüllülük ve kültürel değişim projelerine katılmak gibi çeşitli seçeneklerden oluşmaktadır. Erasmus+ program bütçesinin büyük bir kısmı hareketlilik faaliyetlerine ayrılmaktadır. Ayrıca öğrenim hareketliliği ile bireylerin yeterlilik ve becerileri artırıldığından toplumun işgücü piyasasına katkı sağlamada önemli katkılar sunmaktadır.

Ulus ötesi işbirliği projeleri şeffaflığın, açıklığın, mükemmelliğin teşvik edilmesi ile eğitim kurumları ve iş dünyası arasındaki iyi uygulamaların paylaşımını kolaylaştırmak açısından önem arz etmektedir. Yenilikçilik ve iyi uygulamalar için işbirliği projeleriyle yenilikçi eğitim, öğretim ve gençlik uygulamalarının aktarımı ve hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır.

AB'nin 2020 stratejilerinden eğitim, öğretim ve gençlik hedeflerine ulaşmada koordinasyon ve diğer AB araçlarının etkinliğini artırmak ile uluslar arası örgütler ve diğer ülkelerle politika diyalogunu geliştirme gibi hedeflere ulaşmada *Politika Reformu için Destek* projeleri önem arz etmektedir.

Özel eylemlerden biri olan Jean Monnet Programı ile yükseköğretim kurumları düzeyindeki çalışmalar ve son olarak bir diğer özel eylem kategorisi olan Erasmus+ Spor ile sporda Avrupa boyutunu güçlendirmek için uluslararası işbirliği

projeleri yapılması, ticari olmayan spor karşılaşmaları, politika geliştirilmesi, kapasite oluşturulması ve ilgili Avrupalı paydaşlarla diyalog geliştirilmesi alanlarında destek verilmektedir.

Erasmus+ 2017 Türkiye raporundan yararlanarak, programlar ve Türkiye ile ilgili bir takım bilgiler vermek gerekirse, öncelikle tarihçe olarak Türkiye'nin Avrupa Komisyonu ile 2002 yılında imzalanan bir antlaşmanın ardından tam olarak 2004 yılından itibaren programların uygulandığı diğer ülkelerle aynı hakları elde eden bir ülke statüsüne geldiğini belirtmek gerekir. Türkiye'de programın etkililiği noktasında yine rakamların yüksek olarak belirtildiği raporda Türkiye'nin uygulama ve program hedeflerine ulaşmada oldukça başarılı olduğu belirtilmektedir.

30 yıl içerisinde Erasmus programlarından toplamda 9 milyon insan yararlanmıştır (Ulusal Ajans, 2019). Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin içtüzüğünde verilen bilgilerde Erasmus+ programının sadece yükseköğretim değil eğitim ve gençlik alanındaki her kurumu ve her bireyi içine aldığı göstermek açısından 2017 ve ilerisinde gerçekleşecek olan programların bireylere ve kurumlara olan 'somut' etkilerine, kazanımlara ve sonuçlara daha çok önem verildiği ve bu anlamda her geçen gün Erasmus+ Programının genç işsizliğiyle mücadelede, ihtiyaç duyulan alanlardaki becerilere sahip gençleri yetiştirme ve sosyal dâhil etmeye (inclusion) katkıda bulunduğu vurgu yapılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin eğitim, gençlik ve spor alanındaki eylemleri destekleyen Erasmus+ birleşim programına, 2014-2020 yıllarını kapsayan dönem için 14.8 milyar € hibe ayrılmıştır. Programlar, 2014'te tamamıyla kullanılan 2 milyar €' dan fazla bütçeyle yaklaşık 18.000 hibeli programa 1 milyondan fazla insanın katılımını desteklemiştir. 2015 ve 2016'da durağan yıllık bütçe oranlarına rağmen artan katılımcı ve proje sayısı ve potansiyel paydaşlara programın kendilerine Erasmus+ tarafından sunulan fırsatlardan istifade etmeye imkân sunan genç mimarisiyle daha iyi sonuçlar elde etmeye devam etmiştir. Erasmus+ 2017 rehberinde son yapılan değişikliklerde göre verilen bu rakamlara ilaveten son olarak

sadece 2017 yılı için ayrılan yıllık bütçenin 2,557,738,587 € olduğunu belirtilir (Avrupa Komisyonu, 2017).

Bu bölümde kapsamı ve tarihçesi hakkında bilgiler sunduğumuz Erasmus+ Programı'nın hedefleri arasında tezimizin konusu olan hoşgörü kültürünün oluşturulmasıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olabilecek maddeler arasında işsizliğin azaltılması, kurum/kuruluşlara ve çalışanlara eğitim ve işbirliği fırsatları sağlayarak bütün vatandaşlarının ve de özellikle gençlerin demokratik hayatta aktif olarak rol almasını sağlama, sosyal marjinalleşmenin önlenmesi, suç oranlarının düşürülmesine, ya da bireylerin topluma aidiyet duygusunu artırmaya alternatif bir yöntem olarak sporun teşviki, eğitim, öğretim ve gençlik alanlarında reformlar, politikacılar ile paydaşlar arasında vizyonu paylaşma, farklı alan ve düzeyler arasında işbirliği ile daha iyi işleyen eğitim-öğretim sistemleri ve gençlik politikaların oluşturulması önemli yer tutmaktadır. Hoşgörü kültürünün oturduğu pozitif bir toplum oluşturmaya ilişkin söz konusu hedeflerin gerçekten de başarılıp başarılmadığını analiz etmek amacıyla, çalışmamızın bundan sonraki bölümünde ise öncelikle kavramla ilgili bir takım literatür bilgileri verip kavramın anlaşılmasının ardından Erasmus+ programlarında hoşgörü temasının nasıl yer aldığından bahsedeceğiz.

2.4. Hoşgörü Kavramı ve Erasmus+ Programlarında Hoşgörü Teması

Tezin bu bölümü, sosyal bilimlere ait olan bir takım *kavramlar* temelli olduğundan, bu bölümde öncelikle bilimde *kesinlik* ve sosyal bilimlerle ilgili bazı hususlara değinerek giriş yapılacaktır.

Köroğlu Cemile Zehra ve Muhammed Ali'nin de (2016: 2) değindiği gibi açıklanan bir olgu ya da önerilen bir tezin bilimsel olduğu ifade edildiğinde, modern bilim anlayışı mutlak hakikati temsil ettiğinden; her ne kadar onun gerçekliğinden şüphe edilmemesi ima edilse de son zamanlarda artık modern bilimin hakikati temsiliyle ilgi şüpheler güçlenmektedir. Bilim, gerçek olmayanı azaltma yolunda yavaş ve tamamlanmamış bir süreç olduğundan dolayı Neuman' ın da belirttiği gibi

“bilimin insanlara sabit ve mutlak bir gerçek sağlamadığını ve sağlayamadığını “ unutmamak gerekir. Bilim, en olası yanıtlar için yürütülen *kesinlikten yoksun* bir arayıştır.

Aslan (2001: 1), *beşeri bilimlerin inceleme alanına giren insanın bütün hak ve özgürlükleri ile ilgili soyut kavramların tanımında birlik sağlamanın pek mümkün olmadığını; kişisel tercihler, ideolojiler, inançlar ve kültür farklılıklarının esasen insanın fitratından doğal bir sonucu olduğunu* belirttiği çalışmasında birey ya da toplum olarak insanların tarihi, sosyal ve kültürel farklılıklar çerçevesinde sergilemiş oldukları düşünce, tutum, davranış ve yapmış oldukları uygulamaların herkes tarafından kabul edilebileceğini söylemenin mümkün olmadığını ve toplumsal bir etkinlik olarak bilimin; toplumu var eden her şeyden bir parça taşıdığını; ancak bununla birlikte, bir toplumun doğrusunun, başka bir toplum için doğru olmayabileceğini belirtir.

İnsanlar arasındaki ilişkileri, davranışları inceleyen ve insanlar tarafından oluşturulan gerçeklerle ilgilenen sosyal bilimlerde, gerçeklik kavramı *göreceli* olup; sosyal ve beşeri bilimlere ait olan kavramların tanımı üzerinde tam bir ittifak yapmak son derece zordur. Öyle ki günlük hayatta çok sık kullandığımız ve bir kısmı bu tezin temel unsurları arasında yer alan hoşgörü/tolerans gibi kavramlarda bile kesin çizgilerle sınırları çizmek mümkün görünmemektedir.

Tezimin bu bölümünde bilimle ilgili bu arka planın hemen ardından sosyal bilimlerin alanına giren *hoşgörü* kavramıyla ilgili öncelikle kavramın doğası gereği tanımının ve bununla ilgili yorumların kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişebileceğine vurgu yapıldıktan sonra, kavramlar etimolojik olarak incelenip konuyla ilgili popüler olan tanımlardan söz edilecek olup, bu kavramların anlaşılmasının ardından son olarak tezimin bir diğer değişkeni olan Erasmus+ programlarında hoşgörü temasının nasıl yer edindiği ve Erasmus+ programlarında hoşgörü temasının artan önemiyle ilgili bir takım bilgiler verilerek bölüm sonlandırılacaktır.

Bölüme giriş yapmadan önce son olarak altının çizilmesi gereken bir diğer konu da şudur: Bir tutumun veya bir davranışın oluşturulmasından söz ettiğimiz zaman diğer bir taraftan aslında bunun tam tersi olan durumun giderilmesi ya da en aza indirgenmesi ifade edilir. Bu bölümde de buna binaen hoşgörü ve tolerans kavramlarını açıklamaya çalışırken aynı zamanda bu kavramların zıttı olan *hoşgörüsüzlük* kavramının giderilmesi de kast edilir veya benzer şekilde istenmeyen bir duruma tolerans göstermenin yeterince benimsenmediği bir toplumda bunun tam tersi bir durum olan *aşırılık*, şiddete yol açan *radikalleşme* ve *ötekileştirme* hatta *terörizm* gibi olaylar baş gösterir. Günümüzde elzem teşkil eden bu durumlara alternatif bir çözüm olarak yine hoşgörü ve tolerans kültürünün oluşturulması önem arz ettiğinden bu bölümde konu ile yakından ilişkili olan bu kavramlarla da sık sık karşılaşacağız.

2.4.1. Hoşgörü ve Tolerans Kavramları

Hoşgörü sözcüğü, Farsça kökenli bir sıfat olan *beğenilen, güzel, zevk veren, duyguları okşayan bir biçimde* anlamlarına gelen ‘hoş’ sözcüğü ile *dolaysız kavrama, birden kavrama* anlamlarına gelen Türkçe ‘gör’ fiil kökünden türeyen ‘görü’ kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşan bileşik bir kelimedir (TDK, 2019).

Her şeyi anlayışla karşılayarak mümkün merteye hoş görme durumu anlamında olan kelimenin farklı dillerdeki karşılıklarını incelediğimizde İngilizce karşılığı *tolerance*, Latincesi *tolerantia*, Fransızca *tolérance*, ve Almanca *toleranz* olan (Gloscope, 2018) kelime, Arap dilinde ise tolerans ve esneklik ile müsamaha anlamındaki *tesâmuh* kelimesi ile karşılanmaktadır (Aslan, 2001). Hoşgörü hakkında bu kısa etimolojik bilgiyi verdikten sonra aşağıda söz konusu kavramı açıklama hususunda farklı tarihi veya güncel yaklaşımlara örnekler vereceğiz.

Ömer Aslan’ın (2001: 360) hoşgörü üzerine yazdığı çalışmada terim olarak hoşgörünün *farklı dil, cins, din, inanç ve anlayış bakımından başkalarının varlıklarından rahatsızlık duymama hali* olduğu belirtilir. *Felsefe, din, sosyoloji, psikoloji ve filoloji gibi farklı disiplinlerdeki müşterek bir tanımla ise hoşgörünün*

insan hak ve özgürlüklerinin hiç bir harici müdahaleye maruz kalınmadan, rahat bir şekilde kullanım imkânı bulunması anlamına geldiği belirtilir. Bireyin sadece kendi iç dünyasına kapanmadan bulunduğu çerçevenin dışında kalan fikir ve düşüncelerin varlığını kabul etmesi, onlara tevazu ile yaklaşım ve 'ben bilirim, benimki mutlak doğrudur' anlayışından uzak durması ise felsefi anlamda bir hoşgörüyü ifade ettiği belirtilir (Aslan, 2001). Yani hoş görme aynı zamanda başkalarının farklı fikirlerine tolerans ve saygı gösterme anlamına gelir. Yaklaşık 250 sene önce Voltaire' in "söylediklerinizin hiçbirine katılmıyorum, fakat bunları söyleme hakkınızı ölünceye kadar savunacağım" sözü pozitif toleransın (hoşgörünün) en güzel örneğini göstermiştir (Tarhan, 2018).

Hoşgörü temasını felsefi bir bakış açısıyla ele alan Yücel (2013) 'e göre hoş görmek, olaylara ön yargısız yaklaşmak ve genellikle hor görülen meselelere eleştirel bakmak demektir. Hoş görmenin affetmek ya da izin vermekten ziyade olayları ve olguları reddetmemek olduğunu belirtirken, Yücel, hoşgörünün bir eylemden ziyade eylemsizlik olduğunu; esasen, hoşgörünün tam aksi olan hoşgörüsüzlüğün bir eylem olduğunu belirtir. Çünkü hoşgörüsüz kimsenin bir eksiklik çektiği veyahut fazladan uğraştığını belirtirken yazısına şu şekilde devam etmektedir:

" İlk insanlardan beri bir arada yaşamak, birbirine katlanabilmek, ortak bir anlayıştır. İnsanlar birbirini hoş görmemiş olsaydı halen birbirini öldürüp çaldıklarını yiyen ilkel canlılar olurduk. Empati kurmasak, merhamet etmesek konuşmak bile mümkün olmazdı... Osmanlı'yı Avrupa içlerinde barındıran ve Türk beylikleri koparken Hıristiyan halkları bağlı tutan da hoşgörü anlayışıdır."

Alexander Solzhenitsyn (Akt: Yücel, 2013) ise hoşgörüsüzlüğün yetersiz eğitimin ilk işareti olduğunu, kötü eğitilmiş kişilerin kaba bir sabırsızlıkla davrandığını hâlbuki gerçek eğitimin alçak gönüllülüğü beslediğine vurgu yapmaktadır.

Hoşgörü, tasavvufta da önemli bir yer tutar. Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş Velî ve Yunus Emre gibi mutasavvıflar Allâh' a olan sevgilerinden aldıkları kuşatıcı

enerjiyle insanları da birbirine sevdirtmeye çalışmışlardır. Hoşgörünün temelini oluşturan Yunus Emre (ö.1320) hoşgörünün tamamen fitratla bütünleşmiş bir durum arz ettiğinin mesajını veriyor. Meşhur dörtlüğünde¹¹ *sadece insan değil, tüm varlık âleminin yaratıldığı hal üzere hoş görülmesini talep eden bir tema vardır* (Aslan 2001).

Hoşgörü üzerine çalışmaları olan ve *hoşgörülü davranmanın insanı hem mutlu ettiğini hem de başarıya ulaştırdığını* belirten Psikiyatrist Prof. Nevzat Tarhan (2018) ise hoşgörüyle ilgili şu noktalara vurgu yapmaktadır:

“Hoşgörünün karşıtı, katı olmaktadır. Katılığın arkasın da ise benmerkezcilik yatar. Benmerkezcilikte kişi, karşı tarafı değil, kendi istek ve beklentilerini ön planda tutar. Muhatabının hatalarını görmezden gelemez. Oysaki hoşgörü, karşı tarafa hata yapma hakkı tanımaktır. Bir insanın her zaman haklı olması mümkün olmadığından; bu noktada hoşgörü, kişinin diğer insanların çıkarlarıyla kendi çıkarları arasındaki dengeyi kurması ve diğer kişilere inisiyatif ve söz hakkı verebilmesini sağlar... Hoşgörülü kişi farklılıklardan değil, benzerliklerden hareketle karşısındakiyle ilişki kurmaya çalışır... **Hoşgörü, önyargıları yok eder.** Önyargılı kişi eleştirildiği zaman, eleştiren kimseye ‘Bu benim düşmanım’ diye yaklaşırken, hoşgörülü kimse ‘Belki onun da bir bildiği vardır’ diye düşünür. Toplumsal iletişim için hoşgörü önemlidir; hoşgörü insanların birbirlerini doğru anlamalarını sağlar.”

Her ne kadar toplumumuzda hoşgörü ve tolerans kavramları birbirinin yerinde kullanılsa da bu kavramlarının aslında bu kavramların tam olarak birebir birbirini karşılamadıklarını da hatırlatmakta fayda olacaktır. Hoşgörü, daha çok *anlayış gösterme, saygı duyma, medeni olma, rahatsız olmama, farklı görüşlere sınır koymama, onlara tepki göstermeme, kabul etmek, kabul noktasında tahammül ve sıkıntı çekmemek, rahatsız olmamak kin gütmeyip düşmanlık beslememek* anlamlarını içerirken; tolerans ise hoşgörüde bulunan bu anlamlara ek olarak *sabır veya tahammül edilmesi gereken bir şeye karşı kuvvetli olma, ihmal etme, izin verme,*

¹¹“ Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılanı hoş gördük
Yaratan'dan ötürü.”

aldırış etmeme, görmezlikten gelme, sıkıntı çekme, katlanma ve güçlü olma anlamlarını içermektedir. Ancak Türk dilinde tam karşılığının olmadığı belirtilen tolerans kelimesinin şimdilik aynen kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır (Aslan, 2001: 362).

Tolerans kavramı ile ilgili bilinmesi gereken birkaç önemli hususları da hatırlatmakta fayda olacaktır. Aslan çalışmasında (2005) şu hususlara vurgu yapmaktadır:

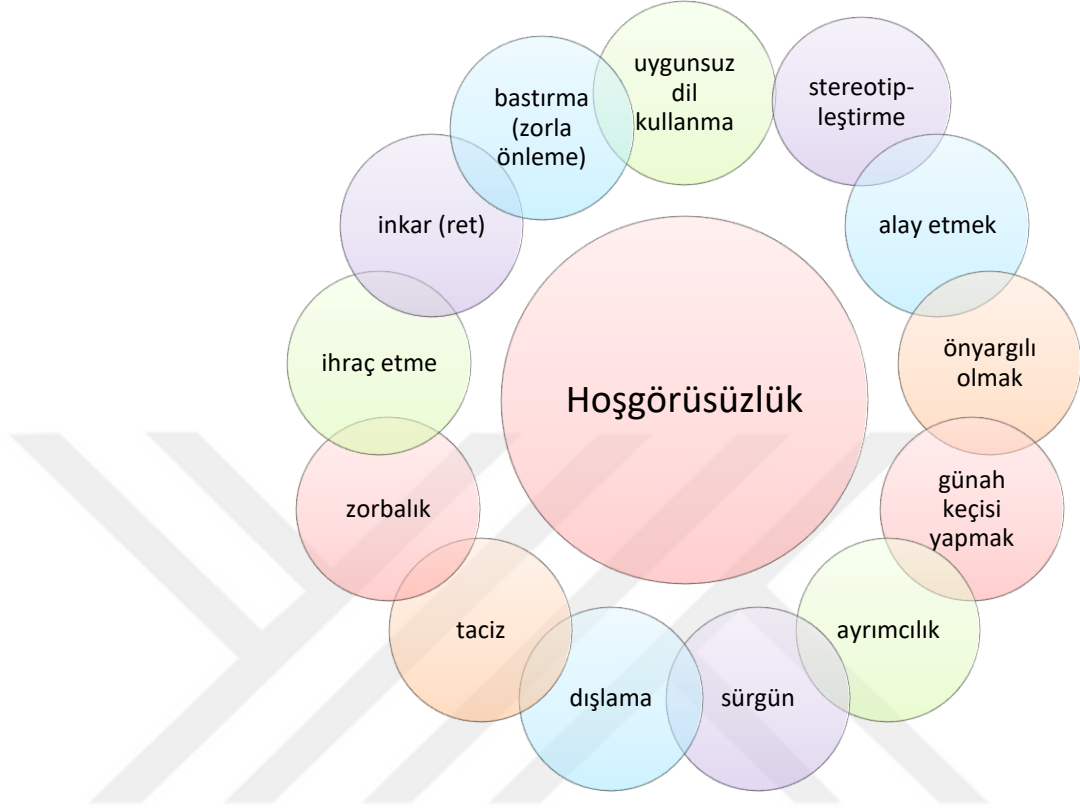
“Toleransın pratiğe geçirilmesindeki en büyük etken, insanlığın tahammül sınırının son haddine kadar zorlanması olmuştur. Adeta insanların, vahşice birbirlerini yediği, canavarlığın son şeklini aldığı bir dönemde şartlar, toleransın zorunlu olduğu kanaatini ortaya koymuştur. Tolerans kavramının biraz kilise, biraz da yanmış insan eti koktuğu ifade edilmektedir. Latineden gelen tolerans kavramının oluşmasındaki en temel unsur, Batıda Protestanlığın ortaya çıkmasından sonra baş gösteren din savaşlarıdır. Mezhepler arasında ortaya çıkan Otuz Yıl savaşlarından sonra Westfalia Barışı oldu (1648) ve nihayet Batı Dünyasında insanlar, birbirleriyle savaşarak bir yere varamayacaklarını gördüler ve ondan sonra bir arada yaşama, farklı mezheplerden olan insanların birlikte yaşamaları bir pratik zaruret olarak benimsendi.”

Tolerans kavramını daha iyi anlayabilmek adına kelimenin tam dersi toleranslı olunmadığının göstergesi olan tutumları Agius ve Ambrosewicz (2003) şu şekilde sıralamıştır:

- a) *Dil faktörü:* Farklılıkları kötüleyen, karalayan dışlayan, değersizleştiren, alçaltan bir dil kullanma.
- b) *Stereotipleştirme:* Bir grubun bütün üyelerinin genellikle negatif olan aynı karaktere sahip olduğunu düşünme.
- c) *Alay etmek:* Belirli bir davranışından ötürü birilerini veya bir grubu, bir topluluğu gücendirmek, aşağılayarak dikkat çekmek.
- d) *Önyargılı olmak:* Gerçeklerden ziyade negatif genellemeler ve stereotip temeline dayalı olan yargılarda bulunmak.
- e) *Günah keçisi yapmak:* Travmatik olayları veyahut sosyal problemleri belirli bir grubun üzerine atmak

- f) Ayrımcılık:** Temelde önyargıdan kaynaklanan, bir grubu zümreyi, topluluğu belirli sosyal fayda ve aktivitelerin dışında tutmak
- g) Sürgün**
- h) Dışlama (toplum dışına itme):** Başkaları hiç yokmuş gibi davranma, başkalarını veya onların kültürünü tanıma ve bununla ilgili konuşmayı reddetme
- i) Taciz (rahatsız etme):** Başkalarını küçümseyen, onları bir toplumun, bir organizasyonun veya grubun dışına itilmesine zorlamaya neden olan kasıtlı bir davranış içerisinde olma
- j) Zorbalık (Korkutma, tehdit):** Başkalarını küçümsemek için üst bir fiziksel bir güç kullanma, onları öncelikli statüden mahrum bırakma ve onları belirli bir eyleme zorlama
- k) İhraç etme:** Bireylerin bir yere, sosyal gruba, mesleğe, grup aktivitelerinin olduğu herhangi bir yere girme haklarını veya varlıklarını reddetme, resmi olarak veya zorla kovmak.
- l) Ret (Tanımama)**
- m) Bastırma (zorla önleme):** Bir toplumda bir kesimin belirli bir toplumsal aktivitelere tam anlamıyla katılımı veya temel ihtiyaçları karşılama ve insan haklarından yararlanma haklarını zorla engellemeye çalışma, imkânlarının reddedilmesi, tanınmaması.

Şekil 2.4.1.1: Hoşgörüsüzlüğün Belirtileri

“Tolerans, müsamaha ve tesamuh sözcükleri ile karşılığı verilmeye çalışılan hoşgörü kelimesinin sözcüğün muhtevasında; affetmek, kusura bakmamak, farklılıkları anlayışla karşılamak daraltıp sıkıştırmadan, ya da tamamen gevşetmeden itidal içinde olmak, dengeyi gözeterek insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etmek gibi anlamlara vurgu yapıldığı dikkatimizi çekmektedir. Ayrıca, tutum ve davranışlarda daraltma ve umursamazlık arasında orta bir yol, dengeli hareket ve karşılıklı ilişkilerin kolaylığı şeklindeki anlamıyla bu kavram, psiko-sosyal açıdan insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etmek ve dengeli olmak anlamlarına gelmektedir” (Aslan,2005).

Hoşgörü ve tolerans arasındaki bu ince çizgiye ve toleransın ortaya çıkmasındaki etkenlere değindikten sonra, şimdi tolerans kavramı ile ilgili bir takım tanımlardan söz edilecektir.

Öncelikle Cambridge sözlükle belirtilen tanımla tolerans, kendi düşüncelerimizden farklı olan davranış ve inançlara katılmasanız veya desteklemesiniz bile bunu kabul etmeye razı olma olarak tanımlanır.

Tolerans ilk olarak, bütün bireylerin, grupların eşit haklara sahip olduğu anlamına gelir ve bireyler ile grupların diğer tarafların farklı fikir, düşünce, istek ve davranışlara sahip olduğunu tanımak ve kabul etmek anlamına gelir. Aksi halde kişiler ve gruplar arası hoşgörüsüzlük gibi uyuşmazlık ve çatışmalar toplumun yıkımına yol açtığını belirten Agius ve Ambrosewicz (2003), toleransın dünya barışı için gerekli olan ilk adım olduğunu belirtmektedirler. Çalışmalarında son 3500 yıl içerisindeki tarihi kayıtlar incelendiğinde sadece 250 tanesinin barışçıl olduğunu; başka bir deyişle medeniyetler tarihinin maalesef bir refah, barış ve gelişme tarihi değil, esasen bir savaş, yıkım, fetih ve şiddet tarihi olduğunu belirtmektedir. 21. yüzyılda özellikle şiddet ve işkence boyutunun tavan yaptığı belirtilen çalışmada 21. yüzyılın ya insanlara bir barış ve tolerans kültürü çağı olması gerektiği veyahut uygarlığın son yüzyılı olacağı uyarısında bulunuyor. Savaş kültürünün olduğu 2 dünya savaşlarının 300 milyon hayata mal olduğu ve insanlığın kurtuluşunun ancak bir barış ve hoşgörü oluşturulmasıyla sağlanabileceği, bu sebeple insanlığın savaş ve şiddet kültüründen barış ve uyum kültürüne bir geçiş yapması gerektiği belirtilir.

Tezimizin de ana değişkenlerinden biri olan ve Erasmus+ programlarına ismini veren Rotterdamlı Desiderius Erasmus (1466 -1536), rönesans ile birlikte ortaya çıkan hümanizm akımının öncülerinden ve en büyük temsilcilerinden olup bununla birlikte Batı felsefe ve pratiğinde hoşgörü kültürünün yerleşmesine başlangıç teşkil eden kişiliklerden biri olmuştur.

Raphael Cohen-Almagor'a göre (2016), toleransın ortaya çıkışı büyük ölçüde bitmek tükenmek bilmeyen din rekabeti, toplumun farklı kesimleri arasındaki gerginlikleri yatıştırmak ve azınlıklara karşı yapılan ayırimcılığa bir çözüm adına uygun bir alternatif olarak görüldü.

Agius ve Ambrosewicz (2003), çalışmalarında tolerans kavramının sınırlarını şu şekilde çizmektedirler:

- Tolerans, dünya kültürlerinin zengin çeşitliliğe saygı gösterip kabul etmek, anlamak olarak tanımlanır.
- Toleransın özü, insanların -başkaları buna katılmazsa bile- insanların kendi inançlarına göre hareket edebilme hakkına sahip olmalarıdır.
- Tolerans, negatif bir davranışta uzlaşma, bunu affetme veya buna teşvik etmek anlamlarına gelmez; öz olarak tolerans, evrensel insan hak ve özgürlüklerini tanımaya karşı aktif bir tutum sergilemektir. Tolerans, kesinlikle bu temel hakların kısıtlanmasını aklamak amacıyla kullanılmamalıdır.
- Toleranslı olmak, kimseye düşüncelerini değiştirmek için baskı yapmak anlamına gelmez; farklı düşüncelere, alışkanlıklara saygı göstermek ve önyargılardan azade olmak anlamına gelir.
- Tolerans en geniş anlamda bireylerin, herkesin farklı olma hakkını kabul etmeye istekli olması olarak yorumlanır.
- Tolerans, insan haklarının, çoğulculuğun (kültürel çoğulculuk da dahil), demokrasi ve hukukun üstünlüğünün kurulmasına katkıda bulunan bir sorumluluktur. Her insanoğlunun kendi inançlarına sahip olmada özgür olması ve bunda ısrar edebilmesi ve başkalarının da aynı haklara sahip olduğunu kabul etme anlamına gelir.
- Tolerans, insanların dış görünüş, duruş, konuşma, davranış ile değerler bakımından farklı olduğu ve barış içinde yaşama, bireyselliklerini koruma hakkına sahip olduğu anlamına gelir. Aynı zamanda bir insanın görüşünün bir başkasına dayatılmaması anlamına gelir. (Şekil 2.4.1.1)

Şekil 2.4.1.2: Toleranslı Olmanın Yolları

Savaşların ancak insanların birbirini daha iyi tanuması ve verimli kültürel çeşitlilikleriyle onları birleştiren şeylerin ayıranlardan daha fazla olduğunu anlamasıyla engellenebileceği kuruluş fikrini temel alan ve Birleşmiş Milletlere bağlı olarak kurulan UNESCO¹², üye devletleri tarafından 16 Kasım 1995 tarihinde

¹² United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

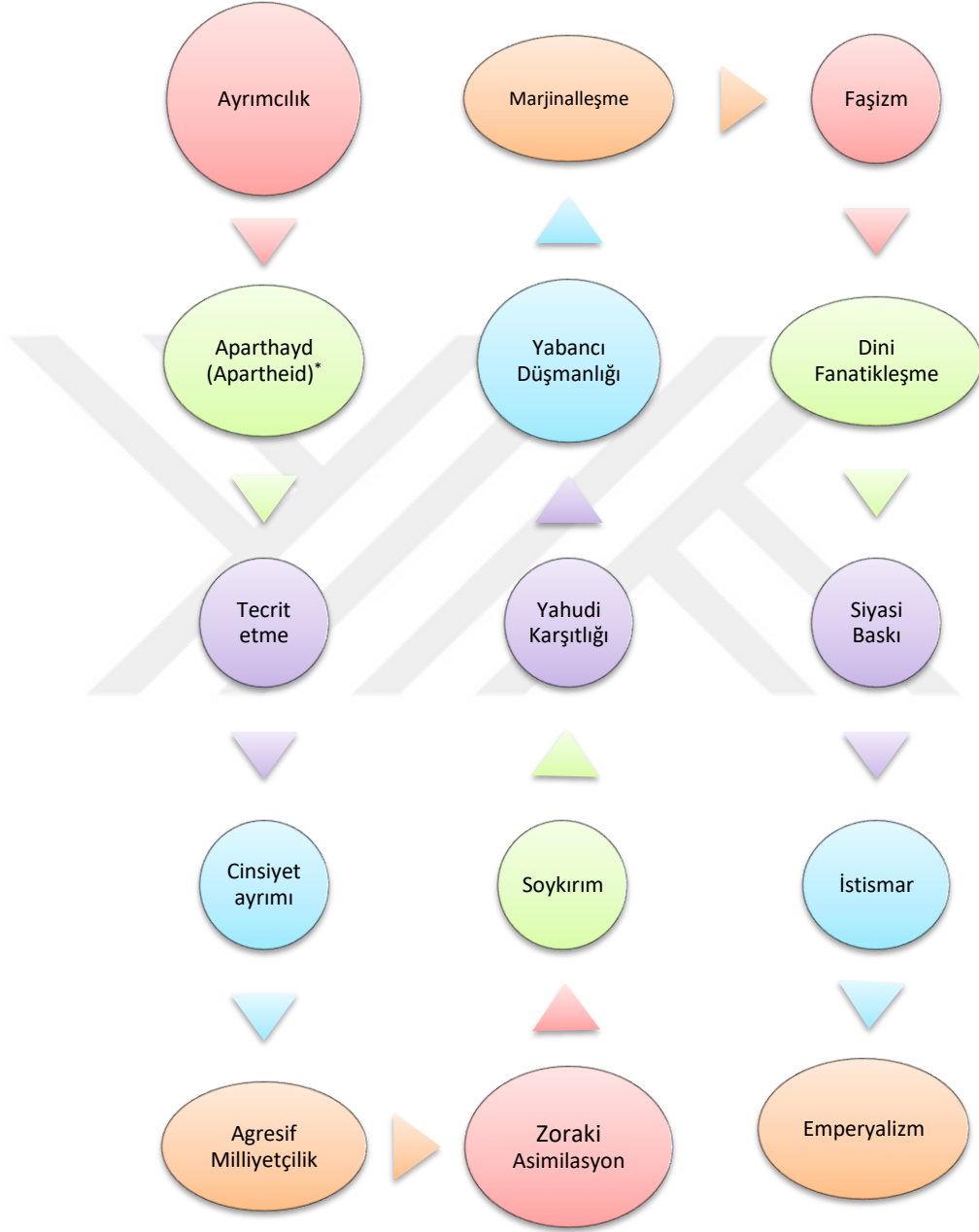
Hoşgörü İlkeleri Beyannamesini benimseyerek bu tarihi, Uluslararası Hoşgörü Günü ilan etmiş *olup tüm dünya kültürlerinin ifade biçimleri ve yollarına saygı görmesi gerektiğini, bugünün evrensel insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınması, ve toplum içerisinde barış sağlanabilmesi için farklılıkların kabul edilmesi gerektiğini* hatırlatma amacına sahip olduğunu belirtmiştir (İdem haber, 2015). UNESCO kaynaklarında ise hoşgörü için *'farklılıkların bir bütün olarak uyum içinde olması'* yani orijinal haliyle *'harmony in difference'* olarak söz edilmektedir.

UNESCO Genel Direktörü Irina Bokava, 16 Kasım 2015 tarihinde yayımladığı Uluslararası Hoşgörü Günü mesajında *kültürel çeşitlilik, farklı yaşam tarzları ve insanlığın farklı ifade biçimlerine saygı gösterilmesine teşvik eden hoşgörünün, bugün her zamandan daha çok ihtiyacımız olan bir fikir olduğunu ve farklı kültür ve kesimlerden insanların var olduğu küreselleşen dünyada, hoşgörünün sürdürülebilir vatandaşlığın yapı taşı olduğunu vurgulamakla birlikte aynı zamanda hoşgörünün, farklılıkların sessiz veya pasif olarak kabul edilmesi olmadığını; ancak, temel insan haklarına saygının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtiyor.*

Değişim (programları veya) ve diyalogun kolaylaştırılmasının, *önyargıları ve ortak kabul görmüş inanışları sorgulamaya bir çağrı* olduğunu hatırlatan Bokova (2015), günümüzde sosyal medyada ve insanlar arasında hoşgörüsüzlük ve nefret mesajları yayıldığını, insanların inançları veya geçmişlerinden ötürü zulüm, dışlanma veya ayrımcılığa uğramakta olduğunu; ekonomik krizlerin toplumsal bölünmeyi artırdığını, yabancılar veya göçmenler gibi azınlıkların kabul edilmesinin önünde durduğu belirtmiştir. Durum bundan ibaretken günümüzde hoşgörüye teşvik eden mesajların gerekli olduğunu; zihnimizi diğer görüşlere açıp yaratıcılık ve yenilikçiliği ivme kazandıram, çeşitliliğin sağlanması için temel çözüm olan *'hoşgörü'*nün barışın inşa edilmesinin önemli bir aracı olduğunu belirtmektedir.

Hoşgörüsüz davranma zamanla bir takım sonuçlara sebep olur. Agius ve Ambrosewicz (2003), hoşgörüsüz davranmanın sonucunda oluşabilecek sonuçları Şekil 2.4.1.3'te sıralanan maddeler olarak belirtmiştir.

Şekil 2.4.1.3: Hoşgörüsüzlüğün Sonuçları

Yukarıda verilen çeşitli örnekler dışında da pek çok dini, sosyolojik, psikolojik vs. kaynakta hoşgörü kavramı tarih boyunca yer bulmuştur. Tolerans ile

ilgili literatür için dipnottaki kaynaklar incelenebilir.¹³ Örnekleri yeterli bularak, özetle hoşgörü dendiğinde dile getirilen ortak noktaları ve bu çalışmada, kavramla ne anlamamız gerektiğini kısaca tekrar ifade edelim: Hoşgörü; farklılıkları anlayabilme,

*Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1948-1994 yılları arasında uygulanan ırk ayrımcılık sistemi.

¹³ Black, S. (2007). "Locke and the Skeptical Argument for Toleration". *History of Philosophy Quarterly*, Cilt. 24. Sayı. 4, 355-375.

Bollinger, L. C. (1986). *The Tolerant Society*. New York: Oxford University Press.

Brown, W. (2006). *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Oxford: Princeton University Press.

Cohen-Almagor, R. (1994). *The Boundaries of Liberty and Tolerance*. London: Gainesville.

Cohen-Almagor, R. (2005). *The scope of Tolerance: Studies on the Costs of Free Expression and Freedom of the Press*. London: Routledge.

Cohen-Almagor, R. (1997). "Why Tolerate? Reflections on the Millian Truth Principle". *Philosophia*, Cilt. 25. Sayı. 1, 131-152.

Cohen, J. (2006). "Some Jewish Reflection on Locke's 'Letter Concerning Toleration'". *CrossCurrents*, Cilt. 56. Sayı. 1, 58-78.

Eveleth, L. (2007). "John Locke and the Problem of Toleration". *Contemporary Philosophy-Boulder*, Cilt. 28. Sayı. 1, 41.

Galeotti, A. E. (2015). "The Range of Toleration: From Toleration as Recognition Back to Disrespectful Tolerance". *Philosophy & Social Criticism*, Cilt. 41. Sayı. 2, 93-110.

Grell, O.P., B. Scribner (1996). *Tolerance and Intolerance in the European Reformation*. Madrid: Cambridge.

Locke, J. (1689). *A Letter Concerning Toleration*, <http://www.constitution.org/jl/tolerati.htm>. Erişim Tarihi: 06.07.2019.

Marshall, J. & Locke J., (2005). *Toleration and Early Enlightenment Culture : Religious Intolerance and Arguments for Religious Toleration in Early Modern and "Early Enlightenment" Europe*. Cambridge : Cambridge University Press.

Sahin, B. (2010). *Toleration: The liberal Virtue*. United Kingdom: Lexington Books.

Scanlon, T. M. (2003). *The Difficulty of Tolerance: Essays in Political Philosophy*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Stanton, T. (2006). "Locke and the Politics and Theology of Toleration". *Political Studies*, Cilt. 54. Sayı 1, 84-102.

Ward, L. (2008). "Locke on Toleration and Inclusion". *Ratio Juris*. Cilt.21. Sayı.4, 518-540.

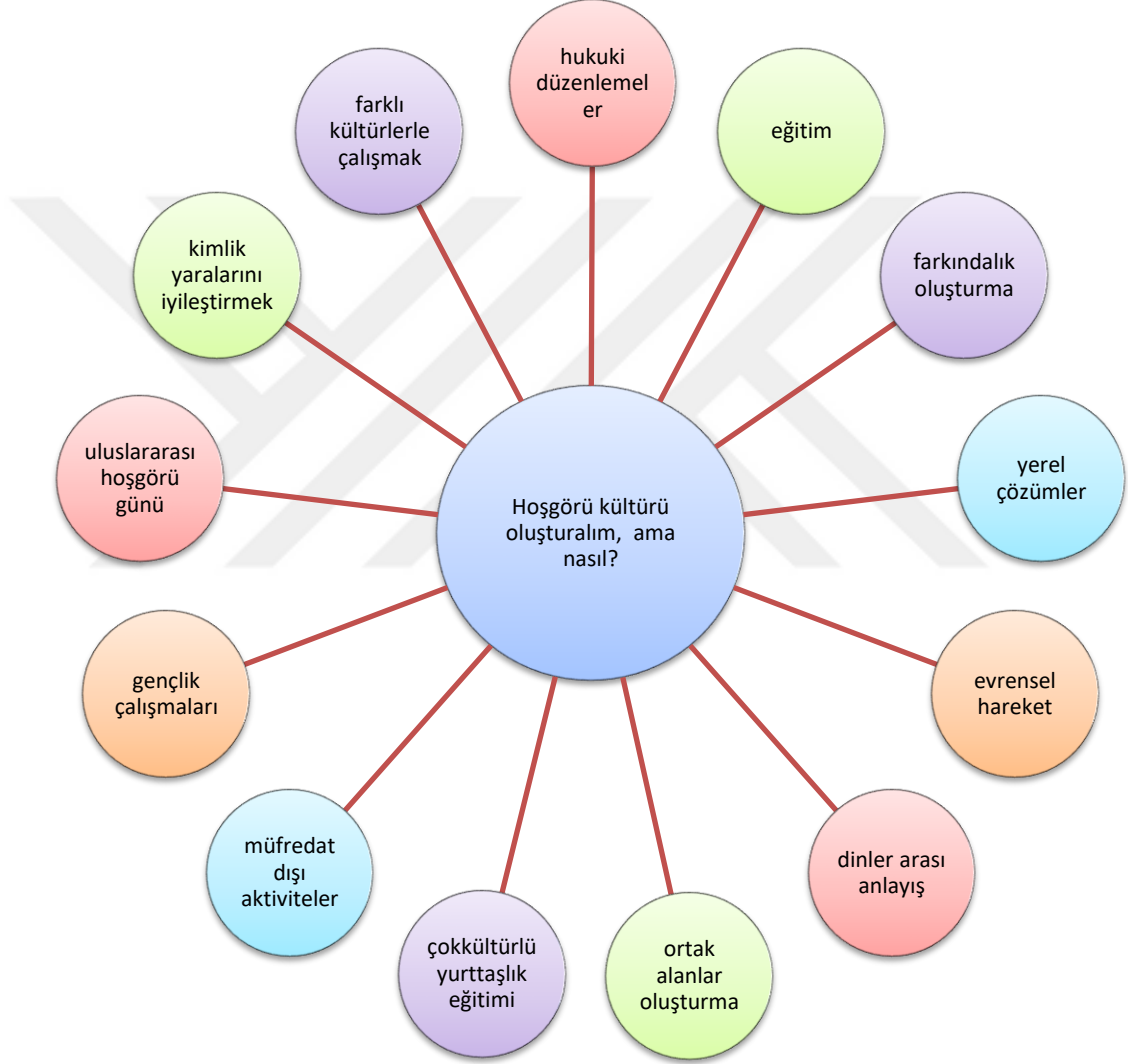
Williams, M. S., Waldron, J. (Eds.). (2008). *Toleration and Its Limits*. New York: NYU Press.

Zagorin, P. (2003). *How the Idea of Religious Toleration Came to the West*. United Kingdom: Princeton University Press.

Weissberg, R. (2017). *Pernicious Tolerance: How Teaching to Accept Differences Undermines Civil Society*. New York: Routledge.

başkalarının eksiklik ve hatalarına yapıcı ve anlayışlı bir dille yaklaşılma ve diğerleriyle sorunları şiddete, husumete ve düşmanlığa başvurmadan çözüme kavuşturmak için çabalama anlamına gelir.

Şekil 2.4.1.4: Hoşgörü Kültürü Oluşturma Yolları

Hoşgörü ve tolerans kavramları ile ilgili bu kavramsal çerçevenin ardından sonuç olarak hoşgürsüzlükle mücadele ve hoşgörü kültürü oluşturulması için gerekli olan etmenler şu şekilde sıralanabilir: Öncelikle hukuki düzenlemenin olmadığı

kararlarda yürürlükle sıkıntılar yaşanabileceği için öncelikle hoşgörü kültürü oluşturulması konusunda hukuki düzenlemeler yapılmalıdır. Ancak unutulmamalıdır ki yerele indirgenmeyen çözümler sonuca tam anlamıyla ulaşamayacaktır. Aynı zamanda dünyanın dört bir yanında şiddetle sonuçlanan çatışmalar bulunduğundan hoşgörü oluşturmak küresel bir hareket olarak görülmelidir. Ardından eğitim faktörü gelmektedir, okullarda ve diğer örgün ile yaygın eğitim sistemlerinde farkındalığı artırmak için hoşgörülü olmak ile ilgili eğitimler düzenlenmelidir. Müfredat dışı ekstra aktiviteler ile pratikte verilen eğitimlerin hayata geçirilmesi sağlanmalıdır. Dinler inanan toplumlar için kutsal olduğundan aynı zamanda dinler arası bir anlayış kültürü için çalışmalar yapılmalıdır. Çokkültürlü topluluklara teşvik edilmeli ve sivil yurttaşlık eğitimi verilmedir. Ortak okullar ortak alanlar farklı kültürlerden insanları bir araya getirdiğinden bireylerin birlikte zaman geçirmeleri sonucu birbirlerini daha iyi tanıma ve daha iyi anlama ile empati becerilerini geliştirecektir, bu anlamda bu tür farklı kültürden insanları bir araya getiren yapılar teşvik edilmeli ve artırılmalıdır. Uluslararası hoşgörü gününün anlam ve öneminin anlaşılması bunun yaygınlaştırılması yararlı olacaktır. Toplulukların kimlik yaralarının iyileştirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Farklı kültürlerle çalışmaya teşvik eden programlar, kampanyalar yürütülmelidir. Son olarak gençlerin gelecek adına potansiyellerinin ne derece önemli olduğu unutulmamalıdır, bu anlamda gençlere değer verilmeli, gençlik eğitimleri, gençlik politikalarında bu hususa önem verilmelidir.

2.4.2. Erasmus+ Programlarında Hoşgörü

Avrupa'da, Türkiye'de, Ortadoğu'da ve dünyanın diğer coğrafyalarında artan terörist saldırıları ve savaşlar bizlere bir kez daha şiddete ve terörizme yol açan radikalleşmenin, tahammülsüzlüğün ve bunlara çözüm noktasında tolerans ve hoşgörü kültürü oluşturulmasının ivedilikle ele alınması gereken bir konu olduğunu hatırlatmaktadır. Bu tür olaylara sadece saldırıların yaşandığı ülkeler değil; bütün diğer devletler de maruz kalma ihtimali ile karşı karşıya olduğundan; AB'nin bu tür olayları önleme ve bunlarla mücadele için ortaklık, ağ kurma, fon ve iyi pratiklerin birlik düzeyinde değişimi ve uygulamaların artırılması, temel değerlerin birlik içinde

teşvik edilmesi ile AB'nin bu tür eylemleri destekleyici rol alması küçümsenmeyecek derecede önem arz etmektedir.

Birleşmiş milletlerin tanımıyla kabul, saygı gösterme ve insan varlığının çeşitliliğinin farkında olma, anlama anlamına gelen 'tolerans' ve bunun için gereken çeşitliliğe saygı, AB'nin temel değerlerinden olmuşlardır. AB, üye ülkelerde hoşgörüsüzlükle savaşmak için özellikle son yıllarda çok adımlar atmıştır. AB komisyon raporlarında da bazı hassas grupların hala korkuları olduğu, ayrımcılığa uğradıkları, dışlandıkları ve tehdit edildiklerinden, tolerans konusunun bugün sistematik eğitiminin verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Ötekileştirme, hoşgörüsüzlük, ırkçılık ve aşırılıkla mücadele ve herkese eşit haklar sunabilmek için bütün mekanizmaların birlik içerisinde hareket etmesi gerekir. Bu anlamda Avrupa Komisyonu'nun şiddete yol açan radikalleşmeyi önleme temalı, *iletişimi* temel alan raporundaki verilen bilgilere göre "önlem", AB'nin 2005'teki terörizm karşıtı stratejilerinin 4 temel ayağından biri olmuştur. 2014'te daha fazla eylem için öncelikler belirlenmiştir. 2016'da şiddet aşırılığını önlemeye yönelik BM eylem planı sunuldu. Yeni teknolojik araçların kullanılması, toplumdaki bütün mevcut aktörleri bir araya getirmede iyi bir araç olabileceğinden bu çok boyutlu ve karmaşık görevin, birkaç politik olayda eylemlerin bir araya getirilmesi, topluluk-sosyal ve otoritenin yerel, bölgesel, ulusal, ve Avrupa olmak üzere her düzeyde bir araya getirilmesi ile karşılanabileceği belirtiliyor. Komisyon, üye devletleri çeşitli desteklerden yararlanma ve AB düzeyinde kendi çalışmalarını desteklemek için, işbirlikli araçlardan yararlanmaya teşvik eder ve bütün bu çalışmaların AB ve uluslararası düzeyde hoşgörüsüzlüğün azaltılması ve hoşgörü kültürünün oluşturulması zorlu görevine katkı sağlar (Avrupa Komisyonu, 2016).

Avrupa'da hoşgörü konusuyla ilgili hoşgörünün *dini* boyutu üzerine de ayrıca önemli araştırmalar vardır. Din, toplulukları birbirine bağladığından, aidiyet duygusunu güçlendirdiğinden ve insanları pozitif yola yönlendirdiğinden radikalleşmeyi önleme ve ona karşı durmada hayati bir rol oynayabilir. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi, düşünce özgürlüğü, inanç ve din özgürlüğü hakkını

benimser. Çeşitli topluluklar ve sosyal gruplar arasındaki ilişkiler, ortaklıklar, gerginlikler hakkında bilgi geliştirilmesi gerektiğinden; dindarlığın pozisyon ve rolü, dindar olmama ve günümüz Avrupa'sındaki diğer felsefi inançların bugün ve özellikle genç Avrupalılar için rolleri üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Avrupa Komisyonunda alınan kararlardan bir diğeri ise bugünün dini toleransına ve aynı zamanda tolerans tanımlamasının tarihi kökenine ayrıca Demir Perdenin çöküşünün ardından AB'ye katılan ülkeler ve bölgelerin tarihi ve şimdiki tecrübeleri göz önünde bulundurularak Avrupa karşılaştırmalı bakış açısını geliştirileceği yönündedir (Avrupa Komisyonu, 2017).

Din boyutunun insanları pozitif yola yönlendirmesi üzerine yine bir Avrupa Komisyonu üyesi olan Julia Ward'ın 2016 tarihli bir raporundaki bazı tespitler de örnek verilebilir. Ward, raporunda yakın zamanda gerçekleşen yıkıcı sellerde, bu uzak kırsal alanlara ilk yardım malzemesi getiren ve manevi desteği sunan çoğunlukla çamur atılan Müslüman topluluklar olduğunu belirtir ve bu tür pratiklerin kendiliğinden gelişen kültürlerarası bir diyalogla hükümetin yaptığından çok daha büyük derecede büyük bir sempati ve dayanışma gösterip büyüyen islamofobi ile karşı çıktığını belirtir.

Avrupa'nın güncel sorunlarından olan güvenlik ile ilgili Avrupa Birliğinin yapmış olduğu bir diğer atılım ise 28 Nisan 2015 tarihinde Avrupa Birliği içerisinde 2015-2020 dönemindeki terörizm ve güvenlik tehditlerine karşı etkili bir karşılık vermesini sağlayacak ana eylemleri belirten 'Avrupa Güvenlik Ajandası'nın kabul edilmesidir. AB güvenlik ajandasında güvenlik ve yargı organları, öğretmenler, sosyal çalışmalar ve STK' ler ve toplumun mümkün merteye her kesiminden bireylerin katılımı teşvik edilerek, birlik içinde AB politikalarını mobilize etme, koordinasyon ve finansal enstrümanlarla bunun desteklenmesiyle ulusal eylemlere yardımcı olmak destekleyici bir rol oynayabilir.

Avrupa Güvenlik Ajandası (2016), gerekli görülen durumlarda yeni ve tamamlayıcı önlemlerin alınması, bütün aktörlerin birlik içerisinde çalışması ve AB'nin mevcut ölçütlerinden maksimum düzeyde verim alabilmek için; temel

haklarla bütünüyle uyumlu olma, daha fazla şeffaflık, hesap verilebilirlik, ve demokratik kontrol garanti etme, AB'nin mevcut legal enstrümanları daha iyi uygulama ve gerçekleştirme noktasında garanti verme, daha fazla katılımlı, ajans içi ve sektörel arası yaklaşımlar sunma ile güvenliğin bütün iç ve dış boyutlarını bir araya getirme olmak üzere bu 5 temel esasa dayanmaktadır.

Bunun dışında atılan diğer adımlara bakmak gerekirse, Aralık 2015'te ateşli silahlar ve patlayıcılarla ilgili, Şubat 2016' da terörizm finansmanıya mücadelenin güçlendirilmesi, 6 Nisan 2016 tarihli Sınırlar ve Güvenliğe Yönelik Daha Güçlü ve Daha Akıllı Bilgi Sistemleri Tebliği ve 20 Nisan 2016 tarihli terörle mücadele etmek ve etkili ve özgün bir Güvenlik Birliğine yönelik hazırlık yapmaya dair Avrupa Gündemlerinin kabul edilmesiyle önemli bir ilerleme sağlandı (Avrupa Güvenlik Ajandası, 2016).

Avrupa Parlamentosu üyelerinden Julie Ward, Avrupa ve Avrupa'nın güncel sorunlarına çözüm noktasında hoşgörü ve gençlik programları ile ilgili çeşitli hususlarla ilişkilendirilebilecek olan raporunda(2016) gelecekte güçlü, rahat, dayanıklı ve birbirine kenetlenmiş topluluklar inşa etmede "kültür rolü" ün eşsiz öneminden bahsediyor. Bununla birlikte nispeten pozitif ve yapıcı bir yaklaşımla özellikle 'genç nüfus' ve gençlerin topluma sunduğu 'potansiyel'e vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda kültürel çeşitliliğin 'empati'yi oluşturacağı, bunun neticesinde de ötekileştirilmiş toplulukları güçlendireceği ve onların daha aktif olarak vatandaşlık sürecine katılımını hızlandıracağını belirtiyor. Kültürel diyalog ve değişimlerin basmakalıp düşünceler, önyargılar ve ötekileştirmeye çözüm noktasındaki önemini vurguluyor ve kültürlerarası çeşitli pratikler ile başkaları ile temasta bulunduğumuz zaman bu bizlere kendimizi başkalarının gözünden yansıyarak görebilme fırsatı sunar, böylelikle ötekiler biz; biz de ötekilerin konumuna geçtiğimizden, bunun empati becerilerimizi geliştirerek başkalarını yabancı ya da bize eşit olmayan biri olarak değil; bir komşu ve insanlık ailesinin bütün bir parçası olarak görebilme fırsatı sunacağını belirtir. İnsanlar bir araya gelip dürüst bir şekilde konuşup birbirlerinin kültürlerini paylaştıkları zaman hepimizin

için ortak büyük amaç olan “yaşamak” ve endişelere sahip insanoğlu olduğumuzu anlayacaklarını belirtiyor.

Kültürlerarası diyaloga girmeyi reddettiğimiz zaman “ötekileştirme” olayı başlar ve sonuç olarak şahit olduğumuz korkunç soykırımlara bile yol açabilir. Sonuç olarak her kesimden topluluklar arası diyalogun teşvik edilmesi ve yeniden harekete geçirilmesine ihtiyaç vardır. Bu sayede daha iyi bir karşılıklı anlayış ve temel değerlerin kabulü ile daha katılımlı ve çoğulcu topluluklar oluşmasına yardımcı olacaktır.

Ancak öğrenmenin sadece tek bir formu ve tek bir amacı yoktur. Öğrenme genç ve çocuklara özel bir şey değildir, aktif ve sorumluluk sahibi bir vatandaş olma, hayat boyu öğrenme sürecinin bir formu olduğunu belirtir. Formal ve informal eğitim ve kültürlerarası diyalog daha uyum içerisinde yaşayan bir toplum için hayati önem arz eder. Çocuklar nefret duygusu ile doğmaz; daha küçük yaşlardan itibaren bazı şeyleri ele almak önem arz eder. Böylece bir ‘insan’ olarak yetişen bizler özgüven kazanabilir, arkadaşlar edinebilir kendimizden daha emin ve böylelikle daha kolay iş sahibi ve girişimci olabiliriz.

Birleşik bir yaklaşımla daha geniş ve karmaşık bir konuya hitap eden raporda, kültür eğitim ve aktif vatandaşlığı birbirinden farklı 4 eylem alanına ayırmadan bütün bu elementler arasında köprüler ve sinerjiler oluşturmaktan söz eder ve böylelikle sonuç olarak komisyona ve üye ülkelere gerek Avrupa ve gerekse Avrupa dışındaki bütün eylem alanlarına ortak noktalara dayalı ve tutarlı bir yaklaşım sergilemenin benimsenmesine çağrı yapılıyor. AB’ nin kendisinin de tarihine baktığımız zaman kimlik ve aidiyetlerin tartışıldığı değişik politik bakış açılarına sahip bir yapı olduğunu görürüz ancak Manchester, Liverpool gibi çok kültürlü şehirler bize çok kültürlülüğün bir tehlikeden azade bir fırsat; bir problemden ziyade bir çözüm olduğunu gösterir.

Bokova’nın (2015) da belirttiği üzere “Günümüz dünyası birbirimizi daha iyi anlamamız, hikâyelerimizi paylaşmamız, küresel düzeyde kamusal alanlar

yaratmamız, hayat görüşümüzü zenginleştirmemiz ve bakış açılarımızı birleştirmemiz için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu bizi insanlar arasında eğitimsel işbirliği, kültürlerarası diyalog, bilgi paylaşımı ve bilginin serbest yayılımı yoluyla ahlaki ve entelektüel dayanışmaya davet eder”.

Bu anlamda Erasmus+ programları; çoğulculuk, ayrımcılığın olmaması, tolerans, adalet, dayanışma, ve eşitlik gibi kavramları AB değerlerinin en odak noktasında tutar. Önem değeri düşürülmüş genç kitleye ulaşarak, kültürlerarası ve dinler arası çeşitliliği ortak özgürlük, tolerans, insan haklarına saygı değerlerini yaygınlaştırarak bunlara teşvik eder. Ortaklık, network kurma, hibe ve iyi pratiklerin AB düzeyinde değişimini ile yerel aktörler gerek uzun gerekse kısa vadede radikalleşmeyi önleme ve engellemeye katkıda bulunabilirler.

Bugün toleransla ilgili “Çeşitlilik ve Tolerans, Eşitlik ve Kültürel Tolerans Oluşturma”, “Spor Aracılığıyla Tolerans ve Barış oluşturma”, “Toleransa Çağrı”, “Kısa dönem AGH(Avrupa Gönüllülük Hizmeti) ile Toleransa Merhaba De”, “Din, Kültür ve Tolerans”, “Tolerans İçin Sınıfta Öğretim Teknikleri”, gibi Avrupa Komisyonu tarafından hibe edilen onlarca program bulunmakta olup konunun her geçen gün artan öneminden ötürü bu tür programların sayısı her gün biraz daha artmaktadır. Nitekim bu tezde de çok önemli ve günümüz dünyasındaki birçok güncel soruna çözüm olabileceği olası olduğundan; hoşgörü (*tolerans*) konusunu ele alınmıştır.

Bu bölümü özetlemek gerekirse öncelikle gerek Avrupa’da gerekse dünyanın diğer dört bir yanında artan terörist saldırılar, nefret, şiddete yol açan radikalleşme, tahammülsüzlük, hoşgörüsüzlük bugün tüm dünyada ivedilikle başa çıkılması, mücadele edilmesi gereken güncel sorunlardandır. Bütün bunların altında yatan nedenler çeşitli olmakla beraber bu sorunlara çözüm olarak temel insan haklarına saygı, kültürlerarası çeşitli pratiklerle empati duygusunun geliştirilmesi, işsizliğin giderilmesi, ve de en önemli bir diğer husus olarak eğitim gibi seçenekler sıralanabilir. Öncelikle hoş görmek için empati kurabilmek gerekir, empatinin oluşturulabilmesi için kendimizi başkalarının gözünden görmek gerekir ya da iş

sahibi olabilmek veya insan haklarına saygının oluşturulabilmesi için yine eğitim ve hoşgörünün benimsenmesi gerekir. Çerçeveyi biraz daha genişlettiğimiz zaman empati ve hoşgörünün oluşabilmesi için de bir takım pratikler, eğitimler, programlar, belki çeşitli değişim programları çok yararlı olacaktır. Bu anlamda Avrupa Birliği'nin ilk olarak 1987'de başlattığı Erasmus programlarının başlangıç tarihinden günümüze dek hoşgörü kültürünün oluşturulmasında kat ettiği yol küçümsenmeyecek derecede önem arz etmektedir. Ayrıca sunulan programlar bugün her ne kadar toplumun her kesiminden her yaş grubuna hitap etse de, özellikle gençlik değişim projeleri genç nüfusun taşıdığı potansiyel itibariyle günümüz güncel problemlerine çözüm sunma noktasında bir kez daha önemini katlamaktadır.

3.BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde ise Erasmus+ programların hoşgörü kültürü oluşturulması üzerine etkilerini daha somut verilerle sunabilmek amacıyla tarafımızdan yapılan alan çalışması ve bu çalışma sonucunda elde edilen tespitlerden söz edilecektir.

Erasmus+ programlarının hoşgörü kültürü oluşturulması üzerine daha önce sunmuş olduğumuz teorik bilgileri açıklamak ve programın amaç ile etkilerini daha somut olarak test edebilmek amacıyla çeşitli meslek ve yaş gruplarından oluşan 49 ülkeden toplamda 502 katılımcıdan veri toplanmıştır.

Ankete giriş yapıldığında ilk olarak dil seçeneği sunulur, bunun hemen ardından çalışmanın amacının ve gizlilikle ilgili birkaç hususun belirtildiği kısa bir giriş bölümü mevcuttur. Anket, demografik verilerin toplandığı kişisel bilgiler bölümüyle başlar. Bunun hemen ardından Erasmus+ programlarının genel kazanımlarının ölçülmeye çalışıldığı 2. bölüm ve programlardan elde edilen bireysel kazanımların tespit edilmeye çalışıldığı 3. bölümle devam eder. Son olarak “Erasmus+ Programlarının Hoşgörü Kültürü Oluşturulmasındaki Etkileri” adlı açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan dördüncü bölümle sona erer. Şimdi ankette elde ettiğimiz verilerin her bir bölümünü ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz.

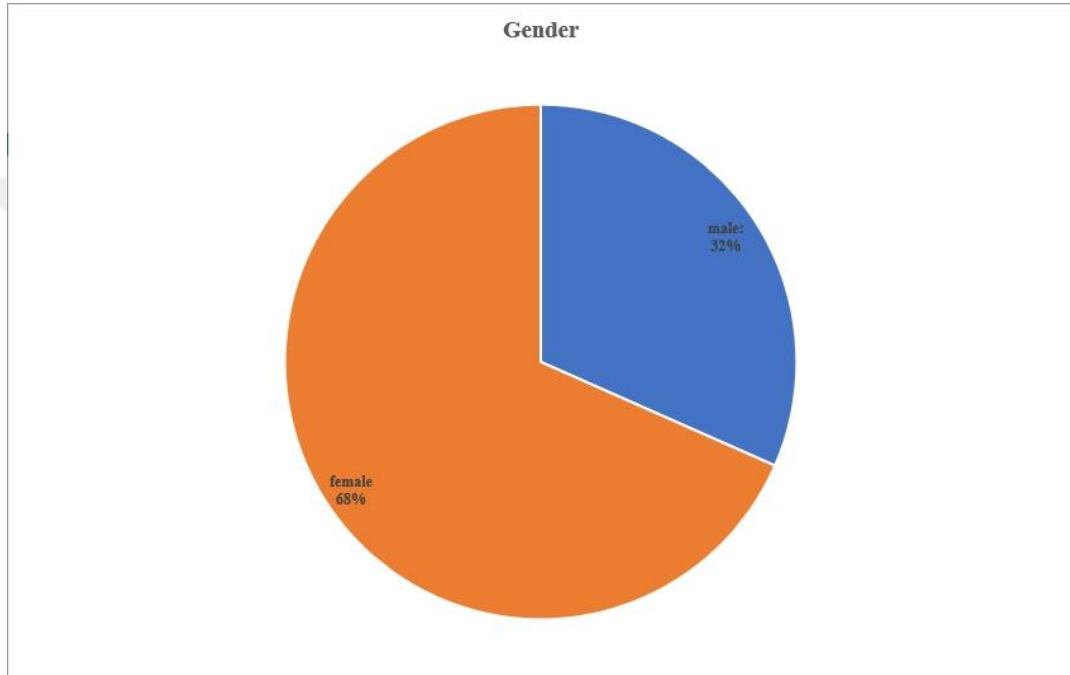
3.1. Katılımcılarla İlgili Kişisel Bilgiler (Katılımcıların Demografik Dağılımı)

Bu bölümde katılımcıya cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, mesleği, hangi ülkenin vatandaşı olduğu, Erasmus+ programlarıyla hangi ülkelerde bulunduğu, Erasmus+ ile toplamda ne kadar yurt dışında bulunduğu, tekrar bir Erasmus+ programına katılmak isteyip istemediği ve son olarak katılımcının Erasmus+ değişim projelerinden edindiği deneyimi çevresindekilere de tavsiye edip etmediği ile ilgili toplamda 9 soru sorulmuştur. Bunlar daha detaylı bir şekilde çeşitli grafiklerle gösterilecektir.

Anket çalışmasında *katılımcıların cinsiyet dağılımı* noktasında öncelikle belirtmek gerekir ki erkek/kadın eşit bir şekilde dağılım yapılmaya özen gösterilmiş, ancak dünyanın dört bir yanından katılımcı gerektirdiği ve zaten katılımcı bulmanın

çok da kolay olmadığı bu çalışmada Türkiyeli katılımcılardan %59 Kadın %41 Erkek ve yabancı katılımcılardan ise %77.2 Kadın ve %22.8 Erkek rakamlarına ulaşılabilmiş; sonuç olarak yerli ve yabancı katılımcılardan toplamda %68 Kadın %32 Erkek katılımcı oranı oluşturulabilmiştir. (Bkz: Grafik 3.1.1)

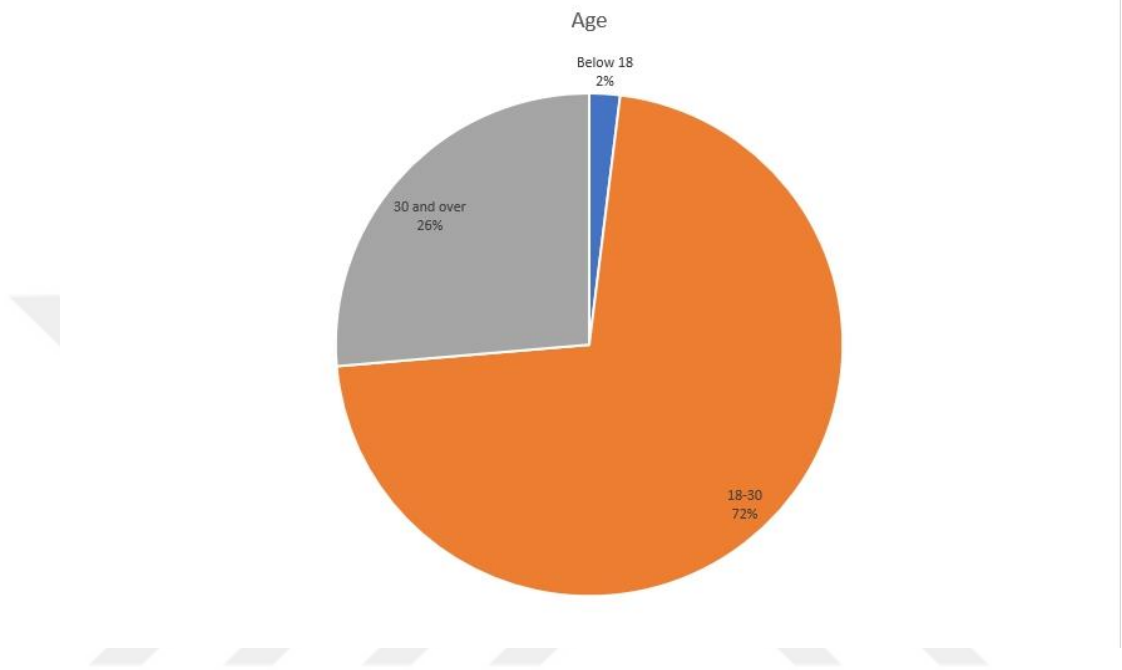
Grafik 3.1.1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Katılımcıların *yaş dağılımını* incelemek gerekirse, yaş dağılım seçenekleri olarak gençlik değişim projelerinin yaş aralığı ağırlıklı tutulmaya özen gösterilmiştir. Daha önce de genç nüfusun taşıdığı potansiyel itibarıyla bu tür projeler için öneminden söz edilmişti; nitekim Erasmus+ programlarında da her ne kadar her yaştaki bireyler için imkânlar sunulsa da tezimin değişkeni olan gençlik değişim projelerinde grup lideri hariç katılımcıların 18-30 veya kimi projelerde 14-30 yaş aralığında olması gerekmektedir. Anketimizde de katılımcıların çoğunlukla 18-30 yaş aralığında olmasına özen gösterilmiştir. Katılımcıların yaş oranları incelendiğinde 18 yaş altı %2, 30 yaş ve üzeri %26, hedef kitlemiz olan 18-30 yaş aralığındaki bireylerin ise katılımcıların %72 sini oluşturduğu görülmektedir. 30 yaş üzerindeki bireylerin de şu an 30 yaş ve üzeri olduğunu ancak anketimizi daha

önceki dönemlerde olan deneyimlerini paylaşmış olabildiğini varsayarsak yaş kriteri olarak uygun katılımcılara ulaştığımızı belirtebiliriz. (Bkz: Grafik 3.1.2)

Grafik 3.1.2 : Katılımcıların Yaş Dağılımı

Ankette katılımcıların kişisel bilgileri ile ilgili bir diğer madde ise **katılımcıların eğitim profili** ile ilgilidir. Katılımcılar, meslek dağılımı olarak incelendiğinde çoğunlukla öğretmen (126 kişi) ve öğrencilerden (146 kişi) oluştuğu görülmektedir. Bunların dışında gençlik çalışanı/proje uzmanı/proje koordinatörü (20), akademisyen (17 kişi), çeşitli alanlarda mühendis (11), kamu çalışanı/memur (10), çevirmen (6) ve gazeteci (5) gibi meslek grupları da yine baskın bir şekilde bulunmaktadır. Ayrıca analist, diş hekimi, fizyoterapist, fotoğrafçı, hemşire, imalatçı, kimyager, mimar, moleküler biyolog, muhasebeci, müfettiş, müşteri temsilcisi, pazarlamacı, pediatrist, psikolog, radyoloji teknikeri, redaktör, serbest meslek çalışanı, sivil toplum kuruluşu çalışanları, reklamcı, sinema ve medya çalışanları, teknisyen, veteriner hekim, yönetmen olmak üzere çok çeşitli alanlardan da katılımcılar bulunmaktadır. Son olarak öğrenci kesiminden tıp, hukuk, siyaset ve gazetecilik bölümü öğrencilerinin baskın olduğu görülmektedir. Ayrıca İnsan Hakları

ve çeşitli uluslararası organizasyonların çalışanları ile İnsan Göç Sektörü Data ve Bilgi Yönetimi uzmanı, Göç Merkezi koordinatörü gibi kişiler de mevcuttur.

Katılımcıları ülke bazında incelemek gerekirse öncelikle katılımcıların %50'sinin Türkiyeli olduğunu belirtmek gerekir **(250 kişi)**. Bunların dışında bulunan katılımcılar çoğunlukla Yunanistan**(25)** Romanya ve Polonya **(21'er kişi)**, İtalya **(19)**, Fransa **(18)**, Hırvatistan ve Slovakya **(16'şar kişi)**, İspanya **(13)**, Bulgaristan **(8)**, Birleşik Krallık **(7)**, Çek Cumhuriyeti **(6)**, Letonya, Litvanya, Almanya ve Ukrayna **(5'er kişi)**, Estonya ve Macaristan **(4'er kişi)**'dan oluşmaktadır. Ayrıca Azerbaycan, Endonezya, Makedonya ve Slovenya **(3'er kişi)**, Arnavutluk, Avusturya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Moldova, Hollanda, Norveç, Pakistan, Portekiz, İsveç, Sırbistan ve Yemen **(2'şer kişi)**'den ve Ermenistan, Bosna, Bulgaristan, Kıbrıs, Mısır, Irak, İsrail, Kosova, Malta, Meksika, Filistin, Karadağlar ve Rusya'dan da **(1'er kişi)** katılımcı bulunmaktadır. Son olarak çifte vatandaşlığı bulunan 3 kişiden birinin Türkiye ve Fransa, diğerinin Birleşik Krallık ve Avustralya ve son olarak Türkiye ve Romanya vatandaşı oldukları görülmüştür. (Bkz: Tablo 3.1.1)

TABLO 3.1.1: Katılımcıların Vatandaşlık Dağılımları

COUNTRY	NUMBER OF PARTICIPANTS
Türkiye	(250)
Greece	(25)
Romania	(21)
Poland	(21)
Italy	(19)
France	(18)
Croatia	(16)
Slovakia	(16)
Spain	(13)
Bulgaria	(8)
UK	(7)
Czech Republic	(6)
Latvia	(5)

Lithuania	(5)
Germany	(5)
Ukraine	(5)
Estonia	(4)
Hungary	(4)
Azerbaijan	(3)
Indonesia	(3)
Macedonia	(3)
Slovenia	(3)
Albania	(2)
Austria	(2)
Denmark	(2)
Estonia	(2)
Finland	(2)
Moldova	(2)
Netherlands	(2)
Norway	(2)
Pakistan	(2)
Portugal	(2)
Sweden	(2)
Serbia	(2)
Yemen	(2)
Armenia	(1)
Bosnia	(1)
Bulgaria	(1)
Cyprus	(1)
Egypt	(1)
Iraq	(1)
Israel	(1)
Kosovo	(1)
Malta	(1)
Mexico	(1)
Palestine	(1)
Podgorica Montenegro	(1)
Russia	(1)
Türkiye/ France	(1)
Türkiye/ Romania	(1)
UK/ Australia	(1)
TOTAL:	502 participants

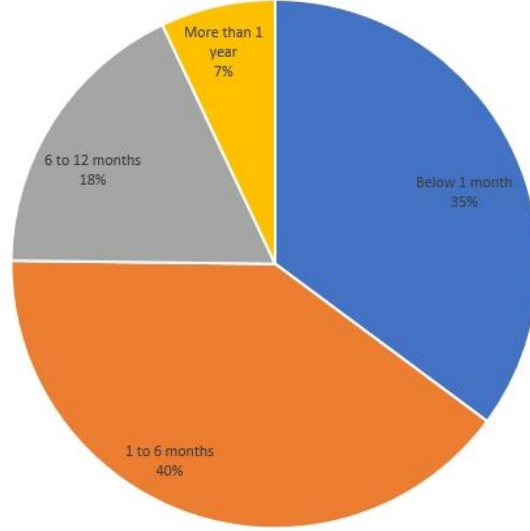
Anketteki bir diğerk madde ise katılımcıların **Erasmus+ programları ile hangi ÷lkelerde buldukları** ile ilgilidir. Katılımcılara Erasmus+ programları ile hangi ÷lkelerde buldukları ile ilgili elde edilen verilerde kartopu örnekleme başlangıç noktası olan kişilerin bulunduğu ÷lkeler, doğal olarak baskın gelmiştir. (Bu çalışma için Türkiye, Fransa, Slovakya, Polonya, Danimarka, Almanya ve İtalya'daki Erasmus+ projeleri ile ilgilenen derneklerden katılımcı noktasında yardım istenmiştir.)

Katılımcıların programla hangi ÷lkelerde bulunduğu ile ilgili bir diğerk detay ise şudur: bir kişi Erasmus+ programlarıyla bir veya birden çok projeyle, birden fazla şehirde bulunabilir. Katılımcılardan Erasmus+ programlarıyla toplamda 14 ÷lkeye kadar ÷lkede bulunduğunu belirten bireyler olmuştur. Programlarla daha çok ÷lkede bulunan bireylerin Erasmus+ programlarının hedeflerine daha fazla ulaşabildiği ve programları daha fazla yararlı bulduğı gözlemlenmiştir.

Kişisel bilgilerle ilgili bir diğerk maddede ise bireylere **Erasmus+ programlarıyla toplam ne kadar süre yurt dışında kaldığı** sorusu yöneltilmiştir. Cevap şıkları yine programların rehberlerde düzenlediğı sürelerle göre ayarlanmıştır. Erasmus+ programlarıyla eğitim/öğretim öğrenci değişimi için 6 aydan 12 aya kadar, AGH için 2 haftadan 12 aya kadar, Gençlik Değişimi projeleri için ise çoğunlukla 1 aydan kısa süren eğitimler düzenlenmektedir. Bu husustan yola çıkarak cevap şikkı olarak 1 aydan az, 1-6 ay arası ve 6-12 ay arası ve son olarak 1 yıldan fazla olmak üzere 4 seçeneğın sunulduğı anketten alınan cevaplara göre katılımcıların **%35'i** 1 aydan az, **%40'ı** 1 ile 6 ay arası, **%18'i** 6 ile 12 ay arası ve son olarak **%7'si** 1 seneden fazla Erasmus+ projeleriyle yurt dşında bulunduğunu belirtmiştir. (Bkz: Grafik 3.1.3)

Grafik 3.1.3: Katılımcıların Erasmus+ ile Yurt Dışında Bulunma Süreleri

How long have you been abroad via Erasmus?

Anket sonuçlarına göre denilebilir ki Erasmus programına katılımın uzunluğu ile Erasmus hedeflerinin başarısı arasında oransal bir ilişki tespit edilememiştir. Yani program ile 1 sene yurt dışında bulunan bir bireyin 1 ay kalan bir bireyden daha fazla hedeflere ulaştığını söylemek yanlış olur; ancak, süre uzunluğundan ziyade, bir önceki soruda açıkladığımız gibi farklı ülke tecrübelerinin, program başarısı açısından daha etkili olduğu görülmektedir.

Katılımcıların demografik bilgileri ile ilgili bir diğer soru 'Evet' veya 'Hayır' seçeneklerinin sunulduğu, "***Tekrar bir Erasmus+ programına katılmak ister miydiniz?***" şeklinde olmuş ve cevap olarak 502 katılımcıdan sadece 2 tanesi 'Hayır' cevabını vermiştir. Bununla programa katılan bireylerin neredeyse tamamının programlardan memnun kaldığı, dolayısıyla yeniden bir programa katılmak istediği kanısına varabiliriz. Soruya 'Hayır' cevabı veren 2 katılımcıların olumsuz yanıt verme nedenini anlayabilmek amacıyla diğer cevaplarını da gözden geçirdiğimizde bunların olumsuz yanıt verme nedenlerinin Erasmus programlarından ziyade kendi kişisel sebeplerden dolayı böyle davrandıklarını söylenilebilir.

Kişisel bilgiler ile ilgili son soru ise yine ‘Evet’ veya ‘hayır’ seçeneklerinin sunulduğu *‘Erasmus+ değişim projelerinden edindiğiniz deneyimi çevrenizdekilere de tavsiye eder misiniz?’* sorusu olup 502 katılımcıdan sadece 1 tanesi ‘hayır’ cevabını vermiştir. Erasmus programlarından memnun kalma ve tekrar katılma oranındaki yüksekliğin beklenebilecek bir yansıması olarak başkalarına tavsiye etme oranı da %100’e yakın gerçekleşmiştir.

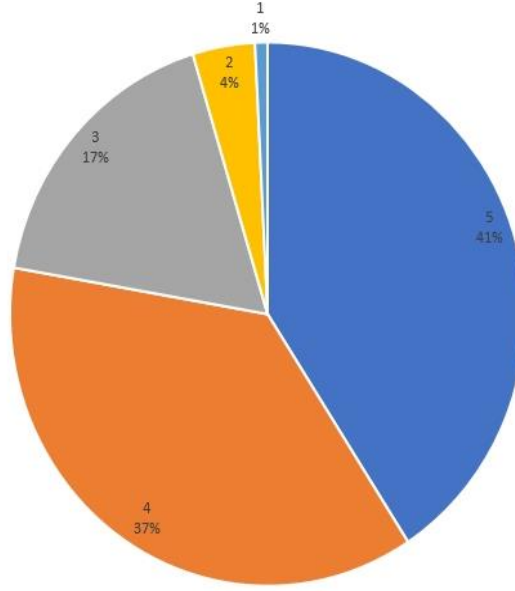
3.2. Erasmus+ Programlarının Genel Kazanımları

Bu bölümde Erasmus+ programlarının bireylerde hoşgörü kültürü oluşturulmasıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olabilecek, programın genel kazanımlarını ölçmek amacıyla cevap seçenekleri olarak *‘Kesinlikle Katılıyorum’* dan(5) *‘Kesinlikle Katılmıyorum’* a doğru (1), 5’li likert ölçeğinin kullanıldığı 4 soru yöneltildi.

Avrupa’da ve dünyanın diğer coğrafyalarında da pozitif bir toplum oluşturulabilmesi için çözülmesi gereken hoşgörüsüzlüğün giderilmesi de dahil olmak üzere onlarca güncel sorun bulunmaktadır. Anketimizin bu sorunların giderilmesinde Erasmus+ programlarının etkisini tespit etmek amacıyla ilk olarak sorduğumuz soru olan *“Erasmus+ Avrupa’nın hem şimdi, hem de gelecekte muhtemelen karşılaştacağı temel sorunların üstesinden gelme noksanında önemli bir katkı sağlar.”* öncülüne katılımcıların %78’inin olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu düşünceye katılma noktasında katılımcıların %17’si kararsız kalmış %5’i ise olumsuz olarak cevaplamıştır. Bu yanıtlardan hareketle Erasmus+ programlarının Avrupa’nın hem şimdi, hem de gelecekte muhtemelen karşılaştacağı temel sorunların üstesinden gelme noksanında önemli bir katkı sağladığı kanısına varılıyor. (Bkz: Grafik 3.2.1)

Grafik 3.2.1: Erasmus+ Programlarının Avrupa'nın Hem Şimdiki Hem de Gelecekte Muhtemelen Karşılaşacağı Sorunlara Katkı Sağlama Noktasında Etkisi

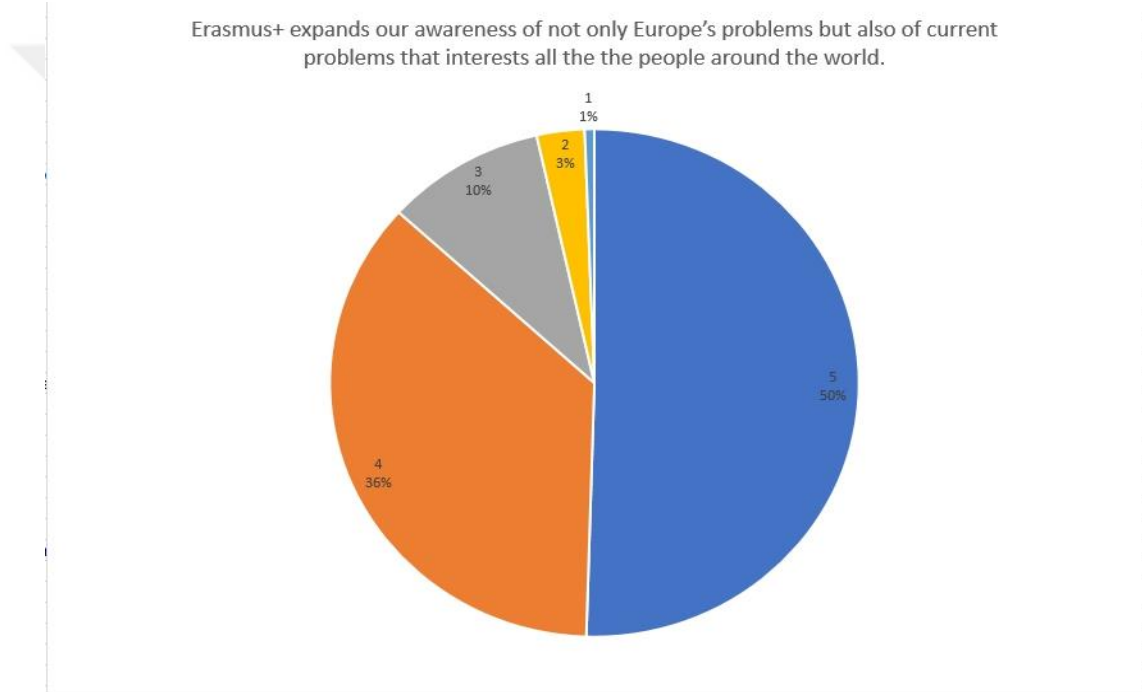
Erasmus+ helps Europe to overcome both present and prospective problems that they may come across in future

Elbette ki tezimizin ana konusu olan güncel dünya sorunlarından hoşgörüsüzlük, sadece Avrupa’da değil dünyanın diğer birçok coğrafyasında da sıklıkla karşılaşılan bir problemdir. Erasmus+ programlarının sadece Avrupa’yı değil aynı zamanda bütün dünyayı ilgilendiren güncel problemler hakkında farkındalığımızı artırıp artırmadığıyla ilgili düşüncelerin sorulduğu soruda ise katılımcıların toplamda **%86**’sı olumlu cevap vermiş olup Erasmus+ programlarının farkındalığımızı artırdığını belirtmiştir. Bununla birlikte **%10**’luk dilimin kararsız olduğu ve olumsuz cevap oranının sadece **%4** olduğu görülmektedir. Bu da bize sadece Avrupa’nın değil aynı zamanda bütün dünyayı ilgilendiren güncel dünya meselelerine çözüm noktasında Erasmus+ programlarının tahmin edilemeyen gizli gücüyle ilgili kanıtlar sunmaktadır.(Bkz: *Grafik 3.2.2*) Ayrıca olumsuz cevap veren **%4**’lük dilimle ilgili herhangi bir korelasyon saptanamadı. Olumsuz cevap veren

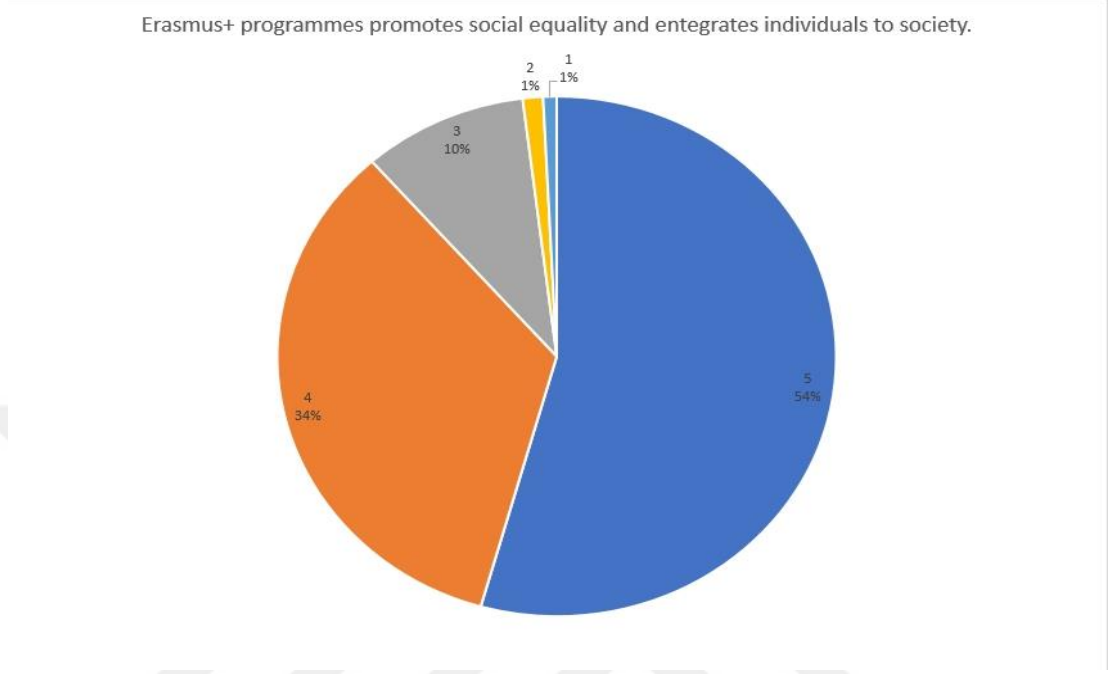
katılımcıların ülke olarak dördünün Türkiye'den diğerlerinin ise Fransa, Hollanda, İngiltere ve Norveç'ten olduğu görülmektedir. Katılımcıların yurt dışında kalma süreleri, meslekleri veyahut program ile buldukları ülke ile bu soruya olumsuz cevap vermeleri arasında ayrıca bir korelasyon saptanamadı.

Grafik 3.2.2: Erasmus+ Programlarının Dünya Sorunlarına Çözüm Bulmadaki Etkisi

Genel kazanımlarla ilgili 3.ölçeğimiz olan '*Erasmus+ programları, sosyal eşitliğe ve bireyleri topluma entegre etmeye teşvik eder*' ibaresine katılımcıların %54'ünün kesinlikle katılıyorum olmak üzere toplamda %88'inin olumlu cevap verdiği, %10'unun kararsız olduğu, ve yalnızca %2'lik bir dilimin bu düşünceye katılmadığı görülmektedir. Bu da bize dışlanmayı ve suç oranlarını düşüren, hoşgörü kültürü oluşturulmasının yapı taşlarından olan sosyal eşitlik ve bireyleri topluma entegre etme elementlerinin Erasmus+ programlarıyla ne kadar büyük ölçüde başarılabileceğini gözler önüne sermektedir. (Bkz: Grafik 3.2.3)

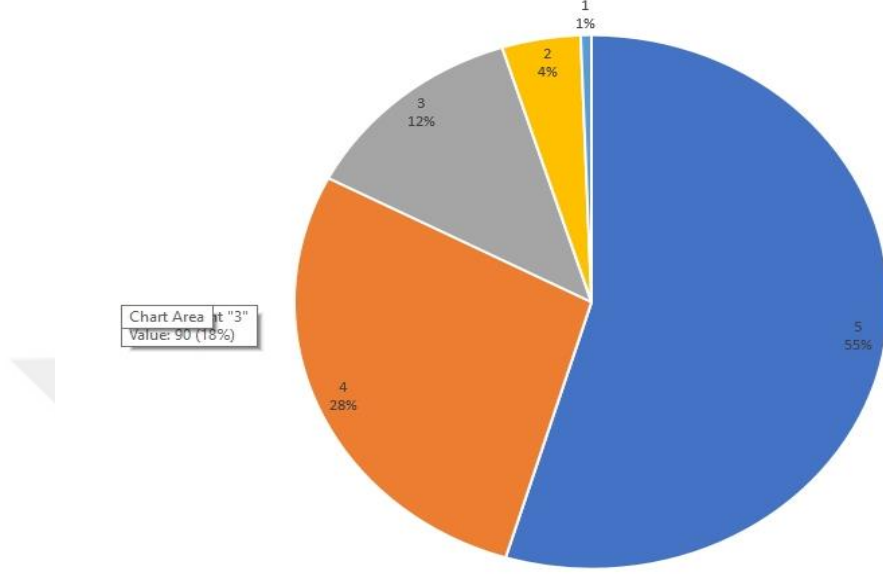
Grafik 3.2.3: Erasmus+'ın Bireyleri Topluma Entegre Etme ve Sosyal Adaleti Sağlamadaki Katkısı

Hoşgörü kültürü oluşturulması ile ilgili bir diğer önemli element ise hiç şüphesiz gençler ve karar alıcılar arasındaki diyalogdur. Bireylere toplumda söz hakkı verildiği zaman birey kendini daha değerli ve o topluma ait hisseder. Bu da bireyin üretkenliğini artırır; ancak karar alıcılar tarafından hiç mevzu bahis edilmeyen nüfus kendini dışlanmış hisseder. Bu da hiç şüphesiz negatif bir toplum oluşmasını tetikler. Bu anlamda gençler ile karar alıcılar arasında bir araç olarak Erasmus+ programlarının buna ne derece hizmet ettiği ile ilgili sorumuza katılımcıların %55'i kesinlikle katıldığını belirtmiş olup toplamda katılımcıların %83'ü bu fikri olumlu bulmuş; %12'lik dilim kararsız kalmış ve %5'lik kısım bu düşünceyi reddetmiştir. Bu oranlardan hareketle Erasmus+ programlarının bugün gençlerle karar alıcılar arasında diyalogu desteklemek adına önemli etkileri olduğu sonucuna varabiliriz. (Bkz: Grafik 3.2.4)

Grafik 3.2.4: Erasmus+ Programlarının Gençler ile Karar Alıcılar Arasındaki Diyalogu Artırmaya Etkisi

Erasmus+ programmes promotes dialogue among youths and decision makers.

Erasmus+' ın genel kazanımlarını ölçmek üzere uygulamış olduğumuz anketin 2. bölümünden elde ettiğimiz verilerden anlaşılıyor ki hoşgörüsüzlük, şiddete yol açan radikalleşme, aşırılık gibi sadece Avrupa'da değil aynı zamanda dünyanın çoğu yerinde insanlar için tehdit unsuru olan konularda bu tür programlar, bireylerin farkındalığını artırma ve sorunla başa çıkma noktasında büyük katkı sunmaktadır. Aynı zamanda programların gençler ile karar alıcılar arasında bir köprü görevi gördüğü, bireyleri topluma dahil etme ve sosyal eşitliği teşvik etme noktasında büyük katkı sunduğu görülüyor.

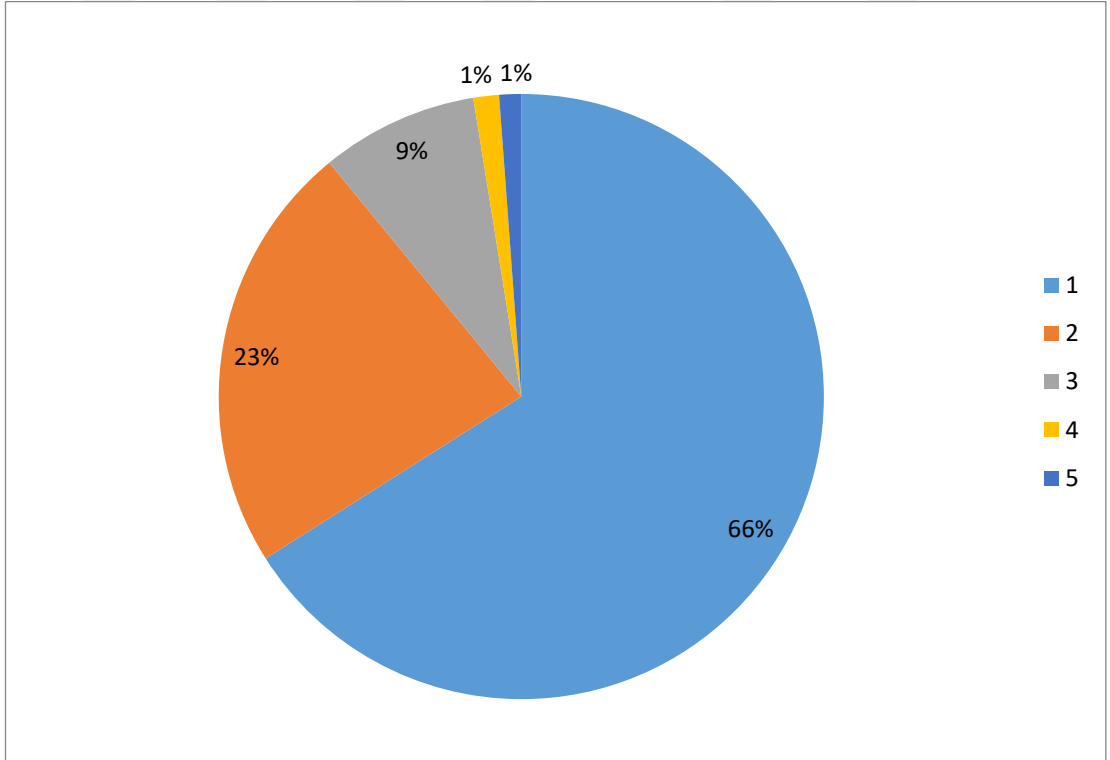
3.3. Bireysel Kazanımlar Bağlamında Erasmus+ Programları

Erasmus+ programlarının tezimizin konusu olan hoşgörü kültürü oluşturmayla ilgili doğrudan veya dolaylı olarak çok çeşitli alanlarda kazanımları mevcuttur. Önceki bölümde sıralanan genel kazanımlara ilaveten programlar aynı zamanda dil gelişimi, mesleki ve bilimsel bilgi ve becerilerinin artırılması gibi birçok sosyal alanda bireylerin bilgi ve becerilerini artırdığı bilinmektedir. Programların

bireysel anlamda elde ettiği kazanımların ve bu kazanımların hoşgörü kültürü oluşturma noktasında etkilerinin ölçülmeye çalışıldığı bu bölüm, cevap şıkkı olarak 1'den(Kesinlikle Katılmıyorum) 5'e kadar (Kesinlikle Katılıyorum) değerlerin verildiği 5'li likert ölçeği kullanılan 3 soru ve son olarak 1 adet de açık uçlu sorudan oluşmaktadır.

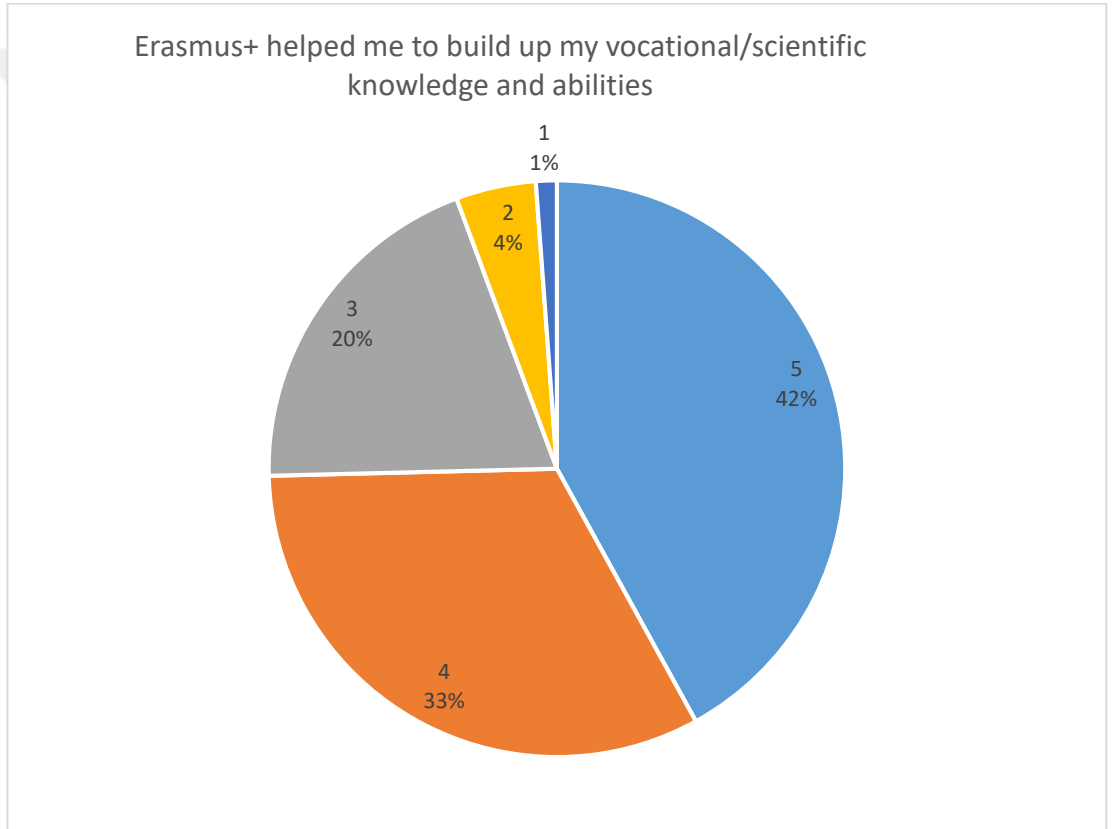
Katılımcıların cevaplarını incelediğimizde ilk sorumuz olan *Erasmus+ programlarının katılımcıların dil becerilerini ne derece geliştirdiği* ile ilgili soruya katılımcıların %65.5' i programların dil becerilerini kesinlikle geliştirdiğini, %23' ü de yine bu öncüle katıldığını belirtmiştir. Katılımcılardan %9' u kararsız olduğunu, %1.35' i bu fikre katılmadıklarını ve son olarak %1.15' i ise buna kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu verilerden de anlaşılıyor ki programlar hedeflenen amaçlarla birlikte aynı zamanda katılımcılardan %88.85'inin yabancı dil gelişimlerine de katkıda bulunmuştur. (Bkz: Grafik 3.3.1)

GRAFİK 3.3.1: Erasmus+ Programlarının Katılımcıların Dil gelişimine Etkisi

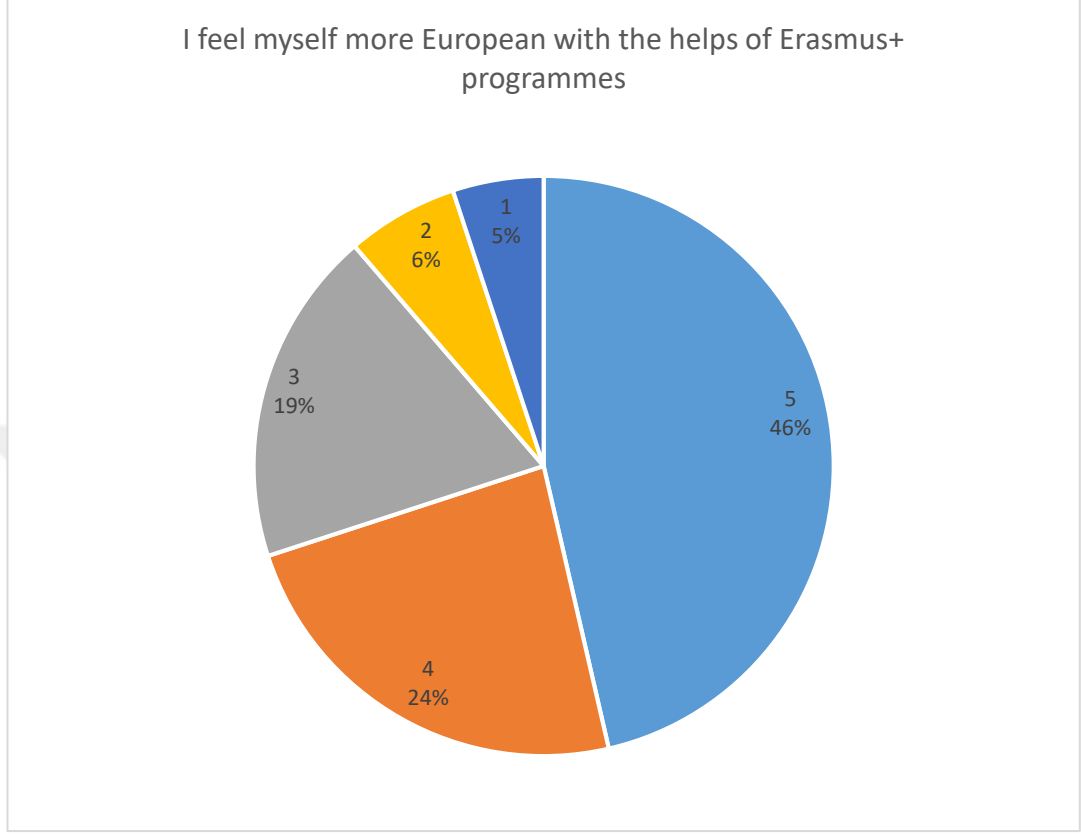
Bireysel kazanımlar bağlamında 2. sorumuz olan *Erasmus+ programlarının katılımcıların mesleki/bilimsel bilgi ve yeteneklerini geliştirmesi* açısından etkisini ölçtüğümüz soruya ise Grafik 3.3.2’ de görüldüğü gibi toplamda katılımcıların **%75’** i bu düşünceye katılmış olup programların mesleki ve bilimsel bilgi/becerilerini geliştirdiğini onaylamış; **%20’** si kararsız kalmış ve toplamda **%5’** i ise bu soruyu olumsuz cevaplamıştır.

Grafik 3.3.2: Erasmus+’ın Mesleki ve Bilimsel Bilgi ile Becerileri Geliştirmeye Etkisi

Bir diğer sorumuz ise Erasmus+ program deneyimlerinin bireyleri ne derece Avrupalılaştırdığı ile ilgili olup sorumuza katılımcıların **%46’** sı Kesinlikle Katılıyorum olmak üzere toplamda **%70’** inin bu fikre katıldıklarını, **%19’** unun kararsız kaldığı ve **%11’** lik dilimin ise bu düşünceye katılmadıklarını, programlarla kendilerini daha Avrupalı hissetmediklerini belirttikleri görülüyor. (Bkz: Grafik 3.3.3)

Grafik 3.3.3: Erasmus+ Programlarının Katılımcıları Avrupalılaştırmaya Etkisi

Erasmus+ programlarının bireysel kazanımlarının ölçüldüğü bu bölümün son sorusu ise *Erasmus+ programlarının bireylere kattığı en önemli hususu* soran açık uçlu bir sorudur. Bu soruya verilen en popüler yanıtlar arkadaş edinme, özgüven, bilgi ve tecrübe kazanma ile globalleşme, çok kültürlülük, dil becerilerini geliştirme, Avrupalılaşma, ortaklık/network geliştirme gibi cevaplardan oluşuyor. Ancak bununla birlikte tezimizin ana konusuyla ilişkili olan empati, hoşgörü kazandırma gibi seçenekler de baskın olarak bulunmaktadır. Bununla ilgili soruya verilen bir takım yanıtlar Tablo 3.3.1’de gösterilmiştir.

TABLO 3.3.1 : “Erasmus+ Programlarının Bireylere Kazandırdığı En Önemli Husus Nedir?” sorusuna katılımcılardan gelen bir takım cevaplar

- *Dünyadaki her kültürü anlayıp saygı göstermek gerekir,*
- *Her ne kadar farklı olsak da ‘öz’ olarak hepimiz aynıyız,*
- *Kültürel farklılıklara rağmen hepimiz hemen hemen aynıyız,*
- *Bir ‘birbirimizi anlama kültürü’ geliştirilmesi,*
- *Kendi düşünce ve yönetimlerini bize sosyal medyanın gösterdiğinden çok daha iyi sunup düşüncelerimi iyileştiren insanlarla tanışma,*
- *Sosyal dahil edilmenin (inclusion) önemi,*
- *Dünyanın yaşadığımız ve kafamızda oluşturduğumuz baloncuktan çok daha fazla olması*
- *Siyaset çalışmak,*
- *Düşüncelerin değişimi,*
- *Çok kültürlü bir toplulukta farklı kültürlere nasıl saygı duyulması gerektiğini anlama*
- *Toplumda tartışılması pek de hoş karşılanmayan konuları artık daha kolayca tartışabilmek*
- *Çatışma çözümleri öğrenmek*
- *Hoşgörü, başkalarına ve onların düşüncelerine saygı, diğer ülkelerin kültürleri hakkında farkındalık,*
- *Bir sürü harika insanla tanışma fırsatı elde etmek, daha açık fikirli olmak ve başkalarının fikirlerine karşı daha hoşgörülü olmak,*
- *Başka insanlarla bir araya gelmeye daha açık olmak ve onlarla iletişim kurabilmek,*
- *Filistin’de kayıp olan konularla ilgili Model Birleşmiş Devletler (MUN)¹⁴ uluslararası tecrübemi artırdı, şimdi ülkeme geri döndüğümde edindiklerimi paylaşıyorum,*
- *Irkçılık her ne kadar Avrupa’da hızla yayılsa da, rengine inancına bakmadan seni sadece onlarla ortak hayaller ve kaygılara sahip insanoğlu olarak gören kişilerle tanışmak. Bu yüzden hala umut vardır,*
- *Nereye giderseniz gidin, sizinle aynı düşünce ve bakış açılarında sahip insanlar bulabilmek,*
- *İşbirliği ruhu,*
- *Uyum kapasitesinin artırılması,*
- *Kültürlerimiz arasındaki bütün farklılıklara rağmen hepimizin ‘daha iyi bir yarın’ ortak amacına sahip büyük bir aile olduğu gerçeği,*
- *Çeşitlilikte birlik*

¹⁴ MUN (Model United Nations), pek çok lise ve üniversitelerde öğrenciler tarafından düzenlenen ve binlerce öğrencinin bir araya geldiği ve temel olarak Birleşmiş Milletler’in farklı komitelerinin simülasyonu olarak öğrenciler tarafından canlandırıldığı etkinliktir. Toplantıda alınan kararlar Birleşmiş Milletler’e rapor olarak sunulur.

- *Kültürel farklılıkları daha çok tolere edebilme,*
- *Eşitlikçi Politikalar Yürütebilme,*
- *Kuralara uymak,*
- *Farklılıklara saygı göstermek,*
- *Evrensel bakış açısı geliştirme,*
- *Önyargılarının kırılması, tolerans kavramının gelişmesi,*
- *Evrensel düşünebilme,*
- *Ufkumuzun açılması,*
- *Farklı kültürleri tanımak, hoşgörü empati geliştirilmesi,*
- *Evrensel farkındalık,*
- *Kültürler arası hoşgörü olması,*
- *Dünyanın sınırlara ihtiyacının olmadığı,*
- *Daha demokratik bir insan olmak,*
- *Farklı kültürlerle karşı önyargının ortadan kalkması ve hoşgörü anlayışı geliştirilmesi*
- *Farklı kültürden insanlarla birlikte yaşama tecrübesi elde etme,*
- *Yerelde yaşanan sorunlara uluslararası çözümler getirebilmek.*

Bireysel kazanımlar bağlamında Erasmus+ programlarının etkilerini tespit etmek amacıyla hazırlamış olduğumuz bu bölüme katılımcıların verdiği cevaplar incelendiğinde programların bireylerde dil gelişimi, mesleki bilgi ve becerilerin artırılması gibi somut etkilerinin yanı sıra farklı kültür, etnisite ve dini kesimden insanları bir araya getirme ve etkileşim imkânı sunduğundan, öncelikle katılımcılara *farklı bakış açılarını görme, onları daha iyi anlayabilme fırsatı* sunduğu görülüyor. Etkileşim sonucunda da katılımcılar, doğal olarak bu tür programlarla *farkındalıklarının geliştiğini* ve bunun sonucunda aralarında her ne kadar din, dil, kültür, etnisite farklılıkları olsa da aslında *herkesin 'öz' olarak birbirleriyle aynı düşüncelere, aynı kaygılara sahip 'insanlık' ortak paydasına* paylaştıklarını fark ettiklerini belirtmektedirler. Programla etkileşimde bulunan bireyler, program sayesinde diğer kültürlerle karşı onların bakış açılarını anlama fırsatı yakaladıklarını, programların bir *'birbirimizi anlama kültürü'* geliştirdiklerini ve karşılıklı anlayıştan ötürü saygılarının arttığını ve bunun da sonucunda *önceden var olan önyargıların, düşüncelerin değişimiyle tolerans gösterme yetilerinin arttığını* belirtmektedirler.

Erasmus+ programlarının kattığı en önemli husus noktasında gelen cevapların büyük bir kısmı bu tür programların aslında bireylere ‘*adaptasyon kapasitesinin artırılması*’, ‘*işbirliği ruhunu artırm*’, çeşitliliklerle, ortaklıklarla elde edilen ‘*eşitlikçi politikalar yürütebilme*’, ‘*yerelde yaşanan sorunlara uluslararası çözümler getirebilme*’ olduğu görülmektedir. Günümüz dünyası, sürekli yeni teknolojik/hukuksal/düşünce yapısında gelişmeler doğrultusunda gelişmekte ve güncel sorunları daha iyi ele alabilme, sorunlara çözüm bulabilme adına sürekli yeniliklere gebedir ve böyle olması da gerekmektedir. Ancak adaptasyon kapasitesi düşük, farklılıklara, yeniliklere kapalı olan bireyler sürekli bir tepki mekanizması içinde olacak olup sorunlara çözüm olarak şiddete başvurabileceklerdir. Bir grubun, etnisitenin haklı veya haksız bir hak talebine demokratik yollardan değil de şiddete başvurarak çözüm aramaya kalkışması ve sorunlarına demokratik, uluslararası çözümler değil de etki-tepki mekanizmasıyla gelişen şiddete başvurarak ele alan toplumlar sorunlarına kalıcı bir çözüm bulamayıp kendilerini kısır bir döngünün içerisinde bulmaktadırlar. Bu anlamda tabi ki Erasmus+ programlarının bu soruna tek çözüm olduğunu iddia etmiyoruz, elbette ki bugün ülkeler gerekli hukuksal düzenlemeler veya diğer demokratik yöntemlerle sorunlarına çözüm bulmaya çalışmaktadırlar. Biz de bunu destekliyoruz ancak bununla birlikte Erasmus+ programlarının bireylere kattığı adaptasyon kapasitesinin artırılması, işbirliği ruhunu artırma, sosyal katılım hakkında farkındalık, ortaklıklar ve eşitlikçi politikalar yürütebilme, ile bireylerin farklılıklara karşı farkındalık ile toplumun yapı taşlarını oluşturan bireylerin hoşgörüsü artacak, programların ana hedeflerinden olan yerelde yaşanan sorunlara uluslararası çözümler getirebilecek daha demokratik olma gibi değerlerle ülkeler, sorunlarına daha kalıcı ve toplumda daha çok kişinin benimsediği, tabandan tavana, bireylerde içten güdülenmenin olduğu çözümler bulabileceklerdir.

Ankete katılan bireyler programlarla belki kimimizin edinmek için akademik çalışmalar yaptığı *çatışma çözümleri öğrenme*, insanlar arasında çok da ‘*hoşa gitmeyen*’ konuları tartışabilme gibi becerileri de edindiklerini belirtmektedirler. Burada elbette ki programların bu becerileri edinme için akademik bir çalışmanın

yerini tuttuğu ima edilmemektedir, ancak bu tür programlarla bireyler hem birebir uygulamanın olduğu hem de damıtılmış bilgilerin bulunduğu az zamanda çok büyük bir farkındalık ve bilgi elde etme fırsatı yakalamaktadırlar.

Katılımcıların değindiği çok önemli olan bir diğer husus ise elbette ki *'medyanın rolü'* üzerinedir. Katılımcılar medyanın da farklı topluluklara karşı şu an bizde bulunan önyargıların oluşmasında büyük etkisi olduğunu belirtmektedirler. Programlarla tanıdıkları bireylerin aslında medya ve çevremizden edindiğimizden her ne kadar bir kısmı doğru da olsa çoğunlukla doğru olmayan çok daha farklı bir yüzü olduklarını keşfettiklerini belirtiyorlar. Bu da bizlere önyargıların kaldırılması ve hoşgörü kültürünün oluşturulması bağlamında topluluklar arası ortak temas noktalarının oluşturulması ve de medyanın rolünün ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Çeşitli organizasyonlar, programlar ve eğitimlerle bir araya gelen insanlar birlikte vakit geçirerek birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı yakalayacaklardır ve bununla aslında önceden önyargıları olan topluluklara da karşı gerçekten kendilerinde olan önyargıların o bireylerde/topluluklarda olup olmadıklarını birebir yaşayarak görme fırsatı elde edeceklerdir.

Katılımcılardan biri programlar sayesinde dünyadaki temas kurma fırsatı yakaladığı diğer topluluklarla aslında *'Bütün kültürel farklılıklara rağmen "daha iyi bir yarın" ortak amacını paylaşan büyük bir aile'* olduğumuzu keşfettiğini belirtirken, Yunanistanlı, programlarla 5 ülkeye giden bir diğer katılımcı ise katılımcı ise verdiği cevapta 'her ne kadar ırkçılık Avrupa'da bir kez daha artsa da; rengine, dinine, düşüncelerine takılmaksızın aynı düşlere ve kaygılara sahip insanlar gördüğünü, bu yüzden hala umudunun olduğunu' belirtiyor.

Bölümü toparlamak gerekirse, toplumun temel taşlarını oluşturmakta olan insanlar, doğası gereği sosyal bir varlık olduklarından sürekli olarak birbirlerinden etkilenmekte ve birbirlerini etkilemektedirler. Çeşitli ülkelerden ve farklı geçmişlere sahip olan insanları bir araya getirip etkileşim oranını daha da artırma fırsatı sunan bu tür programlarla ulaşılan kişi sayısı da yıldan yıla başarılı bir şekilde artmakta ve bu da Erasmus+ programlarının etkilerinin daha çok kişiye nüfuz etmesini

sağlamaktadır. Programların dil gelişimi, mesleki bilgi ve tecrübe kazandırılması, arkadaş edinme, Avrupalılaşıma gibi kişisel kazanımlar ve Avrupa'nın şu anda karşı karşıya olduğu ve gelecekte muhtemelen karşılaşacağı sorunlara çözüm bulma, sadece Avrupa'yı değil aynı zamanda bütün dünyayı ilgilendiren meseleler hakkında farkındalığı artırma, bireyleri topluma entegre etme (inclusion), ve sosyal adaleti sağlama ile gençler ve karar alıcılar arasında diyalogu artırma gibi genel kazanımların çok daha ötesinde etkileri olduğu görülüyor.

Erasmus+ programlarına katılan bireyler farklı kültür, etnisite ve dini kesimden insanlarla bir araya gelme ve etkileşim imkânı elde ettiklerinden, farklı bakış açılarını görebilecek, başkalarını daha iyi anlayabilme fırsatı elde ederek farkındak geliştirecek ve diğer kültürlerle karşı onların bakış açılarını anlama fırsatı yakalayacak olup onlara karşı geliştirilen anlayıştan ötürü önceden var olan önyargıların, düşüncelerin değişimiyle tolerans gösterme yetilerini ve adaptasyon kapasitelerini artıracaklardır. İşbirliği ruhunun artırılması, çeşitlilikler ve yapılan ortaklıklarla eşitlikçi politikalar yürütebilme, yerelde yaşanan sorunlara uluslararası çözümler getirebilme, çatışma çözümleri öğrenme, insanlar arasında 'hoşa gitmeyen' konuları tartışabilme gibi beceriler edinebileceklerdir. Medyanın rolü hakkında farkındalığın artırılması ve adaptasyon kapasitesinin artırılmasıyla yerelde yaşanan sorunlara uluslararası çözümler getirebilmeye çalışan bireyler daha demokratik olabilecek, sorunlarına daha kalıcı ve toplumda daha çok kişinin benimsediği tabandan tavana, bireylerde içten güdülenmenin olduğu çözümler bulabileceklerdir.

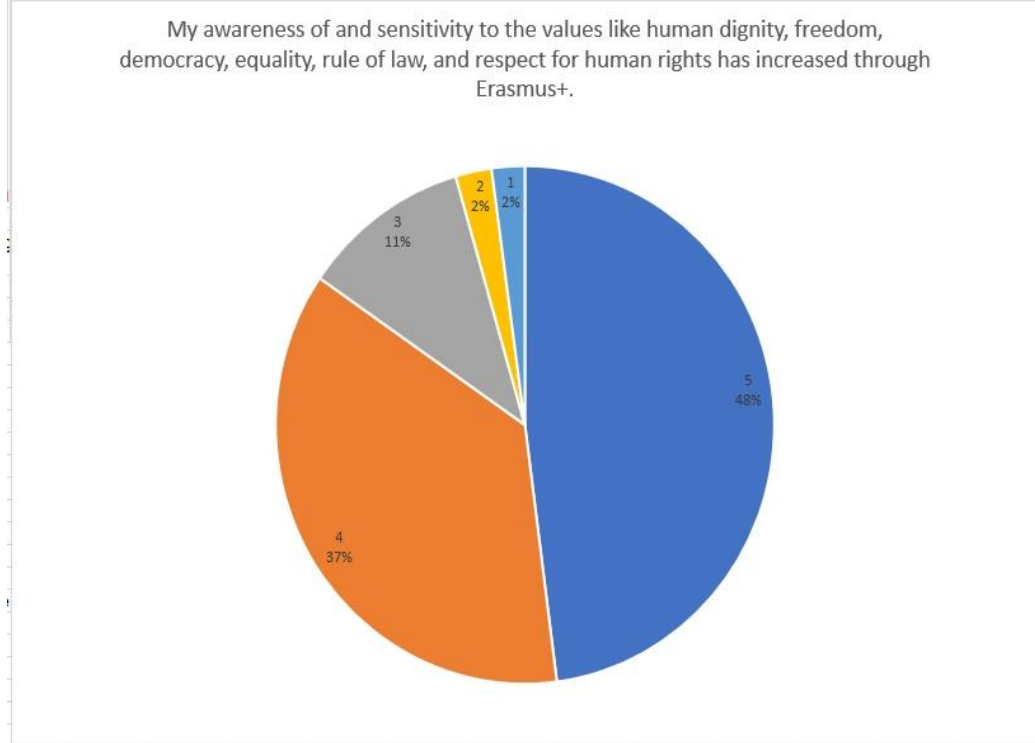
Erasmus+ programlarıyla sağlanan çeşitli organizasyonlar, programlar ve eğitimlerle bir araya gelme fırsatı yakalayan katılımcılar, birlikte vakit geçirerek birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı yakaladıklarını bununla aslında önceden önyargılı oldukları topluluklara da karşı gerçekten kendilerinde olan önyargıların o bireylerde/topluluklarda olup olmadıklarını birebir yaşayarak görme fırsatı elde ettiklerini belirtmektedirler.

3.4. Erasmus+ Programlarının Hoşgörü Kültürü Oluşturmada Yeri ve Önemi

Anketimizin son bölümü ve asıl ölçmek istediğimiz husus olan Erasmus+ programlarının hoşgörü kültürü oluşturulması üzerine etkileri ile ilgili olan bu bölümde katılımcılara 4 adet 5’li likert ölçeğinin kullanıldığı soru ve 2 adet biri kapalı biri açık uçlu birbirine bağlı olan toplamda 6 soru yöneltildi.

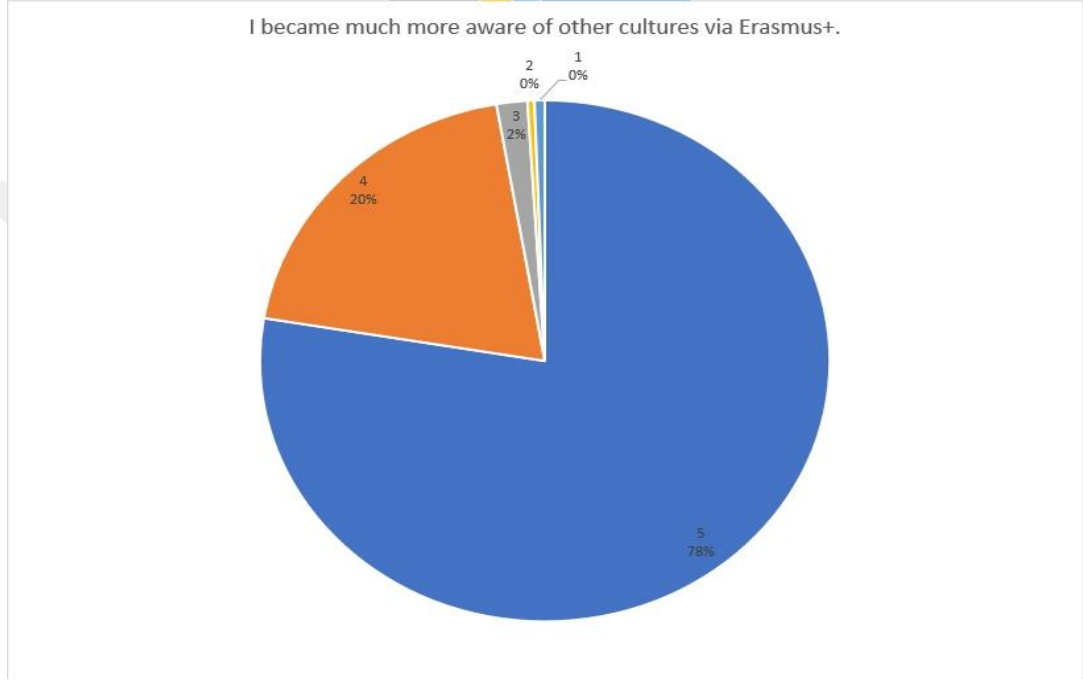
Programların hoşgörü kültürü oluşturulması üzerine etkilerini ölçmek amacıyla sordüğümüz ilk soru olan *‘Erasmus+ sayesinde insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi değerleri tanımam ve bunlara duyarlılığım arttı.’* düşüncesine katılımcıların %48’ i kesinlikle katıldığını, %37’ si yine bu düşünceye katıldıklarını belirtmiş olup %11’ lik kısım kararsız kaldığını ve sadece %4’ lük dilim bu düşünceye katılmadığını belirtmiştir. (Bkz: Grafik 3.4.1)

Grafik 3.4.1: Erasmus+ Programlarının İnsan Onuru, Demokrasi, Özgürlük, Hukukun Üstünlüğü, Eşitlik ve İnsan Haklarına Saygı gibi Değerleri Tanıtma ve Bunlara Duyarlılığı Artırmaya Etkisi

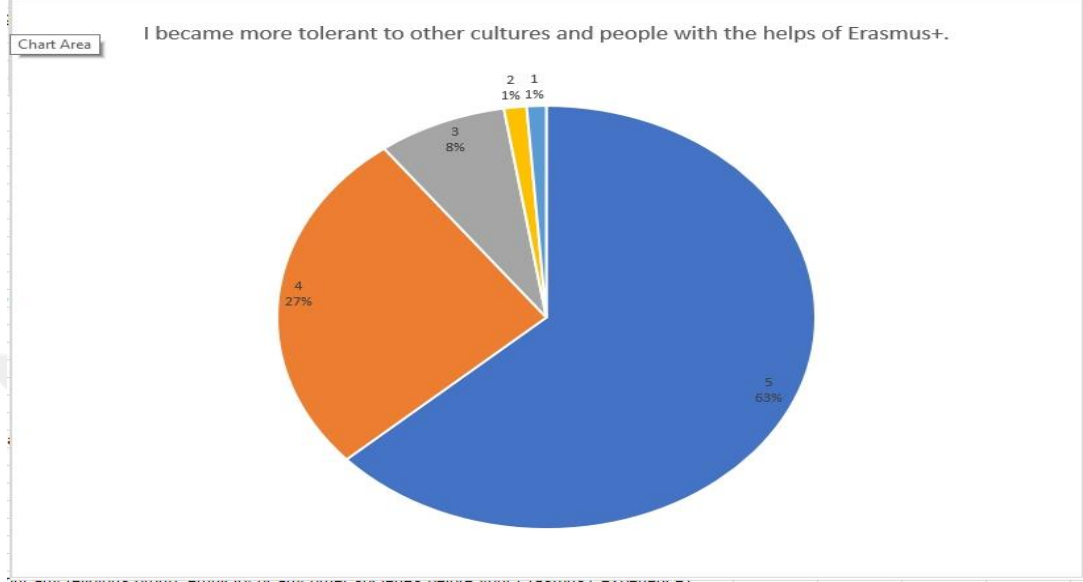
Programların bireyin başka kùltùrlere karşı farkındalıklarını ne derece artırdığı ile ilgili olan soruya katılımcıların totalde %98'i olumlu cevap vermiş olup, %2'lik kısım kararsız kalmış ve bu soruya olumsuz cevap veren hiçbir katılımcı olmamıştır. (Bkz: Grafik 3.4.2)

Grafik 3.4.2: Erasmus+ Programlarının Başka Kùltùrlere Karşı Farkındalığı Artırmaya Etkisi

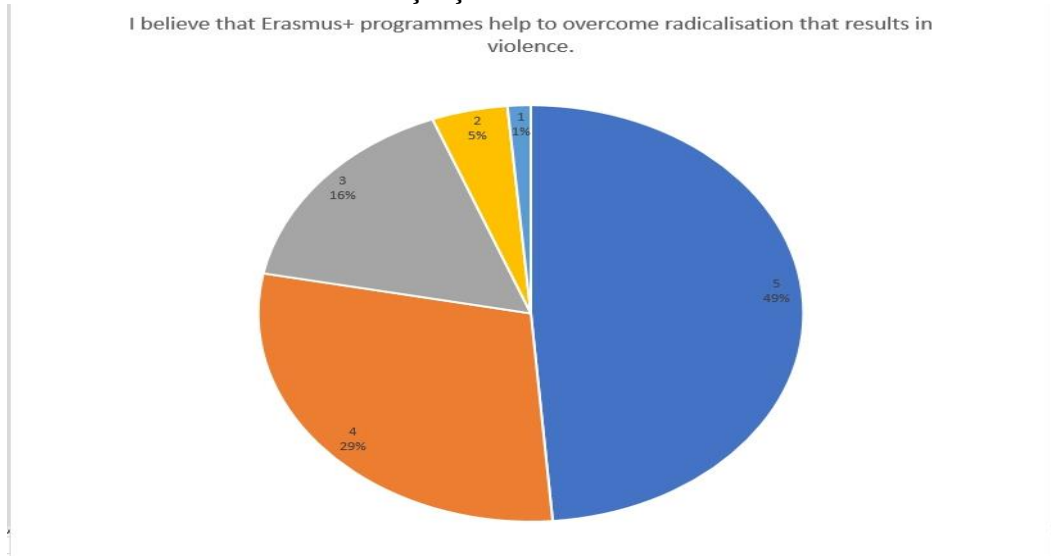
Üçüncü sorumuz ve de tezin ana faktörlerinden biri olan katılımcıların programlar sayesinde hoşgörülerinin artıp artmadığını test etmeye çalıştığımız bu soruda katılımcıların %63'ü 'Evet kesinlikle hoşgörüm arttı' %27'si yine bu fikre katılarak toplamda %90 olumlu cevap alınmış olup; katılımcıların %8'i kararsız kalmış ve %2'si bu düşünceye katılmamıştır.(Bkz: Grafik 3.13) Bu tablo bize aslında Erasmus+ programlarının hoşgörü kültürü oluşturulmasına ne derece etkisi olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Grafik 3.4.3: Erasmus+ Programlarının Bireylerde ‘Hoşgörü’ Oluşturmaya Etkisi

‘Erasmus+ programlarının bireylerde şiddete yol açan radikalleşmeyle başa çıkmada yarar sağlayacağına inanıyorum’ öncülünü verdiğimiz soruda katılımcıların totalde %78’i bu düşünceye katılmış; %16’sı kararsız kalmış olup %6’lık kesim ise bu düşünceyi desteklememiştir. (Bkz: Grafik 3.4.5)

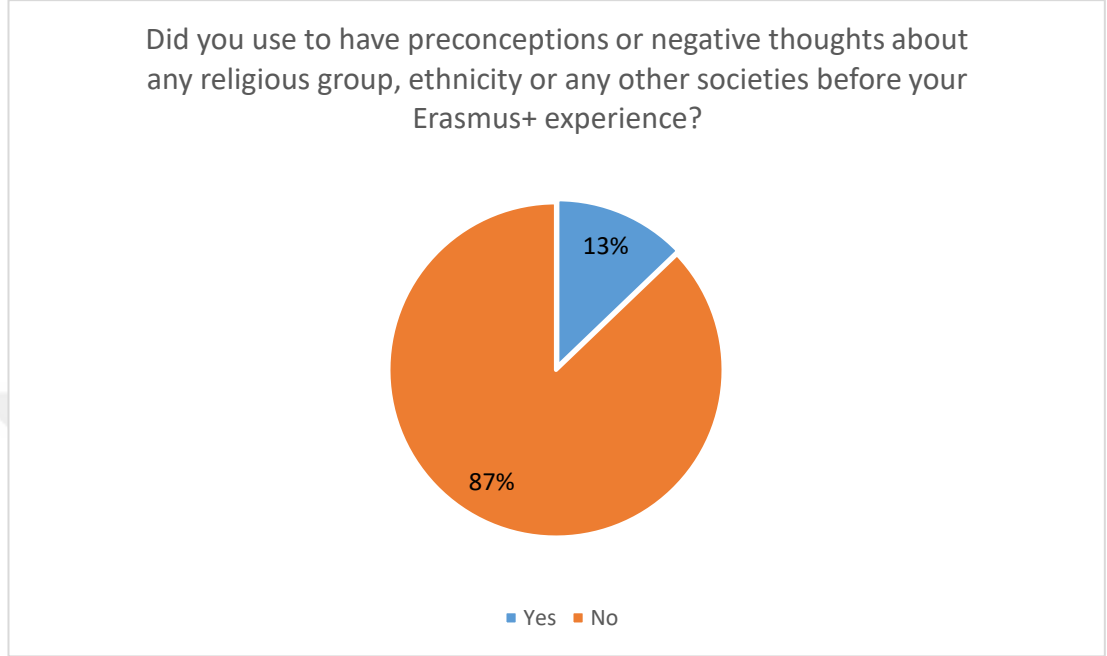
Grafik 3.4.5 : Erasmus+ Programlarının Şiddete yol Açan Radikalleşmeyle Başa Çıkmada Etkileri

‘Erasmus+ seyahatiniz öncesinde belirli bir dini, etnik ya da başka topluluğa karşı önyargınız veya olumsuz düşünceniz var mıydı?’ diye yönelttiğimiz soruda katılımcıların %87’si ‘Hayır’ cevabını vermiş olup yalnızca %13’lük dilim program öncesi başka herhangi bir topluluğa önyargısı olduğunu onaylamıştır.(Bkz: Grafik 3.15) Ancak; enteresan bir şekilde bireylerin başka topluluklara önyargılarının olup olmadığını dolaylı olarak ölçmek amacıyla sorduğumuz anketteki diğer sorulara verdiği cevaplardan aslında katılımcıların büyük çoğunluğunun farklı topluluklara program öncesinde önyargılarının olduğu görülmektedir. Nitekim katılımcılardan birkaç tanesi bu durumu bizzat kendileri dile getirmişlerdir. Şahsımın katılmış olduğu 6 ülkeden(Türkiye, Norveç, Fransa, Almanya, Polonya ve Slovakya) insanların bir araya geldiği programdaki çoğu katılımcı Türkiyeli bayan katılımcıların böyle modern giyindiklerini gördüklerine çok şaşırıldıklarını belirtiyorlardı. Program vasıtasıyla bizimle tanışmadan önce Türkiye’de bütün kadınların siyah elbise içinde ve de pek bir eğitim görmediklerini sandıklarını ifade ediyorlardı. Benzer şekilde Erasmus+ programlarının bireylere kazandırdığı en önemli hususu sorduğumuz soruya verilen cevapların da yine programlar öncesinde bireylerin daha önceden doğrudan temas kurmadıkları topluluklara karşı önyargıları olduğunu destekler niteliktedir.

Programlarda proje yöneticilerinin çok kültürden insanlarla temasta bulunduğu ve daha çok tecrübeden dolayı daha iyi tespitler yapabilme imkanı elde edebildiği şüphesiz. Ankete katılan bir proje yöneticisinden örnek vermek gerekirse *“No specific example, but generally people have prejudices about other cultures, which via the Erasmus+ programmes are being put down.”* cevabıyla Danimarka’lı bir proje yürütücüsü, belirli bir örnek vermemekle beraber insanların farklı kültürlerle karşı genelde önyargılarının olduğunu, ve bu önyargıların Erasmus+ programlarıyla azaldığını belirtmektedir. Bir diğer katılımcı ise *“Aslında herkesin önyargıları olduğunu, bu soruya ‘hayır önyargım yok’ cevabını verenlerin aslında doğru söylemediklerini iddia ediyor. Bu bilgilerden yola çıkarak katılımcıların bu soruyu yanıtlarken aslında biraz çekimser davrandığını söyleyebiliriz.*

Grafik 3.4.6: Katılımcıların Program Öncesi Herhangi Bir Dini Grup, Etnisite veya Diğer Topluluklara Karşı Önyargıları

Bu bölümün ve tezimizin de son sorusu ve de bir önceki soruyla ilişkili olan, program öncesi herhangi bir topluluk, etnisite veya dini gruba karşı ‘evet’ cevabını vererek evvelden önyargıları olduğunu onaylayan kişilerden bunu bir örnek veya örneklerle açıklamalarını istediğimiz soruya verilen cevaplar da nitekim bu düşünceyi destekler nitelikte. Katılımcıların program öncesinde varsa başka topluluklara önyargılarının neler olduğunu sorduğumuz soruya verilen cevapları incelediğimiz zaman önyargıların nedenleri, verilen cevaplardan hareketle *dini inançlara dayalı çeşitli sebepler, başka kültürleri tanıma eksikliğinden kaynaklanan nedenler, medyanın etkisi, ülkeler arası eskiden yaşanan çeşitli savaş ve husumetlerden kaynaklanan sebepler, milliyetçilik ve çeşitli kültürler hakkında yaygınlaşan basmakalıp bilgilerden kaynaklanan nedenler* olduğu görülmektedir.

Önyargıların dini nedenlerle ilişkilendiği cevaplara göre katılımcıların büyük çoğunluğunun program öncesinde Müslüman topluluklara önyargıları olduğunu, programla bu önyargıların bir kısmının yıkıldığını belirtmişlerdir. Müslüman olan katılımcılardan da bir kısmı programa katılmadan önce başkalarının kendi dini inancı

ve dini inanç sembollerinden ötürü kendilerine karşı önyargı olabileceğini düşündüklerini ancak programla tablonun kısmen tahmin ettikleri gibi olduğunu ancak aslında tamamen öyle olmadığını fark ettiklerini belirtiyorlar. Dini inanç etkeniyle ilgili olan cevaplar dini olarak çoğunlukla *Müslüman* topluluklara karşı önyargılar olduğunu gösterse de bununla birlikte diğer çeşitli dinlerin mensubu kişilere de önyargıları olduğunu belirtenler de mevcut elbette. Katılımcının biri program deneyimi öncesinde Hristiyanların soğuk ve yardımseverlikten uzak olduğunu düşündüğünü fakat sonradan bazı Hristiyanların ne kadar yardımsever ve samimi olduğunu gördüğünü ve yaşadığını belirtiyor. Bir diğer katılımcı nedenini bilmediğini ancak Müslümanların sürekli terörizmle ilişkilendirildiği; bir diğeri ise bütün Türkiyeli kadınların hepsinin çarşafı olduğunu zannettiğini ancak programla gayet seküler ve normal herhangi bir Avrupalı gibi giyindiklerini gördüğünü; bir diğer katılımcı Müslüman kadınların kendi kafasında önceden olan basmakalıp düşünceden ziyade açık ve bağımsız olduklarını gördüğüne çok şaşırdığını belirtiyor. Dikkat çeken diğer 2 cevap da şu şekildedir. Katılımcının biri ‘aslında hepimize önceden kendi dinimizden daha üstün bir din olmadığını’ öğretildiğini -ki bunun tamamen yanlış olduğunu- belirtiyor. Son olarak bir katılımcının verdiği cevap ise aslında dinle olan tablonun özetini tam olarak bize gösterir mahiyette: *“eskiden dinlerin birbirinden çok bağımsız olduğunu düşündüğünü, ancak sonradan Erasmus+ sayesinde ilahi dinlerin birbirini tamamlayan, birbirinin devamı olduğunu anladığını”* belirtiyor. Bütün bu cevaplardan hareketle Erasmus+ programlarıyla çeşitli dinlerden insanlarla temas fırsatı yakalayabilen katılımcıların aslında toplumların birbirine karşı önceden oluşturulmuş olan dini kaynaklı önyargıların programla büyük derecede kırıldığını, ”din” boyutuna daha gerçekçi yaklaşabilme fırsatı elde ettiklerini belirtiyorlar.

Bir diğer en popüler olan önyargı nedeni ise ırkçılık ve toplumlar arası geçmişte yaşanan savaşlar/husumetler ile ilgilidir. Burada yer alan yanıtlardan bir kısmı ise şu şekildedir. Katılımcının birisi “asla renkli (zenci) birisiyle arkadaşlık kuramayacağını sandığını” belirtiyor, bir diğer katılımcı ise önceden bir toplumla

ilgili edindiği bilgilerin aslında gerçekte öyle olmadığını görünce çok utandığını belirtiyor, diğer cevaplar ise ülkeler arasında geçmişte yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanan önyargılar ile ilgilidir. Buradan da anlaşılıyor ki Erasmus+ programları milliyetçilik ve toplulukların geçmişte yaşadıkları savaştan kaynaklanan önyargıları kırma noktasında katılımcılara güzel bir fırsat sunmaktadır. Katılımcıların ankete verdiği bütün cevapları detaylarıyla görmek için kaynakçada verilen anket sonuç linki incelenebilir.

Erasmus+ programlarının bireylerde hoşgörü kültürü oluşturulması üzerine etkilerini ölçmek ve somut veriler sunabilmek amacıyla hazırlanan bu bölümde Erasmus+ programlarının gerek genel kazanımları olan Avrupa'nın hem şimdi, hem de gelecekte muhtemelen karşılaştacağı temel sorunların üstesinden gelme noksanında katkı sağlama, sadece Avrupa'yı değil bütün dünyayı ilgilendiren güncel problemler hakkında farkındalığımızı artırma, bireyleri sosyal eşitliğe ve bireyleri topluma entegre etmeye teşvik etme, gençler ve karar alıcılar arasındaki diyalogu destekleme ile gerekse bireysel kazanımlar olan katılımcıların yabancı dil ile mesleki/bilimsel bilgi ve yeteneklerinin geliştirilmesi, bireyleri Avrupalılaştırma, noktasında dolaylı olarak etki ettiği görülmektedir. Aynı zamanda programların hoşgörü kültürü oluşturulması üzerine doğrudan etkilerinin ölçülmeye çalışıldığı program sayesinde bireylerin insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi değerleri tanıma ve bunlara duyarlılıklarının artırılması, başka kültürler hakkındaki farkındalığın artırılması, gerek dini, gerek ırkçılığa dayanan, gerekse geçmişte ülkeler arası yaşanan savaşlardan kaynaklanan ve de gerekse medyanın oluşturduğu etkiden kaynaklanan önyargıların kırılması, başka kültürlere ve insanlara karşı hoşgörünün artması ve bireylerde şiddete yol açan radikalleşmeyle başa çıkma noktasında büyük fayda sağladığı görülmektedir.

SONUÇ

Avrupa'da, Türkiye'de, Ortadoğu'da ve dünyanın diğer coğrafyalarında artan terörist saldırıları, katliamlar, savaşlar, şiddete ve terörizme yol açan radikalleşmenin, tahammülsüzlüğün, günümüz dünyasında maalesef yeniden arttığını göstermektedir. Bu tür olaylara sadece saldırıların yaşandığı ülkeler değil, bütün diğer devletler de aynı şekilde maruz kalma ihtimali ile karşı karşıya olduğundan, AB bugün bu tür olayları önleme ve bunlarla mücadele için ortaklık, ağ kurma, fon ve iyi pratiklerin birlik düzeyinde değişimi ve uygulamaların artırılması, temel değerlerin birlik içinde teşvik edilmesini her zamankinden daha çok desteklemektedir.

Avrupa'da ve dünya çapında sorunların nedenleri çeşitli olmakla birlikte sorunlara çözüm olarak temel insan haklarına saygı, kültürlerarası çeşitli pratiklerle empati duygusunun geliştirilmesi, işsizliğin giderilmesi, ve de en önemli bir diğer husus olarak eğitim gibi seçenekler sıralanabilir. Öncelikle hoş görmek için empati kurabilmek gerekir, empatinin oluşturulabilmesi için kendimizi başkalarının gözünden görmek gerekir ya da iş sahibi olabilmek veya insan haklarına saygının oluşturulabilmesi için yine eğitim ve hoşgörünün benimsenmesi gerekir. Çerçeveyi biraz daha genişlettiğimiz zaman empati ve hoşgörünün oluşabilmesi için de bir takım pratikler, eğitimler, programlar, belki çeşitli değişim programları çok yararlı olacaktır. Bu anlamda Avrupa Birliği'nin ilk olarak 1987'de başlattığı Erasmus programlarının başlangıç tarihinden günümüze dek hoşgörü kültürünün oluşturulmasında kat ettiği yol küçümsenmeyecek derecede önem arz etmektedir. Ayrıca sunulan programlar bugün her ne kadar toplumun her kesiminden her yaş grubuna hitap etse de, özellikle gençlik değişim projeleri genç nüfusun taşıdığı potansiyel itibarıyla günümüz güncel problemlerine çözüm sunma noktasında bir kez daha önemini katlamaktadır.

Eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarında kişilere, yaş ve eğitim geçmişlerine bakılmaksızın yeni beceriler kazandırılması, onların kişisel gelişimlerinin güçlendirilmesi ve istihdam olanaklarının artırılması ile kalite

iyileştirmesi, innovasyon, mükemmellik ve uluslararasılaşmasını hızlandırmayı amaçlayan Erasmus+ programları bu anlamda sundukları imkanlarla işsizliğin azaltılması, kurum/kuruluşlara ve çalışanlara eğitim ve işbirliği fırsatları sağlayarak bütün vatandaşlarının ve de özellikle gençlerin demokratik hayatta aktif olarak rol almasını sağlama, sosyal marjinalleşmenin önlenmesi, suç oranlarının düşürülmesine, ya da bireylerin topluma aidiyet duygusunu artırmaya alternatif bir yöntem olarak sporun teşviki, eğitim, öğretim ve gençlik alanlarındaki reformlar, politika yapıcılar ve paydaşlar arasında paylaşılmış bir vizyon, farklı alan ve düzeyler arasında işbirliği ile daha iyi işleyen eğitim-öğretim sistemleri ve gençlik politikaların oluşturulması gibi faaliyetlerle doğrudan veya dolaylı olarak bireyi topluma kazandırma, hoşgörü kültürünün oturduğu pozitif bir toplum oluşturmaya ilişkin söz konusu hedeflerin gerçekten de başarılıp başarılmadığını analiz etmek amacıyla yaptığımız çeşitli meslek ve yaş gruplarından oluşan 49 ülkeden, toplamda 502 katılımcıdan verinin toplandığı bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre programların dil gelişimi, mesleki bilgi ve tecrübe kazandırılması, arkadaş edinme, Avrupalılaşma gibi kişisel kazanımlar ve Avrupa'nın şu anda karşı karşıya olduğu ve gelecekte muhtemelen karşılaşıacağı sorunlara çözüm bulma, sadece Avrupa'yı değil aynı zamanda bütün dünyayı ilgilendiren meseleler hakkında farkındalığı artırma, bireyleri topluma entegre etme (inclusion), ve sosyal adaleti sağlama ile gençler ve karar alıcılar arasında diyalogu artırma gibi genel kazanımların çok daha ötesinde daha ötesinde etkileri olduğu görülüyor.

Farklı kültür, etnisite ve dini kesimden insanları bir araya getirme ve etkileşim imkanı sunan Erasmus+ programlarıyla elde edilen deneyimler sonucu katılımcıların *farklı bakış açılarını görme, farklılıkları daha iyi anlayabilme fırsatı* elde etme, farkındalığın geliştirilmesi, ve bunun sonucunda aralarında her ne kadar din, dil, kültür, etnisite farklılıkları olsa da aslında *herkesin 'öz' olarak aynı kaygılara sahip 'insanlık' ortak paydasına paylaştıklarını fark ettikleri* anlaşılmaktadır. Programla etkileşimde bulunan bireylerin program sayesinde diğer kültürlerle karşı onların bakış açılarını anlama fırsatı yakaladıkları, programların

'birbirimizi anlama kültürü' geliştirdiğini ve program sayesinde katılımcıların birbirlerine saygılarının arttığını ve bunun da sonucunda *önceden var olan önyargıların, düşüncelerin değişimiyle tolerans gösterme yetilerinin arttığını* gözlenmiştir. *Adaptasyon kapasitesinin artırılması, işbirliği ruhunu artması, çeşitliliklerle ve ortaklıklarla ve eşitlikçi politikalar yürüterek yerelde yaşanan sorunlara uluslararası çözümler getirebilme fırsatları elde ettikleri* anlaşılmaktadır.

Sürekli yeni teknolojik/hukuksal/düşünce yapısında gelişmeler doğrultusunda gelişmekte olan dünyamız, güncel sorunları daha iyi ele alabilme, sorunlara çözüm bulabilme adına sürekli yeniliklere gebedir olduğundan, adaptasyon kapasitesi düşük, farklılıklara, yeniliklere kapalı olan bireylerin sürekli bir tepki mekanizması içinde olacak olup sorunlara çözüm olarak şiddete başvurabileceklerdir. Bir grubun, etnisitenin haklı veya haksız bir hak talebinde demokratik yollardan değil de şiddete başvurarak çözüm aramaya kalkışması ve sorunlarına demokratik, uluslararası çözümler değil de etki-tepki mekanizmasıyla gelişen şiddete başvurarak ele alan toplumlar sorunlarına kalıcı bir çözüm bulamayıp kendilerini kısır bir döngünün içerisinde bulmaktadırlar. Erasmus+ programlarının bireylere kattığı adaptasyon kapasitesinin artırılması, işbirliği ruhunu artırma, sosyal katılım hakkında farkındalık, ortaklıklar ve eşitlikçi politikalar yürütebilme ile bireylerin farklılıklara karşı farkındalık ile hoşgörüsü artacak, programların ana hedeflerinden olan yerelde yaşanan sorunlara uluslararası çözümler getirebilme daha demokratik olma gibi değerlerle ülkeler, sorunlarına daha kalıcı ve toplumda daha çok kişinin benimsediği, tabandan tavana, bireylerde içten güdülenmenin olduğu çözümler bulabilme arayışa sevk ettiği anlaşılmıştır. Programlara katılan bireylerin aynı zamanda bu tür programlarla hem birebir uygulamanın olduğu hem de damıtılmış bilgilerin bulunduğu *çatışma çözümleri öğrenme*, insanlar arasında çok da *'hoşa gitmeyen' konuları* tartışabilme gibi becerileri de edindiklerini, az zamanda çok büyük bir farkındalık ve bilgi elde etme fırsatı yakaladıkları görülmektedir.

Farklı topluluklara karşı şu an bizde bulunan önyargıların oluşmasında medyanın büyük etkisi olduğu, Erasmus+ programlarının bireyler hakkında aslında

medya ve çevreden önceden edinilen bilgilerin kısmen doğru olmadığını birebir gözlemlene fırsatı sunduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda önyargıların kaldırılması ve hoşgörü kültürünün oluşturulması bağlamında topluluklar arası ortak temas noktalarının oluşturulması ve de medyanın ne kadar önemli olduğunu çeşitli organizasyonlar, programlar ve eğitimlerle bir araya gelen insanlar birlikte vakit geçirerek birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı yakalayarak, bununla aslında önceden önyargıları olan topluluklara da karşı gerçekten kendilerinde olan önyargıların o bireylerde/topluluklarda olup olmadıklarını birebir yaşayarak görme fırsatı elde ettikleri anlaşılmaktadır.

Farklılıkları anlayabilme, başkalarının eksiklik ve hatalarına yapıcı ve anlayışlı bir dille yaklaşabilme ve başkalarıyla olan sorunları şiddete, husumete ve düşmanlığa başvurmadan çözüme kavuşturmak için çabalama anlamına gelen hoşgörü bağlamında Erasmus+ programlarının bireylerde insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi değerleri tanıma ve bunlara duyarlılıklarının artırılması, başka kültürler hakkındaki farkındalığın artırılması, gerek dini, gerek ırkçılığa dayanan, gerekse geçmişte ülkeler arası yaşanan savaşlardan kaynaklanan ve de gerekse medyanın oluşturduğu etkiden kaynaklanan önyargıların kırılması, başka kültürlere ve insanlara karşı hoşgörünün artması, ve bireylerde şiddete yol açan radikalleşmeyle başa çıkma noktasında büyük fayda sağladığı görülmektedir. Programların çoğulculuk, ayırıcılığın olmaması, tolerans, adalet, dayanışma, ve eşitlik gibi kavramları AB değerlerinin en odak noktasında tuttuğu; önem değeri düşürülmüş genç kitleye ulaşarak, kültürlerarası ve dinler arası çeşitliliği ortak özgürlük, tolerans, insan haklarına saygı değerlerini yaygınlaştırarak bunlara teşvik ettiği; ortaklık, network kurma, hibe ve iyi pratiklerin AB düzeyinde değişimini ile yerel aktörler gerek uzun gerekse kısa vadede radikalleşmeyi önleme ve engellemeye katkıda bulunabildiği anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- AB. (2012). “Herkes İçin Erasmus” Programı. <http://www.ab.gov.tr/47163.html>. Erişim Tarihi: 10.07.2018.
- ABC Hukuk. (2019). Kopenhag Kriterleri. <http://www.abchukuk.com/arsiv/kriter.html>. Erişim Tarihi: 05.05.2019.
- Academia. (2019). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. https://www.academia.edu/12298654/Avrupa_İnsan_Hakları_Sözleşmesi_Türkçe. Erişim Tarihi: 03.04.2019.
- Agius, E., Ambrosewicz-Jacobs, J. (2003). *Towards a Culture of Tolerance and Peace*. Canada: International Bureau for Children's Rights.
- AİHS. (1950). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. <https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> Erişim Tarihi: 05.05.2019.
- AİHS. (1950). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf. Erişim Tarihi: 11.06.2019.
- Alpan, B. (2015). “Bir İmkan Olarak Avrupalılık Kimliği: Türkiye-AB İlişkileri Tartışmanın Neresinde?” *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 23. Sayı. 2, 5-26.
- Armstrong, W., Anderson, J. (2007). *Geopolitics of European Union Enlargement: the Fortress Empire*. USA and Canada: Routledge.
- Aslan Ö.(2001). “Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. 5. Sayı 2. 357-380.
- Avrupa Birliği. (2019). Goals and Values of the EU. <https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-briefen>. Erişim Tarihi: 10.05.2019.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2019). Avrupa Birliği'nin Tarihçesi. <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnin-tarihcesi-82#>. Erişim Tarihi: 10.05.2019.
- Avrupa Komisyonu. (2016). Avrupa Güvenlik Ajandası: Etkili ve Sürdürülebilir Bir Güvenlik Birliği'ne Doğru İlk İlerleme Raporu. https://ec.europa.eu/cyprus/news/avrupa-guvenlik-ajandası-etkili-ve-surdurulebilir-bir-guvenlik-birliğine-dogru-ilk-ilerleme_tr. Erişim Tarihi: 04.04.2018.

- Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi Bloğu. (2019). Promoting Tolerance in the EU. <https://epthinktank.eu/2015/11/16/promoting-tolerance-in-the-eu/>. Erişim Tarihi:02.04.2019.
- Avrupa Parlamentosu. (2018). The Treaty of Lisbon. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>. Erişim Tarihi: 10.05.2019.
- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi. (2013). Erasmus+: Eğitim, Öğretim, Gençlik ve Spor Alanındaki Birlik Programını Kuran 11 Aralık 2013 tarih ve 1288/2013 Sayılı Tüzüğü. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0050:0073:EN:PDF>. Erişim Tarihi: 15.06.2017.
- Benhabib, S. (2007). “Another Universalism: On the Unity and Diversity of Human Rights”. In *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*. Cilt. 81. Sayı. 2, 7-32.
- Bennhold, K. (2005). “Quietly Sprouting: A European Identity”. *International Herald Tribune*, Sayı. 26. 1-3.
- Black, S. (2007). “Locke and the Skeptical Argument for Toleration”. *History of Philosophy Quarterly*, Cilt. 24. Sayı. 4, 355-375.
- Bloom, W. (1993). *Personal Identity, National Identity and International Relations*. Australia: Cambridge University Press.
- Bokova, I. (2015). Uluslararası Hoşgörü Bildirisi. <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002352/235288E.pdf>. Erişim Tarihi: 16.11.2015.
- Bollinger, L. C. (1986). *The Tolerant Society*. New York: Oxford University Press.
- Brady, H., & Barysch, K. (2007). *The CER Guide to the Reform Treaty*. London: Centre for European Reform Briefing Note.
- Brown, W. (2006). *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Oxford: Princeton University Press.
- Cambridge. (2019). *Tolerance*. <http://www.google.com/amp/s/dictionary.cambridge.org/tr/amp/ingilizce/tolerance>. Erişim Tarihi: 25.06.2019.
- Cohen-Almagor, R. (1994). *The Boundaries of Liberty and Tolerance*. London: Gainesville.

- Cohen-Almagor, R. (2005). *The Scope of Tolerance: Studies on the Costs of Free Expression and Freedom of the Press*. London: Routledge.
- Cohen-Almagor, R. (1997). "Why Tolerate? Reflections on the Millian Truth Principle". *Philosophia*, Cilt. 25. Sayı. 1, 131-152.
- Cohen, J. (2006). "Some Jewish Reflection on Locke's 'Letter Concerning Toleration'". *CrossCurrents*, Cilt. 56. Sayı. 1, 58-78.
- Checkel, J. T., Katzenstein, P. J. (Eds.). (2009). *European Identity*. NewYork: Cambridge University Press.
- Cinpoes, R. (2008). "Thematic Articles: National Identity and European Identity". *Journal of Identity and Migration Studies*, Cilt. 2. Sayı. 1, 3-14.
- Çelik, H. (2008). "Çokkültürlülük ve Türkiye'deki Görünümü". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 9. Sayı.15, 319-332.
- Damico, A. J. (2007). *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Princeton: Princeton University Press.
- Delanty, G., E. O. Eriksen (Eds.). (2005). *The Quest for European Identity, Making the European Polity: Reflexive Integration in the EU*. London: Routledge.
- Delanty, G., Rumford, C. (2005). *Rethinking Europe: Social Theory and the Implications of Europeanization*. London: Routledge.
- Delgado-Moreira, J. M. (1997). "Cultural Citizenship and the Creation of European Identity". *Electronic Journal of Sociology*, Cilt. 2. Sayı.3, 1-24.
- Demirtaş, B. (2014). "İnşacılık". *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Editörler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı. İstanbul: Küre Yayıncılık.
- DMY felsefe. (2018). Hoşgörü Nedir Tanımı ve Anlamı. <http://www.dmy.info/hosgoru-nedir-tanimi-ve-anlami/>. Erişim Tarihi: 09.04.2019.
- EuroIreland. (2016). Erasmus Programme. <http://www.eurireland.ie/llp-programmes/erasmus-programme-2007-2013.2440.html>. Erişim Tarihi: 18.06.2019.
- Eur-Lex Access to European Union Law. (2019). *Charter of Fundamental Rights of European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>. Erişim Tarihi: 05.05.2019.

- Eur-Lex Access to European Law. (2019). Treaty of Lisbon. <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign>. Erişim Tarihi: 10.06.2019.
- Eur-Lex Access to European Law. (2019). Copenhagen Criterias. https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accesion_criteria_copenhagen.html. Erişim Tarihi: 11.06.2019.
- European Commission. (2017). *Amendment of the 2017 Annual Work Programme for the Implementation of 'Erasmus+': the Union Programme for Education, Training, Youth and Sport*. Sürüm 705.
- European Commission, (2016). *Communication from the Commission to European Paliament , The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, Strasbourg, 740 final.
- European Commission. (2017). *Erasmus+ Program Rehberi*. Sürüm 1.
- European Commission. (2018). *Erasmus+ Program Rehberi*. Sürüm 1.
- European Commission. (2018). European Agenda on Security. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-security_en. Erişim Tarihi: 11.06.2019.
- European Commission. (2017). Europe In Changing World – Inclusive, Innovative and Reflective Societies. http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/wp/2016_2017/main/h2020-wp1617-societies_en.pdf. Erişim Tarihi: 11.06.2019.
- European Commission. (2016). *Supporting the Prevention of Radicalisation Leading to Violent Extremism*. Brussels, 379 final.
- European Encyclopedia of Law (BETA). (2019). Messina Conference. <https://lawlegal.eu/messina-conference/>. Erişim Tarihi: 11.07.2019.
- European Parliament, (2019). Values and Objectives of the EU. <https://europa.eu/european-union/about-eu/values-and-objectives/values/>. Erişim Tarihi: 10.07.2019.
- Eveleth, L. (2007). “John Locke and the Problem of Toleration”. *Contemporary Philosophy-Boulder*, Cilt. 28. Sayı. 1, 41.
- Freyberg-Inan, A. (2010). “Equity as the Missing Link: The Values of European Union”. *Romanian Journal of European Affairs*. Cilt. 10. Sayı. 1, 5.

- Galeotti, A. E. (2015). "The Range of Toleration: From Toleration as Recognition Back to Disrespectful Tolerance". *Philosophy & Social Criticism*, Cilt. 41. Sayı. 2, 93-110.
- Glosbe. (2018). Tolerance. <https://tr.glosbe.com/tr>. Erişim Tarihi: 09.04.2018.
- Grell, O.P., B. Scribner (1996). *Tolerance and Intolerance in the European Reformation*. Madrid: Cambridge.
- Griffiths, M., O'Callaghan, T., & C. Roach, S. (2008). *International Relations: The Key Concepts*. London: Routhledge.
- Halili, F. Riza, A. (2016). "Fundamental Principles and Values of the European Union and Integration of New States". Available at: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2852280>.
- Hug S. & König, T. (2007). "Domestic Structures and Constitution-Building in an International Organization: Introduction". *The Review of International Organizations*. Cilt. 2. Sayı. 2, 105.
- İDEM haber. (2018). Bugün Uluslararası Hoşgörü Günü. <http://www.idemahaber.com/bugun-uluslararasi-hosgoru-gunu/>. Erişim Tarihi: 15.04.2018.
- Kastoryano, R. (Ed.). (2009). *An Identity for Europe: The Relevance of Multiculturalism in EU Construction*. New York: Springer.
- Köktürk, Ş. & Ak, E. (2013) "Küreselleşme Çarkında Avrupa Birliğinin Çokkültürlülük ve Çok Dillilik Çabaları". *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*. Sayı 1. 71-85.
- Köroğlu C. & Z. M.A. (2016). "Bilim Kavramının Gelişimi ve Günümüz Sosyal Bilimleri Üzerine". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı. 25. 1-15.
- Locke, J. (1689). *A Letter Concerning Toleration*, <http://www.constitution.org/jl/tolerati.htm>. Erişim Tarihi: 06.07.2019.
- Marshall, J. & Locke J., (2005). *Toleration and Early Enlightenment Culture: Religious Intolerance and Arguments for Religious Toleration in Early Modern and "Early Enlightenment" Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Nagórka, P. (2017). "Conceptual Maps of European Values". *International Journal on Language, Literature and Culture in Education*. Cilt. 4. Sayı. 1, 3-33.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Yayın Odası.
- NTV. (2018). Hoşgörü Mutlu Ediyor Başarıya Ulaştırıyor. <https://www.ntv.com.tr/saglik/hosgoru-mutlu-ediyor-basariya-ulasitiriyor-16-kasim-uluslararası-hosgoru-gunu,RgzYplhygUu2QsG7Ywe0Yw>. Erişim Tarihi: 12.04.2019.
- Oshri, O., Sheaffer, T., & Shenhav, S. R. (2016). "A Community of Values: Democratic Identity Formation in the European Union". *European Union Politics*, Cilt. 17. Sayı. 1, 114-137.
- Oğurlu, E.(2008). "Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Birliği". *Avrasya Etüdüleri*, Cilt. 34. Sayı. 2, 7-33.
- Öner, Necati (1997). *Kavramın Açıklığı ve Seçikliği*. Ankara: Felsefe Dünyası.
- Özmen, H. (tarihsiz). Erasmus+ Gençlik Değişim Programlarının 'Hoşgörü Kültürü' Oluşturulması Üzerine Etkileri Anketi. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScsYjtIWu_VNuo1u5qJ0-S1pPW1uW8Bwhw-E9e-rzq9EZ-bbQ/viewform adresinden erişildi. Erişim Tarihi: 09.06.2019.
- Özmen, H. (tarihsiz). Erasmus+ Gençlik Değişim Programlarının 'Hoşgörü Kültürü' Oluşturulması Üzerine Etkileri Anketi Cevapları. <https://docs.google.com/forms/d/12L4FO2EzCVSvf9M2T7Nl-3AO5YQCpmEnZ7ZQVvW21k0/edit#responses>. Erişim Tarihi: 09.06.2019.
- Samur, H. (2012). "Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası: İdealist Söylemlerin Yetersiz Eylemlerle Yürütülme Çabası". *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, Cilt. 13, 1-29.
- Sangiovanni, M. (2006). *Debates on European Integration: A Reader*. Palgrave.
- Shore, C. (1993). "Inventing the 'People's Europe': Critical Approaches to European Community 'Cultural Policy'". *Man*, Cilt. 28.Sayı.4, 779-800.
- Sahin, B. (2010). *Toleration: The Liberal Virtue*. United Kingdom: Lexington Books.
- Scanlon, T. M. (2003). *The Difficulty of Tolerance: Essays in Political Philosophy*. United Kingdom: Cambridge University Press.

- Stanton, T. (2006). "Locke and the Politics and Theology of Toleration". *Political Studies*, Cilt. 54. Sayı 1, 84-102.
- Şahin, B. B. (2008). *Students' and Coordinators' Views on the Effectiveness of the Erasmus Student Exchange Program at Middle East Technical University*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2018). Hoşgörü. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5acb04195c14a3.40166854. Erişim Tarihi: 09.04.2018.
- Türk Dil Kurumu (2018). Hoşgörü. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5acb0425423820.14053855. Erişim Tarihi: 09.04.2018.
- Tarhan, N. (2018). Mutluluk ve Huzurun Anahtarı Hoşgörü. <https://www.nevzattarhan.com/mutluluk-ve-huzurun-anahtari-hosgoru.html>. Erişim Tarihi: 12.04.2018.
- UA. (2017). Erasmus+'ın 30. Yılı. http://erasmusplus30.ua.gov.tr/tr/page/erasmus_30_yili. Erişim Tarihi: 28.06.2017.
- UA. (2018). Erasmus+ Programı: Genel Yapı. <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-programi>. Erişim Tarihi: 25.07.2018.
- UA. (2018). Teklif Çağrıları. <http://www.ua.gov.tr/programlar/teklifcagirlari>. Erişim Tarihi: 25.06.2018.
- Unesdoc. (2018). *Madanjeet Singh Prize for the Promotion of Tolerance and Non-Violence*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001858/185859e.pdf>. Erişim Tarihi: 20.04.2018.
- Ward. J. (2016). *The Role of Intercultural Dialogue, Cultural Diversity and Education in Promoting EU Fundamental Values*. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20160118+ITEM-017+DOC+XML+V0//EN>. Erişim Tarihi: 20.06.2018.
- Ward, L. (2008). "Locke on Toleration and Inclusion". *Ratio Juris*. Cilt.21. Sayı.4, 518-540.
- Weissberg, R. (2017). *Pernicious Tolerance: How Teaching to Accept Differences Undermines Civil Society*. New York: Routledge.

Williams, M. S., Waldron, J. (Eds.). (2008). *Toleration and Its Limits*. New York: NYU Press.

Zagorin, P. (2003). *How the Idea of Religious Toleration Came to the West*. United Kingdom: Princeton University Press.

EK 1: ANKET SORULARI

ERASMUS+ PROGRAMLARININ HOŞGÖRÜ KÜLTÜRÜ OLUŞTURULMADA YERİ ve ÖNEMİ

Değerli Katılımcı,

Elinizdeki anket “**Erasmus+ Programlarının Hoşgörü Kültürü Oluşturmadaki Yeri ve Önemi**” adlı yüksek lisans tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Ankette hiçbir şekilde kimlik bilgileriniz istenmeyecek olup araştırma sonucunda elde edilen veriler bilimsel amaçlar dışında kesinlikle üçüncü kişiler ile paylaşılmayacaktır. Ankete katıldığınız için çok teşekkür ederim.

THE EFFECTS OF ERASMUS+ PROGRAMMES ON BUILDING A CULTURE OF TOLERANCE

Dear respondent,

*I am a student at Mardin Artuklu University pursuing an MA degree in Political Science and International Relations. This questionnaire is a part of my dissertation titled as “**The Effects of Erasmus+ Programmes on Building A Culture of Tolerance**”.*

I humbly request you to spare some few minutes to answer following questions in order to help me with my study.

The questionnaire is strictly for academic purpose and will be treated with utmost confidentiality.

Your cooperation is highly appreciated.

1. BÖLÜM :KİŞİSEL BİLGİLER
PART 1 : PERSONAL DETAILS

1. Cinsiyetiniz () Bay () Bayan
Gender ()Male ()Female

2. Yaşınız a)18 altı b)18-30 c) 30 üzer
Age a) below 18 b)18-30 c) 30 and over

3. Eğitim durumunuz : a) İlköğretim b) ortaöğretim/lise
c) lisans d) lisansüstü

Level of Education : a) Primary/elementary School
b)Secondary/high school
c) Bachelor's degree
d)Post-graduate

4. Mesleğiniz a) öğrenci b) diğer _____
Occupation a) student b) others _____

5. Hangi ülkenin vatandaşıınız? _____
Where are you from? _____

6. Erasmus+ Programları ile hangi ülke(ler)de bulundunuz? _____
Which country/countries have you been via Erasmus+? _____

7. Erasmus ile toplam ne kadar süre yurt dışında kaldınız?
a) 1 aydan az **b)**1-6 ay arası **c)**6-12 ay **d)**1 yıldan fazla

How long have you been abroad via Erasmus?
a)below 1 month **b)** 1 to 6 months **c)** 6 to 12 months **d)** more than 1 year

8. Tekrar bir Erasmus+ programına katılmak ister miydiniz? **a)**Evet **b)** Hayır

If you had the chance, would you like to attend Erasmus+ programmes again?
a)Yes **b)**No

9. Erasmus+ değişim projelerinden edindiğiniz deneyimi çevrenizdekilere de tavsiye eder misiniz? **A)** Evet **B)**Hayır

*Would you recommend your Erasmus+ experiences? **a)**Yes **b)** No*

2. BÖLÜM : GENEL KAZANIMLAR
PART 2: OVER-ALL GAINS

	KESİNLİKLE KATILYORUM STRONGLY AGREE	KATILYORUM AGREE	KARARSIZIM NEITHER AGREE OR DISAGREE	KATILMIYORUM DISAGREE	KESİNLİKLE KATILMIYORUM STRONGLY DISAGREE
<p>1. Erasmus+ Avrupa'nın hem şimdi, hem de gelecekte muhtemelen karşılaşacağı temel sorunların üstesinden gelme noksanında önemli bir katkı sağlar.</p> <p><i>Erasmus+ helps Europe to overcome both present and prospective problems that they may come across in future.</i></p>					
<p>2. Erasmus+ programları sadece Avrupa'yı değil bütün dünyayı ilgilendiren güncel problemler hakkında farkındalığımızı artırır.</p> <p><i>Erasmus+ expands our awareness of not only Europe's problems but also of current problems that interests all the the people around the world.</i></p>					
<p>3. Erasmus+ programları, sosyal eşitliğe ve bireyleri topluma entegre etmeye teşvik eder.</p> <p><i>Erasmus+ programmes promotes social equality and integrates individuals to society.</i></p>					
<p>4. Erasmus+ programları, gençler ve karar alıcılar arasındaki diyalogu destekler.</p> <p><i>Erasmus+ programmes promotes dialogue among youths and decision makers.</i></p>					

3. BÖLÜM : BİREYSEL KAZANIMLAR
PART 3 : PERSONAL GAINS

	KESİNLİKLE KATILYORUM STRONGLY AGREE	KATILYORUM AGREE	KARARSIZIM NEITHER AGREE OR DISAGREE	KATILMIYORUM DISAGREE	KESİNLİKLE KATILMIYORUM STRONGLY DISAGREE
<p>1. Erasmus+ yabancı dil yeteneğimin gelişmesi açısından etkili oldu.</p> <p><i>Erasmus+ helped me enhance my language skills.</i></p>					
<p>2. Erasmus+ mesleki/bilimsel bilgi ve yeteneğimin gelişmesi açısından etkili oldu.</p> <p><i>Erasmus+ helped me to build up my vocational/scientific knowledge and abilities.</i></p>					
<p>3. Erasmus+ sayesinde kendimi daha fazla Avrupalı hissediyorum.</p> <p><i>I feel myself more European with the helps of Erasmus+ programmes.</i></p>					
<p>4. Erasmus+'ın bana kazandırdığı en önemli husus</p> <p><i>The most important thing that I have gained via Erasmus+ is that.....</i></p>					

4.BÖLÜM:ERASMUS+ PROGRAMLARININ HOŞGÖRÜ KÜLTÜRÜ OLUŞTURULMASINDAKİ ETKİLERİ

PART 4: THE EFFECTS OF ERASMUS+ PROGRAMME ON BUILDING A CULTURE OF TOLERANCE

	KESİNLİKLE KATILYORUM STRONGLY AGREE	KATILYORUM AGREE	KARARSIZIM NEITHER AGREE OR DISAGREE	KATILMIYORUM DISAGREE	KESİNLİKLE KATILMIYORUM STRONGLY DISAGREE
<p>1. Erasmus+ sayesinde insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi değerleri tanımam ve bunlara duyarlılık göstermem arttı.</p> <p><i>My awareness of and sensitivity to the values like human dignity, freedom, democracy, equality, rule of law, and respect for human rights has increased through Erasmus+.</i></p>					
<p>2. Erasmus+ sayesinde başka kültürler hakkındaki farkındalığım arttı.</p> <p><i>I became much more aware of other cultures via Erasmus+.</i></p>					
<p>3. Erasmus+ sayesinde başka kültürlere ve insanlara karşı hoşgörüm arttı.</p> <p><i>I became more tolerant to other cultures and people with the helps of Erasmus+.</i></p>					

<p>4. Erasmus+ programlarının bireylerde şiddete yol açan radikalleşmeyle başa çıkmada yarar sağlayacağına inanıyorum.</p> <p><i>I believe that Erasmus+ programmes helps to overcome radicalisation that results in violence.</i></p>					
<p>5. Erasmus+ seyahatiniz öncesinde belirli bir dini, etnik ya da başka topluluğa karşı önyargınız veya olumsuz düşünceniz var mıydı? () Evet () Hayır</p> <p><i>Did you use to have preconceptions or negative thoughts about any religious group, ethnicity or any other societies before your Erasmus+ experience. () Yes () No</i></p>					
<p>6. Bir önceki soruya cevabınız “evet” ise bunu bir örnek/örnekler ile kısaca açıklar mısınız?</p> <p><i>If your answer to previos question is “yes”; can you please explain it with an example/examples.</i></p>					

ÖZGEÇMİŞ

Hatice ÖZMEN 7 Eylül 1988 tarihinde Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde doğmuş olup, ilköğretimini Silvan'da, ortaöğretim ve yükseköğrenimini Diyarbakır'da tamamlamıştır. Ziya Gökalp Yabancı Dil Ağırlıklı Lise'den 2009'da ve Dicle Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği bölümünden 2012'de mezun olup 2013'te Diyarbakır'da milli eğitimde İngilizce öğretmenliği görevine başlamıştır. Şu an halen devam etmekte olduğu öğretmenlik mesleğinin yanı sıra Avrupa Birliği Erasmus+ programları ile ilgilenmekte olup programlar kapsamında birçok ülkede eğitimlere katılmış ve proje yazmaya devam etmektedir.

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL RAPORU

Tez Başlığı:

**ERASMUS+ PROGRAMLARININ HOŞGÖRÜ KÜLTÜRÜ OLUŞTURMADA
YERİ ve ÖNEMİ**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam 112 sayfalık kısmına ilişkin 10/07/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından **Ithenticate** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı alıntılar dahil % 15

Uygulanan Filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar dahil

5 Kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç açıklamalar

Açıklamalar.....
.....

Mardin Artuklu Üniversitesi **Ithenticate** adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Hatice ÖZMEN

Öğrenci No: 15759003

Programı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tarih ve İmza

Statüsü: Yüksek Lisans 10/07/2019

Danışman Onayı

A.B.D. Başkanı Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Zeha Başak KIZILKAN

Dr. Öğr. Üyesi Necmettin ACAR